
Yogasudhakaro Nama Yogasutravrittih

ಯೋಗಸುಧಾಕರೋ ನಾಮ ಯೋಗಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಃ

Document Information

Text title : Yogasudhakarāh Yogasutravrittih

File name : yogasudhAkaraH.itx

Category : yoga, sUtra, vyAkhyA

Location : doc_yoga

Author : sadAshivendrasarasvati

Proofread by : Sujal

Description/comments : Needs proofreading

Latest update : October 9, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

October 9, 2026

sanskritdocuments.org

ಯೋಗಸುಧಾಕರೋ ನಾಮ ಯೋಗಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಃ

ಶ್ರೀಸದಾಶಿವೇಂದ್ರಸರಸ್ವತ್ಯಾ ವಿರಚಿತಾಯಾಂ

.. ಓಂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಮಃ ..
ಯದ್ಭಾವನಾದವಾಪೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿತಿರನಾಮಯಾ .
ಕ್ಷೇಶಕರ್ಮಾದ್ಯಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ತಮೀಶಂ ಕಂಚನಾಭಜೇ .. ೧ ..
ಶ್ರೀಮತ್ಪತಂಜಲೇಸ್ತಸ್ಯ ಪದದ್ವಂದ್ವಮನಿಂದಿತಂ .
ವಂದೇ ಯೇನ ಮನಃಕಾಯವಾಚಾಂ ಶುದ್ಧಿರಕಾರ್ಯಸೌ .. ೨ ..
ವಿದ್ಯಾರತ್ನಂ ಮಯಾ ಲಬ್ಧಂ ಯತ್ಕೃಪಾಪಾರವಾರಿಧೇಃ .
ವಂದೇ ತಾನ್ವಿಬುದ್ಧೈರ್ವಂದ್ಯಾನ್ವಂದಕಾನಂದದಾನ್ಗುರೂನ್ .. ೩ ..
ಶ್ರೀಮದ್ದೇಶಿಕವಕ್ತೃಬ್ಜಾನ್ನಿಶಮ್ಯಾಥ ವಿಲೋಡ್ಯ ತಾಂ .
ಫಣೀಂದ್ರಭಣಿತೇಃ ಕಾಚಿದ್ವೃತ್ತಿರಾರಭ್ಯತೇ ಮಯಾ .. ೪ ..

೧. ಸಮಾಧಿಪಾದಃ .

ಇಹ ಖಲು ಭಗವಾನ್ಪತಂಜಲಿಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತೌಪಯಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ
ದರ್ಶಯತಿ -

೧.೧. ಅಥ ಯೋಗಾನುಶಾಸನಂ

೧.೧. ಅಥ ಯೋಗ-ಅನುಶಾಸನಂ .. 1.1 ..

ಅತ್ರ ಅಥಶಬ್ದಃ ಆರಂಭಾರ್ಥಃ, ಅರ್ಥಾನ್ಮಂಗಲಾರ್ಥಶ್ಚ .

“ಯುಜ ಸಮಾಧೌ” ಇತಿ ಧಾತೋರ್ಯೋಗಃ ಸಮಾಧಿಃ; ತಸ್ಯಾನುಶಾಸನಂ
ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭೇ ಶಾಸ್ತ್ರಮನುಸೃತ್ಯ ಶಿಷ್ಯತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ ಸಸಾಧನಃ ಸಫಲಃ
ಸಮಾಧಿರನೇನೇತ್ಯನುಶಾಸನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ . ತಥಾ ಚ ಕಸ್ಮೈಚಿತ್ಕೈವಲ್ಯಕಾಮಾಯ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಯೋಗಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರಭ್ಯತ ಇತ್ಯಕ್ಷರಾರ್ಥಃ .

ತತ್ರ ಸಮಾಧಿರ್ದ್ವಿವಿಧಃ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತೋಽಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಶ್ಚೇತಿ . ಸ ಚ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಧರ್ಮಃ .

ಚಿತ್ತಂ ಹಿ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ಪಂಚಭೂಮ್ಯುಪೇತಂ .

ಭೂಮಯಶ್ಚ - ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಮೂಢಂ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಮೇಕಾಗ್ರಂ ನಿರುದ್ಧಮಿತಿ .

ತತ್ರ - ರಜಸಾ ವಿಷಯೇಷು ಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾಣಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ; ತಮಸಾ ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯಾದಿವೃತ್ತಿಮನ್ಮೂಢಂ;

ಈಷದ್ರಜಸ್ತಮಃಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟೇನ ಸತ್ತ್ವೇನ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಥ್ಯಾನಯುಕ್ತತಯಾ ಕ್ಷಿಪ್ತಾದ್ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ;

ವಿಧೂತರಜಸ್ತಮೋಮಲೇನ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವೇನೈಕಾಗ್ರಮೇಕತಾನಂ; ಪ್ರಶಾಂತಸಕಲವೃತ್ತಿಕಂ ಸಂಸ್ಕಾರಶೇಷಂ ನಿರುದ್ಧಂ .

ಏವಂ ಚ ಆದ್ಯಭೂಮಿತ್ರಯಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾವಶಿಷ್ಟಭೂಮಿದ್ವಯೋಪೇತಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸಮಾಧಿದ್ವಯಂ ಧರ್ಮ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ .. ೧.೧ ..

ಅಧುನಾ ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯ ಸಮಾಧೇಃ ಸಾಧಾರಣಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಲಕ್ಷಯತಿ -

೧.೧. ಯೋಗಶ್ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧಃ

೧.೧. ಯೋಗಃ-ಚಿತ್ತ-ವೃತ್ತಿ-ನಿರೋಧಃ .. 1.2 ..

ರಜಸ್ತಮೋವೃತ್ತೋರ್ನಿರೋಧೋ ಯೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಅತಃ ಸಾತ್ವಿಕವೃತ್ತಿಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತೇ ನಾವ್ಯಾಪ್ತಿಃ .. ೧.೨ ..

ನನು ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಸ್ವಭಾವಾಯಾಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇರ್ವೃತ್ತಿನಿರೋಧೇ ಕಥಂ ಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ

೧.೨. ತದಾ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವರೂಪೇವಸ್ಥಾನಂ

೧.೨. ತದಾ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವರೂಪೇ-ಅವಸ್ಥಾನಂ .. 1.3 ..

ಯದಾ ಸರ್ವಾಸಾಂ ವೃತ್ತೀನಾಂ ನಿರೋಧಃ, ತದಾ ದ್ರ ದ್ರಷ್ಟುಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ಸ್ವರೂಪೇ ಸ್ಥಿತಿಃ ಕುಸುಮಾಪಗಮೇ ಸ್ಫಟಿಕಮಣೇರಿವೇತ್ಯರ್ಥಃ .

ಚಿತಿಶಕ್ತೇಶ್ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರಂ ಸ್ವಭಾವೋ ನ ವೃತ್ತಯ ಇತಿ ಭಾವಃ .. ೧.೨ ..

ನನು ತರ್ಹಿ ವ್ಯುತ್ಥಾನೇ ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಪ್ರಚ್ಯುತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ರಾಹ -

೧.೪. ವೃತ್ತಿಸಾರೂಪ್ಯಮಿತರತ್ರ

೧.೪. (ವೃತ್ತಿ-ಸಾರೂಪ್ಯಂ)-ಇತರತ್ರ .. 1.4 ..

ಯದ್ಯಪಿ ನಿರ್ವಿಕಾರಾ ಚಿತಿಶಕ್ತಿಃ ಸದಾ ಸ್ವರೂಪ ಏವಾವತಿಷ್ಠತೇ, ತಥಾಪಿ ನಿರೋಧಾದನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಿಷೂತ್ವದ್ಯಮಾನಾಸು ತತ್ರ ಚಿತಿಚ್ಛಾಯಾಯಾಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಾಯಾಂ ತದವಿವೇಕಾತ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಾಪನ್ನೇವ ಚಿತಿಶಕ್ತಿರ್ಭವತಿ ಜಪಾರಕ್ತ ಇವ ಸ್ಫಟಿಕಃ .

ಅತೋ ನ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಪ್ರಚ್ಯುತಿಃ . ನ ಹಿ ಲೌಹಿತ್ಯಭ್ರಮಸಮಯೇ ಸಮಸ್ತಿ ಸ್ಫಟಿಕಮಣೇರವದಾತಸ್ವಭಾವಾತ್ಪ್ರಚ್ಯುತಿರಿತಿ ಭಾವಃ .

ಏತೇನ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನಾರ್ಥಾದ್ಯನ್ನಿರೋಧೇ ಚಿತಿಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಯದ್ವ್ಯುತ್ಥಾನೇ ಸ್ವರೂಪಾಪ್ರತಿಷ್ಠೇವ ಭವತಿ ತಚ್ಚಿತ್ತಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಗತಚಿತ್ತಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ .. ೧.೪ ..

ಅಧುನಾ ನಿರೋಧವ್ಯಾಪ್ತಾಂ ವೃತ್ತೀನಾಮಿಯತ್ತಾಮಾಹ -

೧.೫. ವೃತ್ತಯಃ ಪಂಚತಯಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾಃ

೧.೫. ವೃತ್ತಯಃ ಪಂಚತಯಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾ-ಅಕ್ಲಿಷ್ಟಾಃ .. 1.5 ..

ಪಂಚ ತಯಬರ್ಥಾ ಅವಯವಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಯೋ ಯಾಸಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯವೃತ್ತಿನಾಂ ತಾಃ ಪಂಚತಯೋ ವೃತ್ತಯಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಾಃ .

ಬಹುವಚನಂ ತು ಮೈತ್ರಾದಿಪುರುಷಬಹುತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ . ತಾಃ ಕೀದೃಶಃ ? ಕ್ಲಿಷ್ಟಾ ಅಕ್ಲಿಷ್ಟಾಃ; ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೈಃ ಕ್ಲೇಶೈಃ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಾಃ ಸ್ವರೂಪಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾಃ; ತೈರಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಾಃ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಅಕ್ಲಿಷ್ಟಾಃ .

ಯದ್ಯಪಿ ಪಂಚಸ್ತೇವ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾನಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟಾನಾಂ ಚಾಂತರ್ಭಾವಃ, ತಥಾಪಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾ ಏವ ನಿರೋದ್ಧವ್ಯಾ ಇತಿ ಮಂದಬುದ್ಧಿಂ ವಾರಯಿತುಂ ತಾಭಿಃ ಸಹಾಕ್ಲಿಷ್ಟಾ ಅಪ್ಯುದಾಹೃತಾಃ .. ೧.೫ ..

ಅಥ ನಾಮಧೇಯಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯಾಂ ವೃತ್ತೀರ್ವಿಶದಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಷಟ್ಕಮಾಚಷ್ಟೇ -

೧.೬. ಪ್ರಮಾಣವಿಪರ್ಯಯವಿಕಲ್ಪನಿದ್ರಾಸ್ಥತಯಃ

೧.೬. ಪ್ರಮಾಣ-ವಿಪರ್ಯಯ-ವಿಕಲ್ಪ-ನಿದ್ರಾ-ಸ್ಥತಯಃ .. 1.6 ..

ಅತೋಽಪರಾ ವೃತ್ತಿರ್ನ ಸಮಸ್ತೀತ್ಯದ್ವೇಶಸೂತ್ರಸ್ಯ ಫಲಂ .. ೧.೬ ..

೧.೭. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ

೧.೭. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಅನುಮಾನಾ-ಆಗಮಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ .. 1.7 ..

ತ್ರೀಣೈವ ಪ್ರಮಾಣಾನೀತಿ ಭಾವಃ . ವೃತ್ತಾವಜ್ಞಾತಾರ್ಥಾವಗಾಹೀ ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ ಪ್ರಮಾ . ತತ್ಕರಣಂ ವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಂ .

ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ .

ತತ್ರ ಚಕ್ಷುರಾದಿದ್ವಾರಾ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಶೇಷನಿರ್ಧಾರಣೇ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಂ .

ತದಾಕಾರವೃತ್ತೌ ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾ .

ಏವಂ ಧ್ಯಾನಸಮಾಧಿದ್ವಾರಾ ಚಿತಿಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಾವದ್ಯೋತಿಕಾ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಾಖ್ಯಾ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಂ . ಜ್ಞಾತಾ ಚಿತಿಶಕ್ತಿಃ ಫಲಂ .

ಲಿಂಗಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಲಿಂಗಿಸಾಮಾನ್ಯನಿರ್ಧಾರಣೇ ವೃತ್ತಿರನುಮಾನಂ . ತತ್ರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೋನುಮಿತಿಃ .

ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗಾಹಿನೀ ವೃತ್ತಿರಾಗಮಃ . ತತ್ರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ ಶಾಬ್ದಃ .

ಅನುಮಾನಾಗಮಾವುಭಯತ್ರ ಸಮಾನಾವಿತಿ ಪೃಥಗ್ ನೋದಾಹೃತೌ .. ೧.೭ ..

೧.೮. ವಿಪರ್ಯಯೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮತದ್ರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಂ

೧.೮. ವಿಪರ್ಯಯಃ ಮಿಥ್ಯಾ-ಜ್ಞಾನಂ-ಅತದ್ರೂಪ (ಅ-ತದ್-ರೂಪ)-ಪ್ರತಿಷ್ಠಂ .. 1.8 ..

ವಿಪರ್ಯಯ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯನಿರ್ದೇಶಃ . ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧಾನಂತರಂ ವ್ಯವಹಾರಾಜನಕಂ ಯತ್ ಅತದ್ರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಯದ್ರೂಪಂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತತ್ರಾಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ತದನವಗಾಹಿ . ತತ್ತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣಂ .

ಅತೋ ನ ವಿಕಲ್ಪೇತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ತಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವೇಽಪಿ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ಪಂಡಿತಾನಾಂ
ವ್ಯವಹಾರಜನಕತ್ವಾತ್ . ನಾಪಿ ಸಂಶಯೇ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್ .. ೧.೮ ..

೧.೯. ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾನುಪಾತೀ ವಸ್ತುಶೂನ್ಯೋ ವಿಕಲ್ಪಃ

೧.೯. ಶಬ್ದಜ್ಞಾನ-ಅನುಪಾತೀ ವಸ್ತು-ಶೂನ್ಯಃ ವಿಕಲ್ಪಃ .. 1.9 ..

“ರಾಹೋಃ ಶಿರಃ” ಇತಿ ಶಬ್ದಶ್ರವಣಾನಂತರಂ ಜಾಯಮಾನಾ ವಸ್ತುಶೂನ್ಯಾ
ವೃತ್ತಿರ್ವಿಕಲ್ಪಃ . ಅತೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗೋಚರವೃತ್ತೌ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ತಸ್ಯಾ
ವಸ್ತುಶೂನ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ . ನಾಪಿ ವಿಪರ್ಯಯೇ, ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾನುಪಾತಿತ್ವಾತ್
.. ೧.೯ ..

೧.೧೦. ಅಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಲಂಬನಾ ವೃತ್ತಿರ್ನಿದ್ರಾ

೧.೧೦. ಅಭಾವ-ಪ್ರತ್ಯಯ-ಆಲಂಬನಾ ವೃತ್ತಿಃ-ನಿದ್ರಾ .. 1.10 ..

ವಸ್ತು ಭಾವಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾವಾರಕೇ ತಮಸಿ ಸತಿ, ತತ್ತಮೋಽಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಃ
. ತಂ ವಿಷಯೀಕುರ್ವತೀ ವೃತ್ತಿರ್ನಿದ್ರಾ . ತಸ್ಯಾಃ “ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಂ ನ
ಕಿಂಚಿದವೇದಿಷಂ” ಇತಿ ಸ್ಮರಣಸ್ಯಾನುಭವಪೂರ್ವಕತ್ವಾದ್ವೃತ್ತಿತ್ವಂ ..

೧.೧೧. ಅನುಭೂತವಿಷಯಾಸಂಪ್ರಮೋಷಃ ಸ್ಮೃತಿಃ

೧.೧೧. ಅನುಭೂತ-ವಿಷಯ-ಅಸಂಪ್ರಮೋಷಃ ಸ್ಮೃತಿಃ .. 1.11 ..

ಅನುಭೂತಸ್ಯ ಪಿತ್ರಾದೇಃ ಅಸಂಪ್ರಮೋಷಃ ತದನುಭವಜನ್ಯಮನುಸಂಧಾನಂ
ಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ .

ಏತೇನ ವೃತ್ತಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಭೂತವಿಷಯೇತ್ಯಂತೇನ ಸೂತ್ರಸಪ್ತಕೇನ
ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಗತವೃತ್ತಿಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ .

ಇತೋಽವಶಿಷ್ಟೇನ ಪಾದೇನ ನಿರೋಧಪದಮರ್ಥಾದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ
.. ೧.೧೧ ..

ಅಧುನಾ ಪಂಚವಿಧವೃತ್ತಿನಿರೋಧೋಪಾಯಮಾಹ -

೧.೧೨. ಅಭ್ಯಾಸವೈರಾಗ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ತನ್ನಿರೋಧಃ

೧.೧೨. ಅಭ್ಯಾಸ-ವೈರಾಗ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ತತ್-ನಿರೋಧಃ (ತದ್-ನಿರೋಧಃ).. 1.12 ..

ಚಿತ್ತಸ್ಯ ನಿಸರ್ಗತೋನಿರ್ಗತಸ್ವಗಾದಿಗೋಚರವೃತ್ತಿಸರಿತ್ಪೂರಂ ವೈರಾಗ್ಯೇಣ
ವಿನಿವಾರ್ಯ ಸಮಾಧ್ಯಾಭ್ಯಾಸೇನ ಪ್ರಶಾಂತಪ್ರವಾಹಃ ಸಂಪಾದ್ಯತೇ . ಅತಸ್ತದುಭಯನಿಬಂಧ
ನಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೧೨ ..

ನನು ಜಪಾದಾವಾವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣೋಽಭ್ಯಾಸೋ ವಿಧಾತುಂ ಪಾರ್ಯತೇ; ಕೋ ನಾಮ
ನಿರೋಧೋಽಭ್ಯಾಸ ಇತ್ಯತ ಆಹ -

೧.೧೩. ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೌ ಯತ್ನೋಽಭ್ಯಾಸಃ

೧.೧೩. ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೌ ಯತ್ನ-ಅಭ್ಯಾಸಃ .. 1.13 ..

ತತ್ರ ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ . ಸ್ಥಿತಿನೈಶ್ಚಲ್ಯಂ ನಿರೋಧಃ, ತತ್ರ . “ಚರ್ಮಣಿ ದ್ವೀಪಿನಂ ಹಂತಿ” ಇತಿವನ್ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥೇಯಂ ಸಪ್ತಮೀ . ಏವಂ ಚ ಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತಕೋ ಯತ್ನೋ ಮಾನಸ ಉತ್ಸಾಹಃ ಸ್ವತಃ ಏವ ಬಹಿಃಪ್ರವಾಹಶೀಲಂ ಚಿತ್ತಂ ಸರ್ವಥಾ ನಿರೋತ್ಸ್ಯಾಮೀತ್ಯೇವಂವಿಧ ಉತ್ಸಾಹ ಆವರ್ತ್ಯಮಾನೋಽಭ್ಯಾಸ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ .. ೧.೧೩ ..

ನನ್ನದ್ಯತನಾಭ್ಯಾಸಃ ಸ್ವಯಮದೃಢಃ ಸನ್ನನಾದಿಸಂಚಿತವೃತ್ತಾನಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ಯಥಮಭಿಭವೇದಿ

೧.೧೪. ಸ ತು ದೀರ್ಘಕಾಲನೈರಂತರ್ಯಸತ್ಕಾರಾಸೇವಿತೋ ದೃಢಭೂಮಿಃ

೧.೧೪. ಸಃ ತು (ದೀರ್ಘ-ಕಾಲ)-ನೈರಂತರ್ಯ-ಸತ್ಕಾರ-ಆಸೇವಿತೋ ದೃಢ-ಭೂಮಿಃ ..

1.14 ..

ಯದಿ ದಿವಸೈರ್ಮಾಸೈರ್ವಾ ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಂ ವಾಂಛೇತ್, ತದಾ “ವಿದ್ಯಮಾನಾಶ್ಚತ್ವಾರ ಏವ ವೇದಾಃ; ತಾನಧ್ಯೇತುಂ ಗತಸ್ಯ ಮಾಣವಕಸ್ಯ ಪಂಚ ದಿವಸಾ ಅತೀತಾಃ; ನಾದ್ಯಾಪ್ಯಸೌ ಸಮಾಗತಃ” ಇತಿ ಮೂಢವಚನಾನುಸಾರ್ಯವಾಯಂ ಯೋಗೀ ಸ್ಯಾತ್ . ಅತಃ ಸಂವತ್ಸರೈರ್ಜನ್ಮಭಿರ್ವಾ ದೀರ್ಘಕಾಲಂ ಯೋಗ ಆಸೇವಿತವ್ಯಃ .

ತಥಾ ಚ ಸ್ಮರ್ಯತೇ - “ಅನೇಕಜನ್ಮಸಂಸಿದ್ಧಸ್ತತೋ ಯಾತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ” ಇತಿ .

ಯದಿ ಚಿರಮಾಸೇವ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯಾಸೇವ್ಯೇತ, ತಹ್ಯುತ್ಪದ್ಯಮಾನಾ ಯೋಗಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಸಮನಂತರಭಾವಿವಿಚ್ಛೇದಕಾಲೇನೈವೈತ್ಯತಾನಸಂಸ್ಕಾರೈರಭಿಭೂಯೇರ

. ಅತೋ ನಿರಂತರಮಾಸೇವಿತವ್ಯಃ .

ಸತ್ಕಾರ ಆದರಃ . ಅನಾದರೇ ಲಯವಿಕ್ಷೇಪಕಷಾಯಾದಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಜೇರನ್ .

ತಸ್ಮಾದಾದರೇಣಾಸೇವಿತವ್ಯಃ .

ದೀರ್ಘಕಾಲಾದಿತ್ಯವಿಧ್ಯೇನಾಸೇವಿತಸ್ಯ ಸಮಾಧೇರ್ಯದೃಢಭೂಮಿತ್ವಂ ನಾಮ

ಪ್ರಬಲತರದುಃಖೇನಾಪಿ ಚಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಂ . ತಚ್ಚ ಸ್ಮರ್ಯತೇ -

“ಯಸ್ಮಿನ್ಸ್ಥಿತೋ ನ ದುಃಖೇನ ಗುರುಣಾಪಿ ವಿಚಾಲ್ಯತೇ” ಇತಿ .. ೧.೧೪ ..

ಅಥ ವೈರಾಗ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಮಪರಂ ಪರಂ ಚೇತಿ . ಅಪರಂ ಚ ಯತಮಾನವ್ಯತಿರೇಕೈಕೇಂದ್ರಿಯವ

ಚತುರ್ವಿಧಂ . ತತ್ರಾದ್ಯತ್ರಯಮರ್ಥಾತ್ಸುಚಯನ್ನಾಕ್ಷಾಚ್ಚತುರ್ಥಮಾಹ -

೧.೧೫. ದೃಷ್ಟಾನುಶ್ರವಿಕವಿಷಯವಿತ್ಯಷ್ಟಸ್ಯ ವಶೀಕಾರಸಂಜ್ಞಾ ವೈರಾಗ್ಯಂ

೧.೧೫. ದೃಷ್ಟ-ಅನುಶ್ರವಿಕ-ವಿಷಯ-ವಿತ್ಯಷ್ಟಸ್ಯ ವಶೀಕಾರ-ಸಂಜ್ಞಾ ವೈರಾಗ್ಯಂ .. 1.15

..

ಸೃಕ್ಷಂದನಾದಯೋ ವಿಷಯಾ ದೃಷ್ಟಾಃ . ವೇದೋಕ್ತಸ್ವರ್ಗಾದಯ ಆನುಶ್ರವಿಕಾಃ .

ತತ್ರೋಭಯತ್ರಾಪಿ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ತೃಷ್ಟಾಯಾಂ ವಿವೇಕತಾರತಮ್ಯೇನ ಯತಮಾನಾದಿವೈರಾಗ್ಯ ಭವತಿ .

ಯತಮಾನತ್ವಂ ನಾಮ “ಅಸ್ಮಿಂಜಗತಿ ಕಿಂ ಸಾರಂ ಕಿಮಸಾರಮಿತಿ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವಿಜ್ಞಾನ್ಯಾಮಿ” ಇತ್ಯುದ್ಯೋಗಃ .

ಸ್ವಚಿತ್ತೇ ಪೂರ್ವಂ ವಿದ್ಯಮಾನಾನಾಂ ದೋಷಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇಽಭ್ಯಸ್ಯಮಾನೇನ ವಿವೇಕೇನೈತಾವಂತಃ ಪಕ್ಷಾ ಏತಾವಂತೋಽವಶಿಷ್ಟಾ ಇತಿ ವಿವೇಚನಂ ವ್ಯತಿರೇಕಃ .
ದೃಷ್ಟಾನುಶ್ರವಿಕವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತೇರ್ದುಃಖಾತ್ಮಕತ್ವಬೋಧೇನ ತಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮನಸ್ಯಾತ್ಮಕಮಾತ್ರೇಣ ತೃಷ್ಟಾಸ್ಥಾಪನಮೇಕೇಂದ್ರಿಯತ್ವಂ .
ವಿತ್ಯಷ್ಟತ್ವಂ ವಶೀಕಾರಃ .

ತದಿದಮಪರಂ ವೈರಾಗ್ಯಮಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸ್ಯಾಂತರಂಗಂ,
ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸ್ಯ ತು ಬಹಿರಂಗಂ .. ೧.೧೫ ..

ಅಥ ತಸ್ಯಾಂತರಂಗಂ ಪರವೈರಾಗ್ಯಮಾಹ -

೧.೧೬. ತತ್ಪರಂ ಪುರುಷಖ್ಯಾತೇರ್ಗುಣವೈತ್ಯಷ್ಟ್ಯಂ

೧.೧೬. ತತ್-ಪರಂ ಪುರುಷ-ಖ್ಯಾತೇಃ ಗುಣ-ವೈತ್ಯಷ್ಟ್ಯಂ .. 1.16 ..

ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧ್ಯಾಭ್ಯಾಸಪಾಟವೇನ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕಾತ್ಮಧಾನಾದ್ವಿಕ್ರಿಸ್ಯ
ಪುರುಷಸ್ಯ ಖ್ಯಾತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ; ತಸ್ಮಾದಶೇಷಗುಣತ್ರಯವ್ಯವಹಾರೇ ವೈತ್ಯಷ್ಟ್ಯಂ
ಯತ್, ತತ್ಪರಂ ವೈರಾಗ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೧೬ ..

ಇತ್ಯಮಭ್ಯಾಸವೈರಾಗ್ಯೇ ನಿರೂಪ್ಯ ತತ್ಸಾಧ್ಯಂ ಸಮಾಧಿಮಾಹ -

೧.೧೭. ವಿತರ್ಕವಿಚಾರಾನಂದಾಸ್ಮಿತಾರೂಪಾನುಗಮಾತ್ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಃ

೧.೧೭. ವಿತರ್ಕ-ವಿಚಾರ-ಆನಂದ-ಅಸ್ಮಿತಾ-ರೂಪ-ಅನುಗಮಾತ್ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಃ ..

1.17 ..

೧.೧೭. ಸವಿತರ್ಕ-ಸವಿಚಾರ-ಸಾನಂದ-ಸಾಸ್ಮಿತಾ-ರೂಪ-ಅನುಗಮಾತ್ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಃ

.. 1.17 ..

(ಸ-ವಿತರ್ಕ)(ಸ-ವಿಚಾರ)(ಸ-ಆನಂದ)(ಸ-ಅಸ್ಮಿತಾ)

ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಜ್ಞಾಯತೇ ಯೇನ ಭಾವ್ಯಂ ವಸ್ತು ಸ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಃ ಸಮಾಧಿಭಾವನಾವಿಶೇಷಃ

. ಸ ಚ ವಿತರ್ಕಾದಿರೂಪೈಶ್ಚತುರ್ಭಿರನುಗಮಾಚ್ಚತುರ್ವಿಧಃ - ಸವಿತರ್ಕಃ ಸವಿಚಾರಃ

ಸಾನಂದಃ ಸಾಸ್ಮಿತ ಇತಿ .

ತತ್ರ ಭಾವನಯಾ ಭಾವ್ಯಭೂತೇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಸವಿತರ್ಕಃ .

ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾಂತಃಕರಣಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಸವಿಚಾರಃ .

ರಜಸ್ತಮೋಲೇಶಾನುವಿದ್ಧಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನಬುದ್ಧಿಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಸಾನಂದಃ .

ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನಮಹತ್ತತ್ತ್ವಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಸಾಸ್ಮಿತಃ .

ತತ್ರ ವಿತರ್ಕವಿಚಾರದ್ವಯಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ . ಆನಂದೋ ಗ್ರಹಣಂ . ಅಸ್ಮಿತಾಖ್ಯೋ
ಗ್ರಹೀತಾ .

ತೇಷು ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಹಣಗ್ರಹೀತ್ಯಷು ಭಾವನೋತ್ಕರ್ಷಃ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತೋ ಯೋಗ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೧೭ ..

ಇತ್ಯಮಪರವೈರಾಗ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಪರವೈರಾಗ್ಯಸಾಧ್ಯಮಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಮಾ

(ಇತ್ಯಂ-ಅಪರ-ವೈರಾಗ್ಯ-ಸಾಧ್ಯಂ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಂ-ನಿರೂಪ್ಯ ಪರ-ವೈರಾಗ್ಯ-ಸಾಧ್ಯಂ-
ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಂ-ಆಹ್)

೧.೧೮. ವಿರಾಮಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯಾಸಪೂರ್ವಃ ಸಂಸ್ಕಾರಶೇಷೋಽನ್ಯಃ

೧.೧೮. (ವಿರಾಮ-ಪ್ರತ್ಯಯ-ಅಭ್ಯಾಸ)-ಪೂರ್ವಃ ಸಂಸ್ಕಾರ-ಶೇಷಃ ಅನ್ಯಃ .. 1.18 ..

ವಿರಾಮೋ ವೃತ್ತ್ಯಪರಮಃ, ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಾರಣಂ ವೃತ್ತ್ಯಪರಮಾರ್ಥಃ
ಪ್ರಯತ್ನಃ, ತಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಃ ಪೌನಃಪುನೇನ ಸಂಪಾದನಂ, ತತ್ಪೂರ್ವಸ್ತಜ್ಜನ್ಯಃ
ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಾದನ್ಯಃ ಸಂಸ್ಕಾರಶೇಷಃ ಪ್ರಶಾಂತಸಕಲವೃತ್ತಿಕಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ
ದುರ್ಲಕ್ಷತ್ವಾತ್ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪೇಣ ಯೋಗವಶಿಷ್ಯತೇ ಸೋಽಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೧.೧೮ ..

ಸೋಽಯಮಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತೋ ದ್ವಿವಿಧೋ ಭವಪ್ರತ್ಯಯ ಉಪಾಯಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚೇತಿ .
ತತ್ರಾದ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಮಾಣೈರ್ಹೇಯಃ . ತಮಾಹ -

೧.೧೯. ಭವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿದೇಹಪ್ರಕೃತಿಲಯಾನಾಂ

೧.೧೯. (ಭವ-ಪ್ರತ್ಯಯಃ)ವಿದೇಹ-ಪ್ರಕೃತಿಲಯಾನಾಂ (ಪ್ರಕೃತಿ-ಲಯ).. 1.19 ..

ಭವಂತ್ಯಸ್ಮಿಂಜಂತವ ಇತಿ ಭವಃ ಸಂಸಾರೋಽವಿದ್ಯಾಖ್ಯಃ, ಸ ಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಹೇತುರ್ಯಸ್ಯ ಸ ಸಂಸಾರಮೂಲೋಽಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಃ .

ಭವಂತ್ಯಸ್ಮಿಂಜಂತವ ಇತಿ ಭವಃ ಸಂಸಾರೋಽವಿದ್ಯಾಖ್ಯಃ.

ಸ ಚ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯೇಷ್ವಾತ್ಮತ್ವಭಾವನಯಾ ವಿಧೂತದೇಹಾನಾಂ ವಿದೇಹಾನಾಂ
ಅವ್ಯಕ್ತಮಹದಹಂಕಾರಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೇಷು ಪ್ರಕೃತಿಷ್ವಾತ್ಮತ್ವಭಾವನಯಾ ಲೀನಾನಾಂ
ಪ್ರಕೃತಿಲಯಾನಾಂ ಭವತ್ಯಂತವತ್ಪಲಃ . ತದೀಯಂ ಚಿತ್ತಂ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತ್ಮಭಾವಾತ್ಸುಪ್ತಚಿತ್ತವಲ್ಯ
ಸಂಸಾರೇ ಪತತೀತಿ ಭಾವಃ .. ೧.೧೯ ..

ಅಥ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರುಪಾದೇಯಮುಪಾಯಪ್ರತ್ಯಯಮಾಹ -

೧.೨೦. ಶ್ರದ್ಧಾವೀರ್ಯಸ್ಮೃತಿಸಮಾಧಿಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ಇತರೇಷಾಂ

೧.೨೦. ಶ್ರದ್ಧಾ-ವೀರ್ಯ-ಸ್ಮೃತಿ-ಸಮಾಧಿ-ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಃ (ಪ್ರಜ್ಞಾ-ಪೂರ್ವಕಃ)ಇತರೇಷಾಂ

.. 1.20 ..

ಮಮಾಯಂ ಯೋಗ ಏವ ಪರಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಶ್ರದ್ಧಾ .

ಸಾ ಚೋತ್ಕರ್ಷಶ್ರವಣೇನೋಪಜಾಯತೇ . ಉತ್ಕರ್ಷಶ್ಚ ಸ್ಮರ್ಯತೇ -

“ತಪಸ್ವಿಭ್ಯೋಽಧಿಕೋ ಯೋಗೀ ಜ್ಞಾನಿಭ್ಯೋಽಪಿ ಮತೋಽಧಿಕಃ .

ಕರ್ಮಿಭ್ಯಶ್ಚಾಧಿಕೋ ಯೋಗೀ ತಸ್ಮಾದ್ಯೋಗೀ ಭವಾರ್ಜುನ” ಇತಿ .

ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಮವಸಿತಾಯಾಂ ವೀರ್ಯಮುತ್ಸಾಹೋ ಭವತಿ “ಸರ್ವಥಾ ಯೋಗಂ ಸಂಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಿ” ಇತಿ .

ಏತಾದೃಶೋತ್ಸಾಹೇನ ತದಾ ತದಾನುಷ್ಠೇಯಾನಿ ಯೋಗಾಂಗಾನಿ ಸ್ಮರ್ಯಂತೇ .
ತಯಾ ಚ ಸ್ಮತ್ಯಾ ಸಮ್ಯಗನುಷ್ಠಿತಸಮಾಧೇರಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಸಾದೇ ಸತಿ, ಋತಂಭರಾ ಪ್ರಜ್ಞೋದೇತಿ .

ತತ್ಪೂರ್ವಕಸ್ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋಽಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಃ ಇತರೇಷಾಂ ವಿದೇಹಪ್ರಕೃತಿಲಯೇಶ್ಚ
ಯೋಗಿನಾಂಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೨೦ ..

ಇತ್ಥಂ ಪರವೈರಾಗ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ಸಮಾಧಿಂ ವಿಧಾಯ ತಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸಮಾಧೇಃ
ಶೈಘ್ರಯತಾರತಮ್ಯಮಾಹ -

೧.೨೧. ತೀವ್ರಸಂವೇಗಾನಾಮಾಸನ್ನಃ

೧.೨೧. ತೀವ್ರ-ಸಂವೇಗಾನಾಮ-ಆಸನ್ನಃ .. 1.21 ..

ಸಂವೇಗೋ ವೈರಾಗ್ಯಂ . ತದ್ಭೇದಾದ್ಯೋಗಿನಸ್ತಿವಿಧಾ ಮೃದುಸಂವೇಗಾ
ಮಧ್ಯಸಂವೇಗಾಸ್ತೀವ್ರಸಂವೇಗಾಶ್ಚೇತಿ . ತತ್ರ ತೀವ್ರಸಂವೇಗಾನಾಮಾಸನ್ನಃ
ಸಮಾಧಿಲಾಭಃ . ಅಲ್ಪೇನೈವ ಕಾಲೇನ ಸಮಾಧಿರ್ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೨೧ ..

ತೀವ್ರಸಂವೇಗೇಷ್ಟೇವ ತಾರತಮ್ಯಮಾಹ -

೧.೨೨. ಮೃದುಮಧ್ಯಾಧಿಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ತೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಃ

೧.೨೨. ಮೃದು-ಮಧ್ಯ-ಅಧಿಮಾತ್ರತ್ವಾತ್-ತತಃ-ಅಪಿ ವಿಶೇಷಃ .. 1.22 ..

ಮೃದುತೀವ್ರೋ ಮಧ್ಯತೀವ್ರೋಽಧಿಮಾತ್ರತೀವ್ರಶ್ಚ . ತೇಷ್ವಪ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರಸ್ಯ
ತ್ವರಯಾ ಸಿದ್ಧಿದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ .

ತದೇವಮಧಿಮಾತ್ರತೀವ್ರಸ್ಯ ದೃಢಭೂಮಾವಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧೌ ಲಭ್ಯೇ ಸತಿ,
ಪುನರ್ವ್ಯತ್ಥಾತುಮಶಕ್ತಂ ಸನ್ಮನೋ ನಶ್ಯತಿ .

ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿತಿಃ ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನಂ ನಿರಂತರಮವತಿಷ್ಠತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೨೨

..

ಅಧಾಸನ್ನತಮಸಮಾಧಿಲೋಭ ಉಪಾಯಾಂತರಮುಪದರ್ಶಯತಿ -

೧.೨೩. ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾದ್ವಾ

೧.೨೩. ಈಶ್ವರ-ಪ್ರಣಿಧಾನಾತ್-ವಾ .. 1.23 ..

ಈಶ್ವರೋ ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣಲಕ್ಷಣಃ . ತಸ್ಮಿನ್ಪರಮಗುರೌ ಪ್ರಣಿಧಾನಂ ಭಾವನಾವಿಶೇಷಃ
ತಸ್ಮಾದಾಸನ್ನತಮಃ ಸಮಾಧಿಲಾಭಃ .

ಈಶ್ವರೋ ಹಿ ಸಮಾರಾಧನಾದಿನಾ ಸಾಧನೇನ ಆರಾಧಿತಃ “ಇದಮಸ್ಯೇಷ್ಟಮಸ್ತು”
ಇತಿ ಸಂಸಾರಾಂಗಾರೇ ತಪ್ಯಮಾನಂ ಪುರುಷಮನುಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ಭಾವಃ .

ನನು ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶವನ್ನಿರ್ಲೇಪಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ತಪ್ಯಭಾವಃ ಕಥಮುಪಪದ್ಯತೇ
ಯೇನ ಪರಮೇಶ್ವರೋಽನುಗ್ರಾಹಕತಯಾ ಕಕ್ಷೀಕ್ರಿಯೇತೇತಿ ಚೇತ್, ಉಚ್ಯತೇ -

ತಾಪಕಸ್ಯ ರಜಸಃ ಸತ್ತ್ವೇಮೇವ ತಪ್ಯಂ . ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತೇ ಸತ್ತ್ವೇ
ತಪ್ಯಮಾನೇ ತದಾರೋಹವಶೇನ ತದಭೇದಾವಗಾಹೀ ಪುರುಷೋಽಪಿ ತಪ್ಯತ
ಇತ್ಯುಪಚರ್ಯತೇ . ತದುಕ್ತಂ - “ಸತ್ತ್ವಂ ತಪ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿಭಾವೇನ ವೃತ್ತಂ ಭಾವಾ ಯೇ
ವಾ ರಾಜಸಾಸ್ತಾಪಕಾಸ್ತೇ . ತಸ್ಯಾಭೇದಗ್ರಾಹಿಣೀ ತಾಮಸೀ ಯಾ ವೃತ್ತಿಸ್ತಸ್ಯಾಂ ತಪ್ಯ
ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆತ್ಮಾ” ಇತಿ .

ಇತ್ಥಂ ತಪ್ಯಮಾನಂ ಪುರುಷಂ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಯಮಧಿಷ್ಠಾಯ
ಲೌಕಿಕವೈದಿಕಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರದ್ಯೋತಕೋಽನುಗೃಹ್ಯಾತೀತ್ಯನವದ್ಯಂ .. ೧.೨೩ ..

ಕಃ ಪುನಃ ಸ ಈಶ್ವರ ಇತ್ಯತ್ರಾಹ -

೧.೨೪. ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮವಿಪಾಕಾಶಯೈರಪರಾಮೃಷ್ಠಃ ಪುರುಷವಿಶೇಷ ಈಶ್ವರಃ

೧.೨೪. ಕ್ಲೇಶ-ಕರ್ಮ-ವಿಪಾಕ-ಆಶಯೈಃ ಅಪರಾಮೃಷ್ಠಃ (ಪುರುಷ-ವಿಶೇಷ)ಈಶ್ವರಃ ..

1.24 ..

ಕ್ಲಿಶ್ನಂತೀತಿ ಕ್ಲೇಶಾ ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣಲಕ್ಷಣಾ ಅವಿದ್ಯಾದಯಃ . ಕರ್ಮ ಮಿಶ್ರಾಮಿಶ್ರರೂಪಂ
ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣಂ . ವಿಪಚ್ಛತ ಇತಿ ವಿಪಾಕಃ ಫಲಂ ಜಾತ್ಯಾಯುರ್ಭೋಗಾದಿಃ . ಆಶೇರತ
ಇತ್ಯಾಶಯಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ .

ತೈರಪರಾಮೃಷ್ಟೋಽಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಃ . ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಸ್ತು ಸಂಸಾರೀ ಜೀವಃ . ಮುಕ್ತಸ್ತ್ವ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟೋಽಪಿ
ಪೂರ್ವಕಾಲೇ ತತ್ಸಂಶ್ಲೇಷಾದ್ಭದ್ರ ಇವ . ಅತಃ ಪುರುಷವಿಶೇಷೋ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ
ಈಶ್ವರಃ . ತಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಚ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಪ್ರಾಕೃತಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾತ್ಮಕಚಿತ್ತಸಂಬಂಧ
ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ .. ೧.೨೪ ..

ಅಥ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ -

೧.೨೫. ತತ್ರ ನಿರತಿಶಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞಬೀಜಂ

೧.೨೫. ತತ್ರ ನಿರತಿಶಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞ-ಬೀಜಂ .. 1.25 ..

ತತ್ರೇಶ್ವರೇ ನಿರತಿಶಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸ್ಯ ಬೀಜಂ ಮೂಲಂ . ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ -
ಅಸ್ಮದಾದಿಜ್ಞಾನಂ ನಿರತಿಶಯೇನ ಜ್ಞಾನೇನಾವಿನಾಭೂತಂ ಸಾತಿಶಯತ್ವಾತ್ .
ಯತ್ಸಾತಿಶಯಂ ತತ್ಸಮಾನಜಾತೀಯೇನ ನಿರತಿಶಯೇನ ಯುಕ್ತಂ, ಯಥಾ
ವಿಭುಪರಿಮಾಣೇನ ಕುಂಭಪರಿಮಾಣಂ .

ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾದನುಮಾನಸಿದ್ಧನಿರತಿಶಯಜ್ಞಾನವಾನೀಶ್ವರ ಇತಿ .. ೨೫ ..

ನನ್ವಯಮೇಕ ಏವೇಶ್ವರಃ ಕಿಮನ್ಯೇಽಪಿ ಸಂತಿ ? ನೇತ್ಯಾಹ -

೧.೨೬. ಸ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಗುರುಃ ಕಾಲೇನಾನವಚ್ಛೇದಾತ್

೧.೨೬. ಸ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ-ಅಪಿ ಗುರುಃ ಕಾಲೇನ-ಅನವಚ್ಛೇದಾತ್ .. 1.26 ..

ಯೇ ಸರ್ಗಾದಾವೃತ್ತಿನ್ನಾಃ ಪೂರ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ, ತೇ ಮಾಸರ್ತ್ವಯನಹಾಯನಾದಿರೂಪೇ
ಕಾಲೇನ ಪರಿಚ್ಛಿದ್ಯಂತೇ .

ತದುಕ್ತಂ - “ಯೇ ರಮ್ಯಾ ಯೇ ಶುಭಾಚಾರಾಃ ಸುಮೇರುಗುರವೋಽಪಿ ಯೇ .
ಕಾಲೇನ ವಿನಿಗೀರ್ಣಾಸ್ತೇ ಗರುಡೇನೇವ ಪನ್ನಗಾಃ” ಇತಿ .

ಅತಸ್ತೇಷಾಮಪಿ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ ಗುರುರೀಶ್ವರಃ; ಕಾಲೇನಾನವಚ್ಛೇದಾತ್, “ಜ್ಞಃ
ಕಾಲಕಾಲಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ .

ಅನೇನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಮಹಾಪ್ರಭಾವತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ .. ೧.೨೬ ..

ಅಥ ತಸ್ಯ ನಾಮಧೇಯಮಾಹ -

೧.೨೭. ತಸ್ಯ ವಾಚಕಃ ಪ್ರಣವಃ

೧.೨೭. ತಸ್ಯ ವಾಚಕಃ ಪ್ರಣವಃ .. 1.27 ..

ತಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಣವಃ ಪ್ರಕರ್ಷಣ ನೂಯತೇ ಸ್ತೂಯತೇನೇನೇತಿ ಪ್ರಣವ
ಓಂಕಾರಃ ವಾಚಕೋಽಭಿಧಾಯಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೨೭ ..

ಇತ್ಥಂ ನಾಮಧೇಯಮಭಿಧಾಯ ಪೂರ್ವಂ “ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಂ
ತತ್ಪ್ರಣಿಧಾನಂ ಸಫಲಮುಪದರ್ಶಯತಿ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ -

೧.೨೮. ತಜ್ಜಪಸ್ತದರ್ಥಭಾವನಂ

೧.೨೮. ತತ್-ಜಪಃ-ತತ್-ಅರ್ಥ-ಭಾವನಂ .. 1.28 ..

೧.೨೯. ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತನಾಧಿಗಮೋಪ್ಯಂತರಾಯಾಭಾವಶ್ಚ

೧.೨೯. ತತಃ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಚೇತನಾ)-ಅಧಿಗಮಃ-ಅಪಿ-ಅಂತರಾಯ-ಅಭಾವಃ ಚ .. 1.29

..

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ - ತಸ್ಯ ಪ್ರಣವಸ್ಯ ಯೋ ಜಪಃ, ತಸ್ಮಿಂದೀರ್ಘಕಾಲನೈರಂತರ್ಯಸತ್ಕಾರ್ಯೈಸ್ತರ

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ದೃಢಮಾಸೇವಿತೇ ಸತಿ, ಪಶ್ಚಾತ್ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರರೂಪೇ

ತಸ್ಮಿನ್ಪ್ರಲೀನೇ, ವಾಚಕಸ್ಯ ನೃಗ್ಯವಾತ್ತದರ್ಥಾಸಂಗಚಿದ್ರೂಪಗೋಚರವೃತ್ತಿಸಂತಾನರೂಪಭಾವ

ದೀರ್ಘಕಾಲಾದಿಭಿದೃಢಮಾಸೇವಿತಾಯಾಂ, ತತಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ಚಿತ್ತಂ ನಿರೋಧಾಭಿಮುಖಂ

ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ಯಭಾವೇನ ಈಶ್ವರಂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಭೂಮಿತಯಾಲಭಮಾನಂ ಸತ್

ತತ್ಪಾದೃಶ್ಯಾತ್ಪ್ರಸ್ತಾಮಿನಮಸಂಗಚಿದ್ರೂಪಮಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ಮಾರಯಿತ್ವಾ ಅವಿಷಯತಯಾ

ತಮಪ್ಯಲಭಮಾನಂ ನಿರಿಂಧನಾಗ್ನಿವತ್ಸ್ವಯಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾವಶೇಷಂ ಭವತಿ .

ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತನಾಧಿಗಮಃ . ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಸೌ ಚೇತನಾ, ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಧಿಗಮಃ

. ಸರ್ವಾಂತರತಯಾ ಭಾಸಮಾನಾ ಚಿತಿಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನಿ ನಿರಂತರಂ

ನಿರ್ವಿಘ್ನಮವತಿಷ್ಠತೇ . ಅತಃ ಸರ್ವಾಸಾಂ ವೃತ್ತೀನಾಂ ಪ್ರವಿಲಯಾದಂತರಾಯಾಭಾವಶ್ಚ

ಭವತಿ . ಅಯಮೇಕ ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಸ್ಯ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ..

ಕೇ ತೇಽನ್ತರಾಯಾ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೧.೩೦. ವ್ಯಾಧಿಸ್ತ್ಯಾನಸಂಶಯಪ್ರಮಾದಾಲಸ್ಯಾವಿರತಿಭ್ರಾಂತಿದರ್ಶನಾಲಬ್ಧಭೂಮಿಕತ್ವಾನವ

ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪಾಸ್ತೇಽನ್ತರಾಯಾಃ

೧.೩೦. ವ್ಯಾಧಿ-ಸ್ಥಾನಂ-ಸಂಶಯಃ-ಪ್ರಮಾದಃ-ಆಲಸ್ಯಂ-ಅವಿರತಿ-ಭ್ರಾಂತಿದರ್ಶನಂ-
ಅಲಬ್ಧಭೂಮಿಕತ್ವಂ-ಅನವಸ್ಥಿತತ್ವಂ ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪಾಃ-ತೇ-ಅಂತರಾಯಾಃ .. 1.30 ..
ಯೇ ಚಿತ್ತಂ ಯೋಗಾದ್ವಿಕ್ಷಿಪಂತಿ ಭ್ರಂಶಯಂತಿ ತೇ ನವ ವಿಕ್ಷೇಪಾ ಯೋಗಸ್ಯಾಂತರಾಯಾ
ವಿಘ್ನಾಃ .

ತತ್ರ ದೋಷತ್ರಯವೈಷಮ್ಯನಿಮಿತ್ತೋ ಜ್ವರಾದಿವ್ಯಾಧಿಃ . ಚಿತ್ತಸ್ಯಾಕರ್ಮಣ್ಯತ್ವಂ
ಸ್ಥಾನಂ .

ವಿರುದ್ಧಕೋಟಿದ್ವಯಾವಗಾಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ಸಂಶಯಃ . ಅಹಿಂಸಾಸತ್ಯಾದಿಸಾಧನಾನಾಮಭಾವನ
ಪ್ರಮಾದಃ .

ಕಾಯವಾಕ್ಚಿತ್ತಗುರುತ್ವಾದಪ್ರವೃತ್ತಿರಾಲಸ್ಯಂ . ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೋಽವಿರತಿಃ .

ಅತಸ್ಮಿಂಸ್ತದ್ಭುದ್ಧಿಭ್ರಾಂತಿದರ್ಶನಂ .

ಕುತಶ್ಚಿನ್ನಿಮಿತ್ತಾತ್ಮಮಾಧಿಭೂಮೇರಲಾಭೋಽಲಬ್ಧಭೂಮಿಕತ್ವಂ . ಲಬ್ಧಾಯಾಮಪಿ
ತಸ್ಯಾಂ ಚಿತ್ತಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವಸ್ಥಿತತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩೦ ..

ನ ಕೇವಲಮೇತೇ ವಿಕ್ಷೇಪಾ ಯೋಗನಾಶಕಾಃ, ಅಪಿ ತು ಉಪದ್ರವಕರಾ ಇತ್ಯಾಹ -

೧.೩೧. ದುಃಖದೌರ್ಮನಸ್ಯಾಂಗಮೇಜಯತ್ವಶ್ವಾಸಪ್ರಶ್ವಾಸಾ ವಿಕ್ಷೇಪಸಹಭುವಃ

೧.೩೧. ದುಃಖ-ದೌರ್ಮನಸ್ಯ-ಅಂಗಮೇಜಯತ್ವಂ-ಶ್ವಾಸ-ಪ್ರಶ್ವಾಸಃ ವಿಕ್ಷೇಪ-
ಸಹಭುವಃ .. 1.31 ..

ಯಥೋಕ್ತವ್ಯಾಧಿಜಂ ದುಃಖಂ . ತಚ್ಚಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾದಿಭೇದಾತ್ತಿವಿಧಂ .

ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷವಿಘಾತಾನ್ಮನಸಿ ಕ್ಷೋಭೋ ದೌರ್ಮನಸ್ಯಂ .

ಸರ್ವಾಂಗಚಲನಮಂಗಮೇಜಯತ್ವಂ . ತಚ್ಚ ಯೋಗಾಂಗಾಸನವಿರೋಧಿ .

ಅಪಾನಃ ಶ್ವಾಸಃ . ಸ ಚ ರೇಚಕವಿರೋಧೀ . ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಶ್ವಾಸಃ . ಸ ತು
ಪೂರಕವಿರೋಧೀ .

ಅಥ ವಾ ಶ್ವಾಸೋ ಬಾಹ್ಯಕುಂಭಕವಿರೋಧೀ, ಪ್ರಶ್ವಾಸಃ ಆಂತರಕುಂಭಕವಿರೋಧೀ,

ಅಂಗಮೇಜಯತ್ವಂ ಕುಂಭಕದ್ವಯವಿರೋಧೀತ್ಯರ್ಥಃ.

“ನೋಚ್ಛ್ವಸೇನ್ನೈವ ನಿಶ್ವಸ್ಯಾನ್ನೈವ ಗಾತ್ರಾಣಿ ಚಾಲಯೇತ್” ಇತಿ ಕುಂಭಕೇ
ತನ್ನಿಷೇಧಶ್ರವಣಾತ್ .

ಅತ ಏತೇ ದುಃಖಾದಯೋ ವಿಕ್ಷೇಪೈಃ ಸಹ ಭವಂತಿ, ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತಸ್ಯ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ
. ೩೧ ..

ಇತ್ಥಮಂತರಾಯಾನುಕ್ತ್ವಾ ತೇ ಕಸ್ಮಾನ್ನಾಶನೀಯಾ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮೀಶ್ವರವ
ಸ್ಥಾರಯತಿ -

೧.೩೨. ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಮೇಕತತ್ತ್ವಾ ಭ್ಯಾಸಃ

೧.೩೨. ತತ್-(ಪ್ರತಿಷೇಧ-ಅರ್ಥಂ)-ಏಕ-ತತ್ತ್ವ-ಅಭ್ಯಾಸಃ .. 1.32 ..

ತೇಷಾಂ ಸೋಪದ್ರವಾಣಾಂ ವಿಕ್ಷೇಪಾಣಾಂ ವಿನಾಶಾರ್ಥಮೇಕತತ್ತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಃ
ಕರ್ತವ್ಯಃ ..

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ - ಏಕತತ್ತ್ವಗೋಚರಮನೋವೃತ್ತಿಪ್ರವಾಹಾನುಕೂಲೋ
ಯತ್ನೋಽಭ್ಯಾಸಃ . ಸ ಚ ದೀರ್ಘಕಾಲನೈರಂತರ್ಯಸತ್ಕಾರೈರ್ವೃಥಮಾಸೇವಿತವ್ಯಃ

ಆಸೇವಿತೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ವ್ಯಾಧ್ಯಾದಯೋ ವಾಸನಾಃ ಕ್ಷಣೇನೈವ ವಿಶರಾರುತಾಂ ಯಾಂತಿ

ತದುಕ್ತಂ - “ವಾಸನಾಸಂಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಯದಿ ಯತ್ನಂ ಕರೋಷ್ಯಲಂ . ತತ್ತೇ ಶಿಥಿಲತಾಂ
ಯಾಂತಿ ಸರ್ವಾಧಿವ್ಯಾಧಯಃ ಕ್ಷಣಾತ್” ಇತಿ .. ೧.೩೨ ..

ಅಧುನಾ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಭೂಮಿರೂಪೈಕಾಗ್ರತೋಪಾಯಾನ್ “ಮೈತ್ರೀ-” ಇತ್ಯಾದಿ
“ಯಥಾಭಿಮತ-” ಇತ್ಯಂತೇನ ಸೂತ್ರಸಪ್ತಕೇನಾಹ -

೧.೩೩. ಮೈತ್ರೀಕರುಣಾಮುದಿತೋಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಸುಖದುಃಖಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯವಿಷಯಾಣಾಂ
ಭಾವನಾತಶ್ಚಿತ್ತಪ್ರಸಾದನಂ

೧.೩೩. ಮೈತ್ರೀ-ಕರುಣಾ-ಮುದಿತಾ-ಉಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಸುಖ-ದುಃಖ-ಪುಣ್ಯ-ಅಪುಣ್ಯ-
ವಿಷಯಾಣಾಂ ಭಾವನಾತಃ ಚಿತ್ತ-ಪ್ರಸಾದನಂ .. 1.33 ..

ಚಿತ್ತಂ ಹಿ ರಾಗದ್ವೇಷಪುಣ್ಯಪಾಪೈಃ ಕಲುಷೀಕ್ರಿಯತೇ .

ತತ್ರ ಸ್ವಪ್ನಾದೌ ಸ್ವೇನಾನುಭೂಯಮಾನಂ ಸುಖಮನುಶೇತೇ “ಸರ್ವಂ ಸುಖಜಾತಂ
ಮೇ ಭೂಯಾತ್” ಇತಿ ಕಶ್ಚಿದ್ಧೀವೃತ್ತಿವಿಶೇಷೋ ರಾಗಃ .

ಸ ಚ ಸುಖಜಾತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಸಾಮಗ್ರ್ಯಭಾವೇನ ಸಂಪಾದಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಿತ್ತಂ
ಕಲುಷೀಕರೋತಿ .

ಯದಾ ತು ಸುಖಿಪ್ರಾಣಿಷು ಮೈತ್ರೀಂ ಭಾವಯೇತ್ “ಸರ್ವೇಽಪ್ಯೇತೇ ಸುಖಿನೋ
ಮದೀಯಾಃ” ಇತಿ, ತದಾ ತತ್ಸುಖಂ ಸ್ವಕೀಯಮೇವ ಸಂಪನ್ನಮಿತಿ ತತ್ರ ರಾಗೋ
ನಿವರ್ತತೇ . ನ ಕೇವಲಂ ರಾಗಃ, ಕಿಂ ತು (ಕಿಂತು)ಪರಗುಣಾಸಹನದೋಷಾವಿಷ್ಕರಣರೂಪಾಸು
ನಿವರ್ತತೇ . ನಿವೃತ್ತೇ ಚ ರಾಗಾಸೂಯೇಷ್ಯಾದೌ ವರ್ಷಾಸ್ವತೀತಾಸು ಶರತ್ಸರಿದಿವ
ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಸೀದತಿ .

ತಥಾ ದುಃಖಮನುಶೇತೇ “ಸರ್ವಂ ದುಃಖಂ ಸರ್ವಥಾ ಮೇ ಮಾ ಭೂತ್” ಇತಿ
ಕಶ್ಚಿತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದ್ವೇಷಃ . ಸ ಚ ವೈರ್ಯಾದಿಷು ಸತ್ಸು ನಿವಾರಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ಸದಾ
ಹೃದಯಂ ದಹತಿ . ಯದಾ “ಸ್ವಸ್ಯೇವ ಪರೇಷಾಂ ಪ್ರತಿಕೂಲಂ ದುಃಖಂ ಮಾ
ಭೂತ್” ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಕರುಣಾಂ ದುಃಖಿಪ್ರಾಣಿಷು ಭಾವಯೇತ್, ತದಾ
ವೈರ್ಯಾದಿಷು ದ್ವೇಷೋ ನಿವರ್ತತೇ .

ನ ಕೇವಲಂ ದ್ವೇಷಃ, ಕಿಂ ತು (ಕಿಂತು)ದುಃಖಿತ್ವಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸ್ವಸುಖಿತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತೋ
ದರ್ಪೋಽಪಿ ನಿವರ್ತತೇ . ಸ ಚ ದರ್ಪೋ ಭಗವತಾ ದರ್ಶಿತಃ - “ಈಶ್ವರೋಽಹಮಹಂ

ಭೋಗೀ ಸಿದ್ಧೋಽಹಂ ಬಲವಾನ್ಸುಖೀ . ಆಢ್ಯೋಽಭಿಜನವಾನಸ್ಮಿ ಕೋಽನ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ಸದೃಶೋ ಮಯಾ” ಇತಿ . ಅತ ಉಭಯನಿವೃತ್ತೌ ಉಭಯನಿವೃತ್ತೌ ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಸೀದತಿ .

ತಥಾ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಪುಣ್ಯಂ ನಾನುತಿಷ್ಠಂತಿ, ಪಾಪಂ ತ್ವನುತಿಷ್ಠಂತಿ . ಅತಸ್ತೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ಜನಯತಃ . ಯದಿ ಪುಣ್ಯಪುರುಷೇಷು ಮುದಿತಾಂ ಭಾವಯೇತ್, ತದಾ ತದ್ವಾಸನಯಾ ಸ್ವಯಮಪ್ಯಪ್ರಮತ್ತಃ ಪುಣ್ಯೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ . ತಥಾ ಪಾಪಿಷೂಪೇಕ್ಷಾಂ ಭಾವಯನ್ಸ್ವಯಮಪಿ ಪಾಪಾನ್ನಿವರ್ತತೇ . ಅತಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಾಭಾವೇನ ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಸೀದತಿ .

ನನು ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಸು ಮುದಿತಾಂ ಭಾವಯತಃ ಪುಣ್ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಫಲತ್ತೇನೋಕ್ತಾಃ ಸಾ ಚ ಯೋಗಿನೋ ನ ಯುಕ್ತಾ ತಸ್ಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮಕರತ್ವಾತ್ . ಮೈವಂ; ಕಾಮ್ಯಸ್ಯೇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಾರ್ಜುನಹೇತುತ್ವಾದಿಹ ತು ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಜನ್ಯಸ್ಯ ಜನ್ಮಾನಾಪಾದಕಸ್ಯಾಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ . ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಭಗವಾನ್ಸೂತ್ರಕಾರಃ - “ಕರ್ಮಾಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಂ ಯೋಗಿನಸ್ತ್ರಿವಿಧಮಿತರೇಷಾಂ” ಇತಿ . ಅತೋ ಮೈತ್ಯಾದಿಭಾವನಯಾ ರಾಗಾದಿವಾಸನಾನಿವೃತ್ತೌ ಪ್ರಸಾದಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಮಾಪನ್ನಂ ಸಚ್ಚಿತ್ತಮೇಕಾಗ್ರತಾಪದಂ ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .

ತದುಕ್ತಂ - “ಪೌರುಷೇಣ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಬಲಾತ್ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ವಾಸನಾಂ . ಸ್ಥಿತಿಂ ಬಧ್ನಾಸಿ ಚೇತ್ತರ್ಹಿ ಪದಮಾಸಾದಯಸ್ಯಲಂ” ಇತಿ . ೧.೩೩ ..

೧.೩೪. ಪ್ರಚ್ಛದ್ವನವಿಧಾರಣಾಭ್ಯಾಂ ವಾ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ

೧.೩೪. ಪ್ರಚ್ಛದ್ವನ-ವಿಧಾರಣಾಭ್ಯಾಂ ವಾ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ .. 1.34 ..

ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಶರೀರಾಂತರ್ಗತಸ್ಯ ವಾಯೋಃ ಪ್ರಚ್ಛದ್ವನಂ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶನ್ನಾತ್ರಾಪ್ರಮಾಣೇನ ಶನೈಃ ಶನೈಃ ಪಿಂಗಲಯಾ ಬಹಿರ್ವಿರೇಚನಂ .

ರೇಚಿತಂ ಪ್ರಶ್ನಾದಿಡಯಾ ಷೋಡಶಮಾತ್ರಾಪ್ರಮಾಣೇನಾಂತರಾಪೂರ್ಯ ಪೂರಿತಸ್ಯ ಪುನಶ್ಚತುಃಷಷ್ಟಿಮಾತ್ರಾಪ್ರಮಾಣೇನ ವಿಧಾರಣಮಾಂತರಕುಂಭಕಃ

ರೇಚಿತಸ್ಯ ವೋಕ್ತವ್ಯಮಾಣೇನ ಬಹಿರೇವ ವಿಧಾರಣಂ ಬಾಹ್ಯಕುಂಭಕಃ .

ಅನೇನ ರೇಚಕಪೂರಕಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಕುಂಭಕರೂಪಪ್ರಾಣಾಯಾಮತ್ರಯಂ ಭವತಿ .

ತೇನ ಪ್ರಾಣಸ್ವಂದೇ ನಿರುದ್ಧೇ ಸತಿ ಚಿತ್ತದೋಷಾಃ ಪ್ರದಹ್ಯಂತೇ .

ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿಃ - “ಯಥಾ ಪರ್ವತಧಾತೂನಾಂ ದಹ್ಯಂತೇ ಧಮತಾ ಮಲಾಃ . ತಥೇಂದ್ರಿಯಕೃತಾ ದೋಷಾ ದಹ್ಯಂತೇ ಪ್ರಾಣನಿಗ್ರಹಾತ್” ಇತಿ .

ತತ್ರೋಪಪತ್ತಿರ್ವಸಿಷ್ಟೇನ ದರ್ಶಿತಾ - “ಯಃ ಪ್ರಾಣಪವನಸ್ವಂದಶ್ಚಿತ್ತಸ್ವಂದಃ ಸ ಏವ ಹಿ . ಪ್ರಾಣಸ್ವಂದಕ್ಷಯೇ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಧೀಮತೋಚ್ಛಕ್ತೇಃ” ಇತಿ .

ಅತಃ ಪ್ರಾಣಮನಃಸ್ವಂದಯೋಃ ಸಹಭಾವಿತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಣನಿಗ್ರಹೇ ಮನೋ ನಿಗ್ರಹ್ಯತೇ .
ನನು ಸಹಸ್ವಂದೋ ನ ಯುಕ್ತಃ, ಸುಷುಪ್ತೌ ಚೇಷ್ಟಮಾನೇಽಪಿ ಪ್ರಾಣೇ
ಮನಸೋಽಚೇಷ್ಟಮಾನತ್ವಾತ್ . ಮೈವಂ; ವಿಲೀನತ್ವೇನ ತದಾನೀಂ ಮನಸ
ಏವಾಭಾವಾತ್ .

ನನು “ಕ್ಷೀಣೇ ಪ್ರಾಣೇ ನಾಸಿಕಯೋಚ್ಚ್ವಸೀತ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಹತಮಿತಿ ಚೇತ್,
ನ; ಅನುಲ್ಬಣತ್ವಸ್ಯ ಕ್ಷಯತ್ವೇನಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ . ಯಥಾ ಪರ್ವತಮಾರೋಹತಃ
ಶ್ವಾಸವೇಗೋ ಯಾವಾನ್ಭವತಿ ನ ತಾವಾನಾಸೀನಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ; ತಥಾ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪಾಟವೈ
ಶ್ವಾಸೋ ಭವತಿ .

ಏತದೇವಾಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಶ್ರುಯತೇ -

“ಭೂತ್ವಾ ತತ್ರಾಯತಃ ಪ್ರಾಣಃ ಶನೈರೇವ ಸಮುತ್ಸೃಜೇತ್” ಇತಿ . ಅತಃ
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪಾಟವೇನ ಪ್ರಾಣೇ ನಿರುದ್ಧೇ ಸತಿ ನಿರ್ಮೃಷ್ಟನಿಖಿಲದೋಷಂ
ಸಚ್ಚಿತ್ತಮೇಕಾಗ್ರತಾಪದಂ ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩೪ ..

೧.೩೫. ವಿಷಯವತೀ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುತ್ಪನ್ನಾ ಮನಸಃ ಸ್ಥಿತಿ ನಿಬಂಧನೀ

೧.೩೫. ವಿಷಯವತೀ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ-ರುತ್ಪನ್ನಾ ಮನಸಃ ಸ್ಥಿತಿ ನಿಬಂಧನೀ .. 1.35 ..

ನಾಸಾಗ್ರಜಿಹ್ವಾಗ್ರತಾಲುಜಿಹ್ವಾಮಧ್ಯಜಿಹ್ವಾಮೂಲೇಷು ಪ್ರದೇಶೇಷು ಚಿತ್ತಸ್ಯ
ಸಂಯಮಾದ್ವಿವ್ಯಗಂಧರಸರೂಪಸ್ವರಶಬ್ದವಿಷಯವತ್ಯಃ ಸಂವಿದಃ ಪ್ರವೃತ್ತಯಃ
ಶೀಘ್ರಮುತ್ಪನ್ನಾಃ ಸತ್ಕೋ ವಿಶ್ವಾಸಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರಾದೌ ಮನಸಃ ಸ್ಥಿತಿಂ
ಬದ್ಧಂತಿ . ಅತೋ ಮನ ಏಕಾಗ್ರತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೩೫ ..

೧.೩೬. ವಿಶೋಕಾ ವಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ

೧.೩೬. ವಿಶೋಕಾ ವಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ .. 1.36 ..

ಅಷ್ಟದಲಹೃದಂಬುಜಂ ರೇಚಕೇನೋರ್ಧ್ವಮುಖಂ ನೀತ್ವಾ ತತ್ಕರ್ಣಿಕಾಸ್ಥಾಯಾಂ
ಸುಷುಮ್ನಾಖ್ಯಾಯಾಂ ನಾಡ್ಯಾಂ ಸೌರಚಾಂದ್ರಮಸವೈದ್ಯುತಾದಿಪ್ರಭಾನಿಭಸ್ಯ
ಚಿತ್ತತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾತ್ತಜ್ಯೋತಿಗೋಚರಾ ಸಂವಿಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ವಿಶೋಕಾ
ಶೋಕಶೂನ್ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುತ್ಪನ್ನಾ ಸತೀ ಮನಸಃ ಸ್ಥಿತಿಂ ಸಂಪಾದಯತಿ . ತತಸ್ತನ್ನನ
ಏಕಾಗ್ರತಾಂ ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೩೬ ..

೧.೩೭. ವೀತರಾಗವಿಷಯಂ ವಾ ಚಿತ್ತಂ

೧.೩೭. ವೀತರಾಗ-ವಿಷಯಂ ವಾ ಚಿತ್ತಂ .. 1.37 ..

ಶುಕಾದೀನಾಂ ಯದ್ವೀತರಾಗಂ ಚಿತ್ತಂ, ತಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾದ್ಯೋಗಿನಶ್ಚಿತ್ತಂ ನೀರಾಗಂ
ಸದೇಕಾಗ್ರತಾಂ ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೩೭ ..

೧.೩೮. ಸ್ವಪ್ನನಿದ್ರಾಜ್ಞಾನಾಲಂಬನಂ ವಾ

೧.೩೮. ಸ್ವಪ್ನ-ನಿದ್ರಾ-ಜ್ಞಾನ-ಆಲಂಬನಂ ವಾ .. 1.38 ..

ಸ್ವಪ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಂ ಯನ್ಮನೋಹರಂ ವಸ್ತು ದೃಷ್ಟಂ ಸುಷುಪ್ತೌ ಯತ್ಸುಖಂ
ಜ್ಞಾಯತೇ, ತತ್ರ ಧ್ಯಾನಾತ್ಮಜ್ಞೇಯಾಲಂಬನಂ ಚಿತ್ತಂ ನಿಶ್ಚಲಂ ಸದೇಹಾಗ್ರತಾಂ
ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೩೮ ..

೧.೩೯. ಯಥಾಭಿಮತಧ್ಯಾನಾದ್ವಾ

೧.೩೯. ಯಥಾ-ಅಭಿಮತ-ಧ್ಯಾನಾತ್-ವಾ .. 1.39 ..

ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಯಥೇಷ್ಟಂ ಯದ್ಯಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ದೈವಂ ರೂಪಂ, ತದ್ಧ್ಯಾನಾಚ್ಚಿತ್ತಮಚಂಚಲಂ
ಸದೇಹಾಗ್ರತಾಂ ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೩೯ ..

ನನ್ನೇತೈರುಪಾಯೈರೇಕಾಗ್ರತಾಲಾಭೇ ಕಿಂ ಜ್ಞಾಪಕಮಿತ್ಯತ್ರಾಹ -

೧.೪೦. ಪರಮಾಣುಪರಮಮಹತ್ತ್ವಾಂತೋಽಸ್ಯ ವಶೀಕಾರಃ

೧.೪೦. ಪರಮಾಣು ಪರಮ-ಮಹತ್ತ್ವಾಂತಃ-ಅಸ್ಯ ವಶೀಕಾರಃ .. 1.40 ..

ಅಸ್ಯೈಕಾಗ್ರತಾಮಾಪನ್ನಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಸ್ಥೂಲೇ ವಾ ವಸ್ತುನಿ ನಿವಿಶಮಾನಸ್ಯ
ಪರಮಾಣ್ವಂತಃ ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಾಂತೋ ವಶೀಕಾರೋಽಪ್ರತಿಘಾತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೧.೪೦ ..

ಇತ್ಥಮೇಕಾಗ್ರತೋಪಾಯಾನಾವಾಂತರಫಲಾನುಕ್ತ್ವಾ ತತ್ಸಮುತ್ಪನ್ನೈಕಾಗ್ರತಾಭಿವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಸಃ
ಸಬೀಜಸಮಾಧೇಃ ಸವಿಷಯಂ ಸ್ವರೂಪಮಾಹ -

೧.೪೧. ಕ್ಷೀಣವೃತ್ತೇರಭಿಜಾತಸ್ಯೇವ ಮಣೇಗ್ರಹೀತ್ಯಗ್ರಹಣಗ್ರಾಹ್ಯೇಷು ತತ್ಸ್ಥಿತದಂಜನತಾ
ಸಮಾಪತ್ತಿಃ .. ೪೧ ..

೧.೪೧. (ಕ್ಷೀಣ-ವೃತ್ತೇಃ)-ಅಭಿಜಾತಸ್ಯ-ಇವ ಮಣೇಃ-(ಗ್ರಹೀತ್ಯ-ಗ್ರಹಣ-ಗ್ರಾಹ್ಯೇಷು)ತತ್-
ಸ್ಥಿತದ್-ಅಂಜನತಾ ಸಮಾಪತ್ತಿಃ .. 1.41 ..

ಅಭಿಜಾತಸ್ಯಾತ್ಯವದಾತಸ್ಯ ಸ್ಫಟಿಕಮಣೇರ್ಯಥಾ ಜಪಾಕುಸುಮೋಪರಾಗಾತ್ಸ್ವರೂಪಾಭಿಭವಂ
ರಕ್ತಾಕಾರತಾ ಭವತಿ, ಏವಂ ಕ್ಷೀಣವೃತ್ತೇರ್ವಿಧೂತರಜಸ್ತಮೋವೃತ್ತಿಕಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ಯ
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯತನ್ಮಾತ್ರಾಂತಃಕರಣರಜಸ್ತಮೋಲೇಶಾನುವಿದ್ವಾಹಂಕಾರವಿಧೂತರಜಸ್ತಮೋ
ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಹಣಗ್ರಹೀತ್ಯೇಷು ತತ್ಸ್ಥಸ್ಯ ತದುಪರಕ್ತಸ್ಯ ತದಂಜನತಾ ಸ್ವರೂಪಪರಿತ್ಯಾಗೇನ
ತತ್ತ್ವದ್ರೂಪತಾ ತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗಾಪತ್ತಿಃ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೧ ..

ಇತ್ಥಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಪತ್ತಿಮುಕ್ತ್ವಾ ಅಧುನಾ ವಿತರ್ಕವಿಚಾರರೂಪಗ್ರಾಹ್ಯಸಃ
ಸವಿತರ್ಕನಿರ್ವಿತರ್ಕೇಸವಿಚಾರನಿರ್ವಿಚಾರಭೇದೇನ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಮಾಹ ತ್ರಿಭಿಃ -

೧.೪೨. ತತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪೈಃ ಸಂಕೀರ್ಣಾ ಸವಿತರ್ಕಾ ಸಮಾಪತ್ತಿಃ

೧.೪೨. ತತ್ರ ಶಬ್ದ-ಅರ್ಥ-ಜ್ಞಾನ-ವಿಕಲ್ಪಃ ಸಂಕೀರ್ಣಾ ಸವಿತರ್ಕಾ ಸಮಾಪತ್ತಿಃ .. 1.42

..

ಗೌರಿತಿ ಶಬ್ದಃ ಗೌರಿತ್ಯರ್ಥಃ ಗೌರಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ, ತೇಷಾಂ ಪರಸ್ಪರತಾದಾತ್ಮ್ಯಗೋಚರಾ
ಯೇ ವಿಕಲ್ಪಾನ್ವೈಃ ಸಂಕೀರ್ಣಾ ತತ್ಪುಲ್ಕಾ ಸವಿತರ್ಕಾ ಸಮಾಪತ್ತಿಃ, ತಸ್ಯಾ

ವಿಕಲ್ಪತ್ವಾವಿಶೇಷಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೨ ..

೧.೪೩. ಸ್ಮೃತಿಪರಿಶುದ್ಧೌ ಸ್ವರೂಪಶೂನ್ಯೇವಾರ್ಥಮಾತ್ರನಿರ್ಭಾಸಾ ನಿರ್ವಿರ್ತಕಾಃ

೧.೪೩. ಸ್ಮೃತಿ-ಪರಿಶುದ್ಧೌ ಸ್ವರೂಪ-ಶೂನ್ಯೇವ-ಅರ್ಥ-ಮಾತ್ರ-ನಿರ್ಭಾಸಾ
ನಿರ್ವಿರ್ತಕಾಃ .. 1.43 ..

ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ ವಿಕಲ್ಪಿತ ಏವಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದಸಂಕೇತೋ ಗೃಹ್ಯತೇ, ತಸ್ಯ
ಸ್ಮತ್ಯಾ ಶಾಬ್ದಬೋಧೋ ವಿಕಲ್ಪ ಏವ ಜಾಯತೇ . ಅತಃ ಸಂಕೇತಸ್ಮೃತೇಃ
ಪರಿಶುದ್ಧೌ ಪ್ರಲಯೇ ಸತಿ ತತ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಪ್ರಲಯಾತ್ಮಮಾಧಿಭಾವನಾ
ಸ್ವೀಯಭಾವನಾತ್ವಶೂನ್ಯೇವ ಭೂತ್ವಾ ಅವಿಕಲ್ಪಿತಾರ್ಥಮಾತ್ರೇಣೈವ ನಿರ್ಭಾಸ್ಯಮಾನಾ
ನಿರ್ವಿರ್ತಕಾಃ ಸಮಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೩ ..

ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಮನ್ಯತ್ರಾತಿದಿಶತಿ -

೧.೪೪. ಏತಯೈವ ಸವಿಚಾರಾ ನಿರ್ವಿಚಾರಾ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ

೧.೪೪. ಏತಯೈವ ಸವಿಚಾರಾ ನಿರ್ವಿಚಾರಾ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ವಿಷಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ .. 1.44

ಏತಯೈವ ವಿಕಲ್ಪಿತಸ್ಥೂಲಾಕಾರಯಾ ಸವಿತರ್ಕಯಾ ಅವಿಕಲ್ಪಿತಸ್ಥೂಲಾಕಾರಯಾ
ನಿರ್ವಿರ್ತರ್ಕಯಾ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯಾ ಸ್ವಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಮಭೇದೇನ ವಿಕಲ್ಪಿತಸೂಕ್ಷ್ಮತನ್ಮಾತ್ರೇಣ
ಸವಿಚಾರಾ ಅವಿಕಲ್ಪಿತಸೂಕ್ಷ್ಮ-ತನ್ಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಾ ನಿರ್ವಿಚಾರಾ ಚ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೪ ..

ಕಿಂ ನಿರ್ವಿಚಾರಸಮಾಪತ್ತೇಸ್ತನ್ಮಾತ್ರೇಷ್ಟೇವಾವಸಾನಂ ? ನೇತ್ಯಾಹ -

೧.೪೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯತ್ವಂ ಚಾಲಿಂಗಪರ್ಯವಸಾನಂ

೧.೪೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯತ್ವಂ ಚಾಲಿಂಗಪರ್ಯವಸಾನಂ .. 1.45 ..

ಅನ್ಯಾಃ ಸಮಾಪತ್ತೇಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯತ್ವಮಲಿಂಗೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ . ತಥಾ
ಹಿ - ತನ್ಮಾತ್ರೇಭ್ಯೋಽಹಂಕಾರಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ, ತನ್ಮಾದಪಿ ಮಹಾನ್, ತತೋಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಂ
. ತದ್ಧಿ ನ ಲೀಯತ ಇತ್ಯಲಿಂಗಮುಚ್ಯತೇ . ತತಃ ಪರಂ ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸಮಸ್ತಿ .
ಪುರುಷಸ್ತು ನ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸರ್ಗೇ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಮಿತಿ ಧ್ಯೇಯಂ .. ೧.೪೫ ..

ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಪತ್ತೀರುಪಸಂಹರತಿ -

೧.೪೬. ತಾ ಏವ ಸಬೀಜಃ ಸಮಾಧಿಃ

೧.೪೬. ತಾ ಏವ ಸಬೀಜಃ ಸಮಾಧಿಃ .. 1.46 ..

ತಾ ಏವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾ ಏವ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತ್ಯಭಾವೇನ ಬಂಧಬೀಜಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಬೀಜಃ
ಸಮಾಧಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೬ ..

ಇತ್ಥಂ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಮುಪಸಂಹೃತ್ಯಾಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಮುಪಾಯಪ್ರತ್ಯಯಮುಪಸಂಹರ್ತುಂ
ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವರಂಗಂ ನಿರ್ವಿಚಾರಾತಿಶಯಮಾಹ -

೧.೪೭. ನಿರ್ವಿಚಾರವೈಶಾರದ್ಯೇಽಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಸಾದಃ

೧.೪೭. ನಿರ್ವಿಚಾರ-ವೈಶಾರದ್ಯೇ-(ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ಪ್ರಸಾದಃ).. 1.47 ..

ನಿರ್ವಿಚಾರಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಪರ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮಗೋಚರಸ್ಯ ಯದ್ವೈಶಾರದ್ಯಮಭ್ಯಾಸಪಾಟವೇನ ತಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಾಂತನ್ಯಗ್ಭಾವಾಚ್ಛಿತಿಶಕ್ತೇರುದ್ದೇಗಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮನಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರಸಾದಃ ಖ್ಯಾತಿರ್ಜಾಯತೇ .. ೧.೪೭ ..

ತತಃ ಕಿಂ ? -

೧.೪೮. ಋತಂಭರಾ ತತ್ರ ಪ್ರಜ್ಞಾ

೧.೪೮. ಋತಂಭರಾ ತತ್ರ ಪ್ರಜ್ಞಾ .. 1.48 ..

ತತ್ರ ಪುರುಷಖ್ಯಾತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಋತಂ ಸತ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಬಿಭರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತಿ ಋತಂಭರಾ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಧರ್ಮಮೇಘಃ ಸಮಾಧಿರ್ಜಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೮ ..
ಋತಂಭರತ್ವೋಪಪತ್ತಿಮಾಹ -

೧.೪೯. ಶ್ರುತಾನುಮಾನಪ್ರಜ್ಞಾಭ್ಯಾಮನ್ಯವಿಷಯಾ ವಿಶೇಷಾರ್ಥತ್ವಾತ್

೧.೪೯. ಶ್ರುತ-ಅನುಮಾನ-ಪ್ರಜ್ಞಾಭ್ಯಾಮ-ಅನ್ಯ-ವಿಷಯಾ ವಿಶೇಷ-ಅರ್ಥತ್ವಾತ್ ..

1.49 ..

ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯವಹಿತವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟವಸ್ತುಷು ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಿರ್ವರ್ತತೇ . ಆಗಮಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ತಾನಿ ವಸ್ತುನಿಜ್ಞಾಯಂತೇ . ತೇ ಚ ಶ್ರುತಾನುಮಾನಜನ್ಯೇ ಪ್ರಜ್ಞೇ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಗೋಚರಯತಃ . ಇದಂ ತು ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವಿಶೇಷಗೋಚರತ್ವಾದೃತಂಭರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೪೯ ..

ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಯಾ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧೌ ಬಹಿರಂಗತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮುಪಕಾರಿತ್ವಮಾಹ -

೧.೫೦. ತಜ್ಞಃ ಸಂಸ್ಕಾರೋಽನ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರತಿಬಂಧೀ

೧.೫೦. ತತ್-ಜಃ ಸಂಸ್ಕಾರಃ-ಅನ್ಯ-ಸಂಸ್ಕಾರ-ಪ್ರತಿಬಂಧೀ .. 1.50 ..

ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಯಾ ಅಭ್ಯಾಸಜನ್ಯೋ ಯಃ ಸಂಸ್ಕಾರಃ ಸ ಚಾನ್ಯಾನ್ವ್ಯತ್ಥಾನಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ವೃತ್ತಿಬಾಧತ ಇತಿ ತತ್ರೈತಿಬಂಧೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧.೫೦ ..

ಇತ್ಯಮಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧೇರ್ಬಹಿರಂಗಸಾಧನಮಭಿಧಾಯ ನಿರೋಧಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯಾಂತರಂಗಸೂಚಯನ್ನಿರ್ವಿಜಮುಪಸಂಹರತಿ -

೧.೫೧. ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿರೋಧೇ ಸರ್ವನಿರೋಧಾನ್ನಿರ್ವಿಜಃ ಸಮಾಧಿಃ

೧.೫೧. ತಸ್ಯ-ಅಪಿ ನಿರೋಧೇ ಸರ್ವ-ನಿರೋಧಾತ್-ನಿರ್ವಿಜಃ ಸಮಾಧಿಃ .. 1.51 ..

ಪರವೈರಾಗ್ಯಸಹಕೃತವಿರಾಮಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಪ್ರಜ್ಞಾಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ನಿರೋಧೇ ಸತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಮಾನಪ್ರಜ್ಞಾಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ನಿರೋಧಾದಶೇಷಬಂಧನಿವೃತ್ತೇರ್ನಿರ್ವಿಜಃ ಸಮಾಧಿರ್ಲಭ್ಯತೇ . ತಸ್ಮಿನ್ನಮಾಧೌ ಲಭ್ಯೇ ಸತಿ ಪುನರ್ವ್ಯತ್ಥಾತುಮಶಕ್ತಂ ಸಚ್ಚಿತ್ತಂ

ನಶ್ಯತಿ . ತತಃ ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯಾನಂತಾ ಶುದ್ಧಾ ಚಿತಿಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನಿ ನಿರಂತರಂ
ನಿರ್ವಿಘ್ನಮವತಿಷ್ಠತ ಇತ್ಯತಿಶೋಭನಂ .. ೧.೫೧ ..
ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪತಂಜಲಿಪ್ರಣೀತೇ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯೋಗಸುಧಾಕರಾಭಿಧಾಯಾಂ
ವೃತ್ತೌ ಸಮಾಧಿಪಾದಃ ಸಮಾಪ್ತಃ ..

೨. ಸಾಧನಪಾದಃ .

ಪರಾಪಶ್ಯಂತ್ಯಾದಿಭೇದಭಿನ್ನಾಮೇಕಾಂ ನಿಸರ್ಗತಃ .
ಚಿದಾನಂದಮಯೀಂ ನಿತ್ಯಾಂ ವಾಚಂ ಕಾಂಚಿದುಪಾಸ್ಮಹೇ ..
ಸಾಧನ-ಪಾದಃ ..

೨.೧. ತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾನಿ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಃ

೨.೧. ತಪಃ-ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ-(ಈಶ್ವರ-ಪ್ರಣಿಧಾನಾನಿ)ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಃ .. 2.1 ..

ಹಿತಮಿತಮೇಧ್ಯಾಶನಂ ತಪಃ . ಪರಮಪವಿತ್ರಪ್ರಣವಾದಿಮಂತ್ರಜಪಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ .
ಈಶ್ವರೇ ಲೀಲಯಾ ಸ್ವೀಕೃತಾತಿಮನೋಹರಾಂಗೇ ಪರಮಗುರೌ ಕಾಯವಾಚ್ಯನೋಭಿನಿವೇಶ್ಯ
ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಣಿಧಾನಂ . ತಾನಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪತ್ವಾದ್ಯೋಗಸಾಧನತ್ವಾಚ್ಛ
ಕ್ರಿಯಾಯೋಗ ಇತಿ ಶುದ್ಧಸಾರೂಪ್ಯಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇನ ನಿರೂಪ್ಯಂತೇ
“ಆಯುರ್ಘೃತಂ” ಇತಿವದಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೧ ..

ಕಿಮರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -

೨.೨. ಸಮಾಧಿಭಾವನಾರ್ಥಃ ಕ್ಲೇಶತನೂಕರಣಾರ್ಥಶ್ಚ

೨.೨. ಸಮಾಧಿ-ಭಾವನಾ-ಅರ್ಥಃ ಕ್ಲೇಶ-ತನೂ-(ಕರಣಾರ್ಥಃ)-ಚ .. 2.2 ..

ಸಮಾಧೇರ್ಭಾವನಂ ನಿಷ್ಪಾದನಮರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ,
ಕ್ಲೇಶಾನಾಂ ತನೂಕರಣಂ ಶಿಥಿಲೀಕರಣಮರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ
. ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ -ದೀರ್ಘಕಾಲನೈರಂತರ್ಯಸತ್ಕಾರಾನುಬಂಧಿತಪಾದಿಕ್ರಿಯಾಯೋಗಾಂಗ
ಕ್ಲೇಶಾ ವಿಶರಾರುತಾಮಿತಾಃ ಸಂತಃ ಪುರುಷಾನ್ಯತಾಖ್ಯಾತಾವನುಪಪ್ಲವಾಯಾಂ
ಜಾತಾಯಾಂ ಸಮೂಲಕಾಷಂ ಕಷಿತಾ ಭವಂತೀತಿ .. ೨.೨ ..

ಕೇ ತೇ ಕ್ಲೇಶಾಃ ಕಿಯಂತ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೨.೩. ಅವಿದ್ಯಾಸ್ಮಿತಾರಾಗದ್ವೇಷಾಭಿನಿವೇಶಾಃ (ಪಂಚ)ಕ್ಲೇಶಾಃ

೨.೩. ಅವಿದ್ಯಾ-ಅಸ್ಮಿತಾ-ರಾಗ-ದ್ವೇಷ-ಅಭಿನಿವೇಶಾಃ (ಪಂಚ)ಕ್ಲೇಶಾಃ .. 2.3 ..

ಪುರುಷಂ ಕ್ಲೇಶಯಂತಿ ದುಃಖಾಕುರ್ವಂತೀತಿ ಕ್ಲೇಶಾಃ . ತೇ ಪಂಚೇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩ ..

ಅಧಾಸ್ಮಿತಾದೀನಾಮವಿದ್ಯಾನಿದಾನತ್ವಮಾಹ -

೨.೪. ಅವಿದ್ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಮುತ್ತರೇಷಾಂ ಪ್ರಸುಪ್ತತನುವಿಚ್ಛಿನ್ನೋದಾರಾಣಾಂ

೨.೪. ಅವಿದ್ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಂ-ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಪ್ರಸುಪ್ತ-ತನು-ವಿಚ್ಛಿನ್ನ-ಉದಾರಾಣಾಂ .. 2.4 ..

ಪ್ರಸುಪ್ತಾಸ್ತನವೋ ವಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಉದಾರಾಶ್ಚಾಸ್ಥಿತಾದಯಶ್ಚತ್ವಾರಃ . ತೇಷಾಮುತ್ತರೇಷಾಮವಿದ
ಭಾವರೂಪೋ ವಿಪರ್ಯಯಃ, ಸಾ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರಸವಭೂಮಿಃ . ತತ್ರ ಪ್ರಸುಪ್ತತ್ವಂ
ಪ್ರಬೋಧಸಹಕಾರಸ್ಯಾಭಾವೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಃ . ತನುತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭಾವನಯಾ
ಶಿಥಿಲೀಕರಣಂ . ವಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಬಲವತಾ ಕ್ಲೇಶೇನಾಭಿಭವಃ . ಉದಾರತ್ವಂ
ಸಹಕಾರಿಸನ್ನಿಧಿವಶಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೪ ..

ಅಥಾವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪಮಾಹ -

೨.೫. ಅನಿತ್ಯಾಶುಚಿದುಃಖಾನಾತ್ಮಸು ನಿತ್ಯಶುಚಿಸುಖಾತ್ಮಖ್ಯಾತಿರವಿದ್ಯಾ

೨.೫. ಅನಿತ್ಯ-ಅಶುಚಿ-ದುಃಖ-ಅನಾತ್ಮಸು ನಿತ್ಯ-ಶುಚಿ-ಸುಖ-ಆತ್ಮ-ಖ್ಯಾತಿಃ ಅವಿದ್ಯಾ
.. 2.5 ..

೨.೫. ಅನಿತ್ಯಾ ಶುಚಿ-ದುಃಖ-ಅನಾತ್ಮಸು ನಿತ್ಯ-ಶುಚಿ-ಸುಖ-ಆತ್ಮ-ಖ್ಯಾತಿಃ ಅವಿದ್ಯಾ
ಅತಸ್ತಿಸ್ತದ್ಬುದ್ಧಿವಿಪರ್ಯಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ . ತದ್ಯಥಾ - ಅನಿತ್ಯೇ ಸ್ವರ್ಗಾದೌ
ನಿತ್ಯತ್ವಾಭಿಮಾನಃ . ಅಶುಚೌ ಮಾಂಸಾಸೃಕ್ಪ್ರಾಯವಿಣ್ಮೂತ್ರಾದಿಶಾಲಿನಿ ಕಾಯೇ
ಶುಚಿತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಃ . ದುಃಖೇ ಸೃಕ್ಷಂದನವನಿತಾದೌ ಸುಖತ್ವಾರೋಪಃ . ಅನಾತ್ಮನಿ
ದೇಹಾದಾವಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಃ ಇತ್ಯವಿದ್ಯಾ ಚತುಷ್ಟದೇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೫ ..

ಅವಿದ್ಯಾಮೂಲಾಸ್ಥಿತಾಮಾಹ -

೨.೬. ದೃಗ್ದರ್ಶನಶಕ್ತ್ಯೋರೇಕಾತ್ಮತೇವಾಸ್ಥಿತಾ

೨.೬. ದೃಗ್-ದರ್ಶನ-ಶಕ್ತ್ಯೋರ-ಏಕಾತ್ಮತೇವ-ಅಸ್ಥಿತಾ .. 2.6 ..

ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಯೋರಹಮಸ್ಮಿತ್ಯೇಕತಾಭಿಮಾನೋಽಸ್ಮಿತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೬ ..

ರಾಗಂ ನಿರೂಪಯತಿ -

೨.೭. ಸುಖಾನುಶಯೀ ರಾಗಃ

೨.೭. ಸುಖ-ಅನುಶಯೀ ರಾಗಃ .. 2.7 ..

ಸುಖಾಭಿಜ್ಞಸ್ಯ ಸುಖಾನುಸ್ಮೃತಿಪೂರ್ವಕಂ ಸುಖಸಾಧನೇಷು ತೃಷ್ಣಾರೂಪೋ ರಾಗ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೭ ..

೨.೮. ದುಃಖಾನುಶಯೀ ದ್ವೇಷಃ

೨.೮. ದುಃಖ-ಅನುಶಯೀ ದ್ವೇಷಃ .. 2.8 ..

ದುಃಖಾಭಿಜ್ಞಸ್ಯ ತದನುಸ್ಮೃತಿಪುರಃಸರಂ ತತ್ಸಾಧನೇಷು ನಿಂದಾ ದ್ವೇಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ..

೨.೮ ..

೨.೯. ಸ್ವರಸವಾಹೀ ವಿದುಷೋಽಪಿ ತಥಾರೂಢೋಽಭಿನಿವೇಶಃ

೨.೯. ಸ್ವರಸ-ವಾಹೀ ವಿದುಷಃ-ಅಪಿ ತಥಾ-ರೂಢಃ-ಅಭಿನಿವೇಶಃ .. 2.9 ..

ಸ್ವರಸತಃ ಪ್ರವಾಹಶೀಲೋ ವಿದುಷೋಽಪಿ ತಥಾ ಮೂಢವದಾರೂಢೋ
ಭಯತ್ರಾಸೋಽಭಿನಿವೇಶಃ . ಪೂರ್ವಜನ್ಮಾನುಭೂತಮರಣದುಃಖಾನುಭವವಾಸನಾಬಲಾತ್
ಪ್ರಾಣಭೃನ್ಮಾತ್ಸಸ್ಯ ಆ ಕ್ರಿಮೇರಾ ಚ ವಿದುಷಃ ಸಂಜಾಯಮಾನಃ ಶರೀರವಿಷಯಾದೇರ್ಮಮ

ವಿಯೋಗೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ನಿಮಿತ್ತಮಂತರೇಣ ಪ್ರವರ್ತಮಾನೋ
ಭಯರೂಪೋಽಭಿನಿವೇಶ ಇತಿ .. ೨.೯ ..

ಪೂರ್ವಂ ಕರ್ಮಯೋಗಮಭಿಧಾಯ ತೇನ ವಿರಲಾಃ ಕ್ಲೇಶಾಸ್ತತ್ಸಮನಂತರಭಾವಿಪುರುಷಶ್ಚಾ
ದಗ್ಧಾ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಾದಭಿಹಿತಂ . ತತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಾಂ ದಗ್ಧಾನಾಮಧುನಾ
ಸಮೂಲೋನ್ಮೂಲನೋಪಾಯಮಾಹ -

೨.೧೦. ತೇ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವಹೇಯಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ

೨.೧೦. ತೇ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವ-ಹೇಯಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ .. 2.10 ..

ಚಿತ್ತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಾಧಿಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೌ ಪ್ರಲಯಃ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವಃ . ತೇನ ಹೇಯಾಃ
ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕ್ಲೇಶಾಃ . ಸ್ವಮೂಲಭೂತಚಿತ್ತಹಾನೌ ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ
ಸಮೂಲಘಾತಂ ಹತಾ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೧೦ ..

ಅಥ ಸ್ಥೂಲಾನಾಂ ಸಮೂಲಂ ಕಷಣೋಪಾಯಮಾಹ -

೨.೧೧. ಧ್ಯಾನಹೇಯಾಸ್ತದ್ವೈತ್ತಯಃ

೨.೧೧. ಧ್ಯಾನ-ಹೇಯಾಃ-ತದ್-ವೈತ್ತಯಃ .. 2.11 ..

ಕ್ರಿಯಾಯೋಗೇಣ ಶಿಥಿಲಾಃ ಸ್ಥೂಲಾಸ್ತಾಃ ಕ್ಲೇಶವೈತ್ತಯಃ ಪುರುಷಧ್ಯಾನೇನೈವ
ಹಾತವ್ಯಾಃ . ಹೀನಾಶ್ಚ ಸ್ವಮೂಲಚಿತ್ತೋನ್ಮೂಲನೇನೋನ್ಮೂಲಿತಾ ಭವಂತೀತ್ಯುಕ್ತಂ
.. ೨.೧೧ ..

ಇತ್ಥಂ ಕ್ಲೇಶಾಂಸ್ತದ್ಧಾನೋಪಾಯಂ ಚ ಅಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾ ಕರ್ಮಾಶಯಸ್ಯ
ಕ್ಲೇಶನಿದಾನತ್ವಮುಪದರ್ಶಯನ್ನಾಹ -

೨.೧೨. ಕ್ಲೇಶಮೂಲಃ ಕರ್ಮಾಶಯೋ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಜನ್ಮವೇದನೀಯಃ

೨.೧೨. ಕ್ಲೇಶ-ಮೂಲಃ ಕರ್ಮ-ಆಶಯಃ ದೃಷ್ಟ-ಅದೃಷ್ಟ-ಜನ್ಮ-ವೇದನೀಯಃ .. 2.12 ..

ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಕ್ಲೇಶನಿದಾನಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಃ ಸಂಸ್ಕಾರಃ
ಕರ್ಮಾಶಯಃ . ಸ ಚ ದೃಷ್ಟಜನ್ಮವೇದನೀಯ ಇಹೈವಾನುಭಾವ್ಯಃ, ಅದೃಷ್ಟಜನ್ಮವೇದನೀಯಃ

. ತತ್ರಾದ್ಯೋ ಯಥಾ ನಂದಿಕೇಶ್ವರಸ್ರೀವೃತಪಶ್ಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನೇನೇಶ್ವರಂ
ಸಮಾರಾಧ್ಯ ಸದ್ಯ ಏವ ದೇವತ್ವಾದಿಕಮಲಭತ, ನಹುಷೋ ಮಹರ್ಷ್ಯಪರಾರ್ಥೇನ
ಸದ್ಯಃ ಸರ್ಪತ್ವಮಗಮತ್ . ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಸ್ವರ್ಗನರಕಾದಿಹೇತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೧೨ ..
ನ ಕೇವಲಂ ಕ್ಲೇಶಮೂಲತ್ವಂ ಕರ್ಮಾಶಯಸ್ಯೈವ, ಕಿಂ ತು ತದ್ವಿಪಾಕಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಾಹ -

೨.೧೩. ಸತಿ ಮೂಲೇ ತದ್ವಿಪಾಕೋ ಜಾತ್ಯಾಯುರ್ಭೋಗಾಃ

೨.೧೩. ಸತಿ ಮೂಲೇ ತದ್-ವಿಪಾಕಃ ಜಾತಿ-ಆಯುಃ-ಭೋಗಾಃ .. 2.13 ..

ಕ್ಲೇಶರೂಪೇ ಮೂಲೇ ಸತ್ಯೇವ ಕರ್ಮಣಾಂ ವಿಪಾಕಃ ಫಲಂ . ಸ ಚ ತ್ರಿವಿಧಃ -
ಜಾತಿರ್ಜನ್ಮ ದೇವತ್ವಾದಿರ್ವಾ . ಆಯುಶ್ಚಿರಕಾಲಂ ದೇಹಪ್ರಾಣಯೋರ್ಯೋಗಃ
. ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾನುಭವೋ ಭೋಗಃ ಇತಿ . ತತ್ರ ಭೋಗೋ ಮುಖ್ಯಃ,
ಜಾತ್ಯಾಯುಷೀ ತಚ್ಛೇಷಭೂತೇ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ . ಸೂತ್ರದ್ವಯಸ್ಯಾಯಮಭಿನಂದ್ಯರ್ಥಃ

-ಸತ್ತು ಕ್ಲೇಶೇಷು ಕರ್ಮತತ್ವಲೇ ಭವತಃ; ವಿವೇಕಖ್ಯಾತ್ಯಗ್ನಿದಗ್ಧೇಷು ಕರ್ಮಾಲಬ್ಧಾತ್ಮಕಂ ಸದ್ವಿಶುಷಣಾಲಯಾದಿವನ್ನ ಫಲಂ ಪ್ರಸೂತ ಇತಿ .. ೨.೧೩ ..

ಅಧುನಾ ಜಾತ್ಯಾದೀನಾಂ ಹೇಯತ್ವಾರ್ಥಂ ಫಲಮಾಹ -

೨.೧೪. ತೇ ಹ್ಲಾದಪರಿತಾಪಫಲಾಃ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಹೇತುತ್ವಾತ್

೨.೧೪. ತೇ ಹ್ಲಾದ-ಪರಿತಾಪ-ಫಲಾಃ ಪುಣ್ಯ-ಅಪುಣ್ಯ-ಹೇತುತ್ವಾತ್ .. 2.14 ..

ತೇ ಜಾತ್ಯಾಯುರ್ಭೋಗಾಃ ಪುಣ್ಯಹೇತುಕಾಃ ಸುಖಫಲಾಃ, ಅಪುಣ್ಯಹೇತುಕಾ ದುಃಖಫಲಾ ಭವಂತಿ ವಿಭಾಗೇನಾವಿವೇಕಿನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೧೪ ..

ವಿವೇಕಿನಾಂ ತು ತೇ ಸರ್ವೇ ದುಃಖಫಲಾ ಏವೇತ್ಯಾಹ -

೨.೧೫. ಪರಿಣಾಮತಾಪಸಂಸ್ಕಾರದುಃಖೈರ್ಗುಣವೃತ್ತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ ದುಃಖಮೇವ ಸರ್ವಂ ವಿವೇಕಿನಃ

೨.೧೫. ಪರಿಣಾಮ-ತಾಪ-ಸಂಸ್ಕಾರ-ದುಃಖೈಃ-ಗುಣ-ವೃತ್ತಿಃ-ವಿರೋಧಾತ್-ಚ ದುಃಖಂ-ಏವ ಸರ್ವಂ ವಿವೇಕಿನಃ .. 2.15 ..

ಪರಿಣಾಮದುಃಖಂ ತಾಪದುಃಖಂ ಸಂಸ್ಕಾರದುಃಖಂ, ತೈರಿತ್ಯರ್ಥಃ . ತತ್ರ ಸುಖೇ ಸತ್ಯಾಗಾಮಿನಸ್ತಾದೃಶಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಪುಣ್ಯಮನನುಷ್ಠಾಯ ವೃಥೈವ ತದಪೇಕ್ಷಾ ತಾಮಸೀ ವೃತ್ತಿರ್ಜಾಯಮಾನಾ ಚಿತ್ತಂ ದುಃಖಾಕರೋತೀತಿ ಪರಿಣಾಮದುಃಖಂ . ಸುಖಭೋಗಕಾಲೇ ರೋಗಾದಿನಿಮಿತ್ತೇನ ರಜೋಗುಣವಿಕಾರರೂಪಾ ಸಂತಾಪಾತ್ಮಿಕಾ ಪ್ರತಿಕೂಲಾ ವೃತ್ತಿರ್ಜಾಯತೇ; ಸಾ ಚ “ಅಹಂ ಪಾಪೀ, ಧಿಜ್ಞಾಂ ದುರಾತ್ಮಾನಂ” ಇತ್ಯೇವಂ ಚಿತ್ತಂ ಸಂತಾಪಯತಿ; ತದಿದಂ ತಾಪದುಃಖಂ . ತಥಾ ಸುಖನಾಶೇ ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರಃ ಸುಖಂ ಸ್ಮಾರಯಿತ್ವಾ ಸ್ಮಾರಯಿತ್ವಾ ಹೃದಯಂ ದಹತಿ; ತದಿದಂ ಸಂಸ್ಕಾರದುಃಖಂ . ಏತೈರ್ದುಃಖೈರ್ಯೋಗಾತ್, ಕಿಂ ಚ ಗುಣವೃತ್ತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ ಗುಣಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ಯಾ ವೃತ್ತಯಃ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರವೃತ್ತಿಮೋಹಾತ್ಮಿಕಾಸ್ತಾಸಾಮತಿಚಪಲಕಲ್ಲೋಲವನ್ನಿರಂತರಂ ಪರಿಣತಾನಾಂ ವಿರೋಧಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕತ್ವಂ ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸರ್ವಮೇವ ಭೋಗಸಾಧನಂ ಜಗದ್ವಿವೇಕಿನೋ ದುಃಖಮೇವ, ವಿವೇಕಿನಮಕ್ಷಿಪಾತ್ರಮೂರ್ಣಾತಂತುರಿವಾ . ಅತಃ ಸರ್ವಂ ದುಃಖಂ ಹೇಯಮಿತಿ ಭಾವಃ .. ೨.೧೫ ..

ಅಧುನಾನಾಗತದುಃಖಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಯತ್ವಮಾಹ -

೨.೧೬. ಹೇಯಂ ದುಃಖಮನಾಗತಂ

೨.೧೬. ಹೇಯಂ ದುಃಖಂ-ಅನಾಗತಂ .. 2.16 ..

ಅತೀತಸ್ಯ ಗತತ್ವಾದ್ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯಾದನಾಗತಮೇವ ದುಃಖಂ ಹೇಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೧೬ ..

ಅಥ ಹೇಯಹೇತುಮಾಹ -

೨.೧೭. ದ್ರಷ್ಟೃ ದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸಂಯೋಗೋ ಹೇಯಹೇತುಃ

೨.೧೭. ದ್ರಷ್ಟೃ-ದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸಂಯೋಗಃ ಹೇಯ-ಹೇತುಃ .. 2.17 ..

ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಗ್ರೂಪಃ ಪುರುಷಃ, ದೃಶ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿಸತ್ತ್ವಂ, ತಯೋಃ ಸಂಯೋಗಃ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಃ, ಸ ಚೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಣಾಡಿಕಯಾ ಚಿತ್ತೇ ವಿವಿಧಶಬ್ದಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣತೇ ಸತಿ ತತ್ರ ಚಿತಿಚ್ಛಾಯಾಯಾಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಾಯಾಂ ತದವಿವೇಕರೂಪಾವಿದ್ಯಾಕೃತಃ . ಸ ಚ ಹೇಯಸ್ಯ ದುಃಖಸ್ಯ ಹೇತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧೭ ..

ದೃಶ್ಯಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ -

೨.೧೮. ಪ್ರಕಾಶಕ್ರಿಯಾಸ್ಥಿತಿಶೀಲಂ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂ ಭೋಗಾಪವರ್ಗಾರ್ಥಂ ದೃಶ್ಯಂ

೨.೧೮. ಪ್ರಕಾಶ-ಕ್ರಿಯಾ-ಸ್ಥಿತಿ-ಶೀಲಂ ಭೂತ-ಇಂದ್ರಿಯ-ಆತ್ಮಕಂ ಭೋಗ-ಅಪವರ್ಗ-ಅರ್ಥಂ ದೃಶ್ಯಂ .. 2.18 ..

ಪ್ರಕಾಶಃ ಪ್ರಖ್ಯಾರೂಪಃ, ಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೂಪಾ, ಸ್ಥಿತಿರ್ನಿಮಿಷಮರೂಪಾ, ತಾಃ ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮಸಾಂ ಧರ್ಮಾಃ ಶೀಲಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ರೂಪಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ತಥೋಕ್ತಂ; ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂ ಭೂತಾನಿ ಮಹಾಭೂತತನ್ಮಾತ್ರಭೇದಭಿನ್ನಾನಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಬುದ್ಧಿಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಭೇದಭಿನ್ನಾನಿ ಏತದ್ವಾಹ್ಯಗ್ರಹಣರೂಪಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಾಭಿನ್ನಃ ಪರಿಣಾಮೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ತಥೋಕ್ತಂ; ಭೋಗಾಪವರ್ಗಾರ್ಥಂ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋ ತದ್ವೃಶ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೧೮ ..

ಏತಸ್ಯ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕಸ್ಯ ದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಂ ವಿಭಜ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ -

೨.೧೯. ವಿಶೇಷಾವಿಶೇಷಲಿಂಗಮಾತ್ರಾಲಿಂಗಾನಿ ಗುಣಪರ್ವಾಣಿ

೨.೧೯. ವಿಶೇಷ-ಅವಿಶೇಷ-ಲಿಂಗಮಾತ್ರ-ಅಲಿಂಗಾನಿ ಗುಣ-ಪರ್ವಾಣಿ .. 2.19 ..

ವಿಶೇಷಾ ಮಹಾಭೂತೇಂದ್ರಿಯಮನೋರೂಪಾಃ ಷೋಡಶ ವಿಕಾರಾಃ, ಅವಿಶೇಷಾಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಾಹಂಕಾರಾಃ ಷಟ್ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಯಃ, ಲಯಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಲಿಂಗಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರರೂಪಂ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಂ, ಅಲಿಂಗಂ ಗುಣಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥಾರೂಪಂ ಪ್ರಧಾನಂ; ಏತಾನಿ ಚತ್ವಾರಿ ಗುಣಾನಾಂ ಪರ್ವಾಣಿ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೧೯ ..

ಇತ್ಥಂ ಹೇಯಂ ದೃಶ್ಯಂ ಪ್ರಥಮಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಉಪಾದೇಯಂ ದ್ರಷ್ಟಾರಂ ನಿರೂಪಯಿತುಮಾಹ -

೨.೨೦. ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಶಿಮಾತ್ರಃ ಶುದ್ಧೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಶ್ಯಃ

೨.೨೦. ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಶಿಮಾತ್ರಃ ಶುದ್ಧಃ-ಅಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯ-ಅನುಪಶ್ಯಃ .. 2.20 ..

ದ್ರಷ್ಟಾ ಪುರುಷೋ ದೃಶಿಮಾತ್ರಶ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರೋ ನ ಜ್ಞಾನಾದಿಧರ್ಮಕಃ, ತದ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ತಸ್ಯ ವೃತ್ತಿರೂಪತಯಾ ವಿನಾಶಶೀಲತ್ವಾತ್ “ಉಪಯನ್ನಪಯಂಧರ್ಮೋ ವಿಕರೋತಿ ಹಿ ಧರ್ಮಿಣಂ” ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನಾತ್ಮನಃ ಕೌಟಸ್ಥ್ಯಂ ಹೀಯತೇ . ಅತಃ

ಶುದ್ಧಃ ಅಪರಿಣಾಮ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಬೌದ್ಧಮನುಪಶ್ಯತಿ . ತಮನುಪಶ್ಯನ್ನತದಾತ್ಮಾಪಿ
ತದಾತ್ಮಭೂತ ಇವ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨೦ ..

ಇತ್ಥಂ ದೃಶ್ಯದ್ರಷ್ಟಾರಾವಭಿಧಾಯ ತಯೋಃ ಶೇಷಶೇಷಿತ್ವಮಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೨.೨೧. ತದರ್ಥ ಏವ ದೃಶ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾ

೨.೨೧. ತದ್-ಅರ್ಥ ಏವ ದೃಶ್ಯಸ್ಯ-ಆತ್ಮಾ .. 2.21 ..

ದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಭೋಗ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಸ್ವರೂಪಂ ದ್ರಷ್ಟೃರ್ಥಮೇವ ನ ಸ್ವಾರ್ಥಂ, ಅಚೇತನತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೨೧ ..

ನನು ದ್ರಷ್ಟುಃ ಪ್ರಯೋಜನೇ ನಿಷ್ಪನ್ನೇ ಸತಿ ಕೃತಕೃತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಧಾನೇ
ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರೇಽಧುನಾ ಸಂಸಾರೋ ನೋಪಲಭ್ಯೇತೇತಿ ಚೇತ್, ನೇತ್ಯಾಹ -

೨.೨೨. ಕೃತಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿ ನಷ್ಟಮಪ್ಯನಷ್ಟಂ ತದನ್ಯಸಾಧಾರಣತ್ವಾತ್

೨.೨೨. ಕೃತಾರ್ಥಂ (ಕೃತ-ಅರ್ಥಂ)ಪ್ರತಿ ನಷ್ಟಮ-ಅಪಿ-ಅನಷ್ಟಂ ತದ್-ಅನ್ಯ-
ಸಾಧಾರಣತ್ವಾತ್ .. 2.22 ..

ಪ್ರಧಾನಮೇಕಂ ಪುರುಷಾ ಅನಂತಾಃ . ತಥಾ ಚ ಪುರುಷಖ್ಯಾತಿಪರ್ಯಂತಂ
ಭೋಗಾಪವರ್ಗೌ ದತ್ತ್ವಾ ಕಂಚನ ಕೃತಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿ ನಷ್ಟಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರಮಪಿ
ಪುರುಷಾಂತರಸಾಧಾರಣತ್ವಾದನಷ್ಟಮೇವಾವತಿಷ್ಠತೇ . ತಥಾ ಚೈಕಮುಕ್ತೌ
ಸರ್ವಮುಕ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾನವಕಾಶ ಇತಿ ಭಾವಃ .. ೨.೨೨ ..

ಇತ್ಥಂ ದೃಶ್ಯದ್ರಷ್ಟಾರೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ಸಂಯೋಗಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಾಹ-

೨.೨೩. ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಶಕ್ತ್ಯೋಃ ಸ್ವರೂಪೋಪಲಬ್ಧಿಹೇತುಃ ಸಂಯೋಗಃ

೨.೨೩. ಸ್ವ-ಸ್ವಾಮಿ-ಶಕ್ತ್ಯೋಃ ಸ್ವರೂಪ-ಉಪಲಬ್ಧಿ-ಹೇತುಃ ಸಂಯೋಗಃ .. 2.23 ..

ಸ್ವಶಕ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯಸ್ವಭಾವಃ, ಸ್ವಾಮಿಶಕ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯಸ್ವಭಾವಃ . ತಯೋಶ್ಚೈತ್ತಚೇತನತ್ವೇನ
ವ್ಯವಸ್ಥಿತಯೋಃ ಸ್ವರೂಪೋಪಲಬ್ಧಿಭೋಗಾಪವರ್ಗರೂಪಾ . ತಸ್ಯಾ ಹೇತುಃ
ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಂಯೋಗೋ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಭಾವೋ ವಿದ್ಯಾಕೃತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ . ಏವಂ
ಚ ಯಸ್ಯಾಭಾವೇ ದೃಗ್ದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸ್ವರೂಪೋಪಲಬ್ಧಿರ್ನ ಭವತಿ, ಯದ್ಭಾವೇ ಸಾ
ಭವತಿ, ಸ ಸಂಯೋಗಃ ಕಾರ್ಯಕೋನೈಯ ಇತ್ಯುಪದಿಷ್ಟಂ ಭವತಿ .. ೨.೨೩ ..

ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪ್ಯಪಾಯಮಾಹ -

೨.೨೪. ತಸ್ಯ ಹೇತುರವಿದ್ಯಾ

೨.೨೪. ತಸ್ಯ ಹೇತುಃ-ಅವಿದ್ಯಾ .. 2.24 ..

ತಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾವಿದ್ಯಾ ಹೇತುಃ ಕಾರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೨೪ ..

ಇತ್ಥಂ ಹೇಯಂ ತದ್ಧೇತುಂ ಚ ಅಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾ ಹಾನಂ ತದ್ಧೇತುಂ ಚ
ನಿರೂಪಯಿತುಮಾಹ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ-

೨.೨೫. ತದಭಾವಾತ್ಸಂಯೋಗಾಭಾವೋ ಹಾನಂ ತದ್ವೈಶೇಃ ಕೈವಲ್ಯಂ

೨.೨೫. ತದ-ಅಭಾವಾತ್ ಸಂಯೋಗ-ಅಭಾವಃ ಹಾನಂ ತದ್ವಶೇಃ ಕೈವಲ್ಯಂ .. 2.25

..

ತಸ್ಯಾ ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ಅಭಾವಾದ್ವಿದ್ಯಯಾ ವಿನಾಶಾತ್ತ್ವತಸಂಯೋಗವಿನಾಶೋ ಹಾನಂ ಯತ್, ತದೇವ ದೃಶೇರ್ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಾಯಾಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ ಕೈವಲ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೨೫ ..

೨.೨೬. ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿರವಿಪ್ಲವಾ ಹಾನೋಪಾಯಃ

೨.೨೬. ವಿವೇಕ-ಖ್ಯಾತಿಃ-ಅವಿಪ್ಲವಾ ಹಾನ-ಉಪಾಯಃ .. 2.26 ..

ಅವಿಪ್ಲವಾ ಅವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಿನೀ ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಯೋರನ್ಯತಾಖ್ಯಾತಿಹಾನಸ್ಯ ಕೈವಲ್ಯಸ್ಯ ಹೇತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ - ಅಯಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಸ್ಯಾಭಿಸಂಧ್ಯರ್ಥಃ - ಆದರನೈರಂತರ್ಯದೀರ್ಘಕಾಲಾನುಬಂಧಿಯಮನಿಯಮಾದ್ಯಷ್ಟಾಂಗಾನುಷ್ಠಾನೇನ ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಾನ್ಯತಾಖ್ಯಾತಾವವಿಪ್ಲವಾಯಾಂ ಜಾತಾಯಾಮವಿದ್ಯಾದಯಃ ಪಂಚ ಕ್ಲೇಶಾಸ್ತತ್ತ್ವತಸಂಯೋಗಶ್ಚ ಸಮೂಲಕಾಷಂ ಕಷಿತಾ ಭವಂತಿ . ಕುಶಲಾಕುಶಲಕರ್ಮಾಶಯಾಸ್ತದ್ವಿಪಾಕಾಶ್ಚ ಸಮೂಲಘಾತಂ ಹತಾ ಭವಂತಿ . ತತಶ್ಚ ಪರವೈರಾಗ್ಯೇಣಾನ್ಯತಾಖ್ಯಾತಿನಿವೃತ್ತೌ ನಿರೋಧಸಮಾಧ್ಯಭ್ಯಾಸೇನ ಚಿತ್ತೇ ನಿವರ್ತತೇ ಸತಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಿರ್ಲೇಪಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾರೂಪಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ಭವತೀತಿ .. ೨.೨೬ ..

ಅಥ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವೈಭವಮಾಹ -

೨.೨೭. ತಸ್ಯ ಸಪ್ತಧಾ ಪ್ರಾಂತಭೂಮಿಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ

೨.೨೭. ತಸ್ಯ ಸಪ್ತಧಾ ಪ್ರಾಂತ-ಭೂಮಿಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ .. 2.27 ..

ತಸ್ಯ ಸಂಜಾತವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಪ್ತಧಾ ಸಪ್ತಪ್ರಕಾರಾ ಪ್ರಾಂತಭೂಮಿಃ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣಾಂತೋ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಫಲತ್ತೇನ ಯಾಸಾಂ ತಾ ಭೂಮಯೋಽವಸ್ಥಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರಾಂತಭೂಮಿಃ ಸಪ್ತಪ್ರಕಾರಾ . ಅಯಮರ್ಥಃ - ಸಂಜಾತವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಪ್ತ ಪ್ರಜ್ಞಾಭೂಮಯಃ . ತತ್ರ ಚತಸ್ರಃ ಕಾರ್ಯವಿಮುಕ್ತಿಸಂಜ್ಞಾಃ, ತಿಸ್ರಶ್ಚಿತ್ತವಿಮುಕ್ತಿಸಂಜ್ಞಾಃ . ತದ್ಯಥಾ - ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಖಿಲಂ ಜ್ಞಾತಂ ಮಮ ನ ಕಿಂಚಿಜ್ಞಾತವ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾನಿವೃತ್ತಿರೇಕಾ . ಹಾತವ್ಯಂ ಸರ್ವಂ ಬಂಧಜಾತಂ ಹೀನಂ ಮಮ ನ ಕಿಂಚಿದ್ಧೇಯಮಸ್ತೀತಿ ಜಿಹಾಸಾನಿವೃತ್ತಿರ್ದ್ವಿತೀಯಾ . ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಮಖಿಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತತೋ ನ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾನಿವೃತ್ತಿಸ್ತೃತೀಯಾ . ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಲಾಭೇನ ಕರ್ತವ್ಯಮಖಿಲಂ ಕೃತಂ ನ ಕಿಂಚಿನ್ಮಮ ಕಾರ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಚಿಕೀರ್ಷಾನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚತುರ್ಥೀ . ಕೃತಾರ್ಥಂ ಮೇ ಬುದ್ಧಿಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಶೋಕನಿವೃತ್ತಿರೇಕಾ . ಮಮ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಯೋ ಗುಣಾಃ ಪ್ರಲೀನಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ಪುನರ್ನ ಪ್ರರೋಹಂತೀತಿ ಭಯನಿವೃತ್ತಿರ್ದ್ವಿತೀಯಾ .

ತದಾಹಂ ಗುಣಾತೀತಸ್ವರೂಪ-ಮಾತ್ರೇಣಾವಸ್ಥಿತಶ್ಚಿದೇಕರಸ ಇತಿ ಸಕಲವಿಕಲ್ಪನಿವೃತ್ತಿಸ್ತತೀಯ . ಇತಿ ಸಪ್ತಧಾ ಪ್ರಾಂತಭೂಮಿದ್ರಷ್ಟವ್ಯೇತಿ .. ೨.೨೭ ..

ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ನಾದೇ ಸಮಾಹಿತಚಿತ್ತಸ್ಯಾಂತರಂಗಸಾಧನೇ ಅಭ್ಯಾಸವೈರಾಗ್ಯೇ ಅಭಿಧಾಯ ಆದಾವಸ್ಥಿನ್ನಾದೇ ವೃತ್ತಿತಚಿತ್ತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗೋಽಭಿಹಿತಃ . ಅಧುನಾ ತತೋಽಪಿ ವೃತ್ತಿತಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಾಧನಾನ್ಯಷ್ಟಾಂಗಾನ್ಯಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೨.೨೮. ಯೋಗಾಂಗಾನುಷ್ಠಾನಾದಶುದ್ಧಿಕ್ಷಯೇ ಜ್ಞಾನದೀಪ್ತಿರಾವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇಃ

೨.೨೮. ಯೋಗ-ಅಂಗ-ಅನುಷ್ಠಾನಾದ್-ಅಶುದ್ಧಿ-ಕ್ಷಯೇ ಜ್ಞಾನ-ದೀಪ್ತಿಃ-ಆ ವಿವೇಕ-ಖ್ಯಾತೇಃ (ವಿವೇಕಖ್ಯತೇಃ).. 2.28 ..

ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗಾಂಗಾನಾಮನುಷ್ಠಾನಾದಶುದ್ಧೇಃ ಕ್ಲೇಶರೂಪಾಯಾಃ ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ಷಯೇ ಜಾಯಮಾನೇ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದೀಪ್ತಿವೃದ್ಧಿರಾವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇರ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ . ಯೋಗಾಂಗಾನುಷ್ಠಾನಂ ಶುದ್ಧಿದ್ವಾರಾ ಪ್ರಜ್ಞಾಸಾಧನಮಿತಿ ಭಾವಃ .. ೨.೨೮ ..

ಕಾನಿ ಪುನಸ್ತಾನಿ ಯೋಗಾಂಗಾನೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೨.೨೯. ಯಮನಿಯಮಾಸನಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಧಾರಣಾಧ್ಯಾನಸಮಾಧಯೋಽಷ್ಠಾಂಗಮಿತಿ

೨.೨೯. ಯಮ-ನಿಯಮ-ಆಸನ-ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ-ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ-ಧಾರಣಾ-ಧ್ಯಾನ-ಸಮಾಧಯಃ ಅಷ್ಟೌ ಅಂಗಾನಿ .. 2.29 ..

(ಅಸ್ಮಿನ್ ಸೂತ್ರೇ ನ ಭಾಷ್ಯಂ)

ತತ್ರ ಕೇ ಯಮಾ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೨.೩೦. ಅಹಿಂಸಾಸತ್ಯಾಸ್ತೇಯಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರಿಗ್ರಹಾ ಯಮಾಃ ..

೨.೩೦. ಅಹಿಂಸಾ-ಸತ್ಯ-ಅಸ್ತೇಯ-ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ-ಅಪರಿಗ್ರಹಾ ಯಮಾಃ .. 2.30 ..

ಅಹಿಂಸಾದಿಭ್ಯೋ ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಭ್ಯೋ ಯೋಗಿನಂ ಯಮಯಂತಿ ನಿವರ್ತಯಂತೀತಿ ಯಮಾಃ . ತತ್ರಾಹಿಂಸಾ ಕಾಯವಾಚ್ಮನೋಭಿಃ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮಹಿಂಸನಂ . ಸತ್ಯಂ ಸರ್ವದಾನ್ಯತಾನಭಿಭಾಷಣಂ . ಅಸ್ತೇಯಂ ಪರಸ್ವತ್ತಾನಪಹಾರಃ . ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಷ್ಟವಿಧಮೈಥುನತ್ಯಾಗಃ . ಅಪರಿಗ್ರಹಃ ಶರೀರಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಭೋಗಸಾರಂ . ಏತೇ ಪಂಚ ಯಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩೦ ..

ಏತೇಷಾಂ ಯೋಗಿಭಿರುಪಾದೇಯಂ ವಿಶೇಷಮಾಹ -

೨.೩೧. ಜಾತಿದೇಶಕಾಲಸಮಯಾನವಚ್ಛಿನ್ನಾಃ ಸಾರ್ವಭೌಮಾ ಮಹಾವ್ರತಂ

೨.೩೧. ಜಾತಿ-ದೇಶ-ಕಾಲ-ಸಮಯ-ಅನವಚ್ಛಿನ್ನಾಃ ಸಾರ್ವಭೌಮಾ ಮಹಾ-ವ್ರತಂ (ಮಹಾವ್ರತಂ).. 2.31 ..

ಜಾತಿಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಕಂ, ತತ್ಸದಾಹಂ ನ ಹನಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಹಿಂಸಾ ಜಾತ್ಯಾ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾ . ದೇಶೇ ತೀರ್ಥಾದೌ ಕಾಲೇ ನಿಯತಚತುರ್ದಶ್ಯಾದೌ ವಾ ಕಮಪಿ ನ ಹನಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ದೇಶಕಾಲಾಭ್ಯಾಮವಚ್ಛಿನ್ನಾ . ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯರ್ಥಾತಿರೇಕೇಣ

ನ ಹನಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಸಮಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಾ . ಸಮಯೋ ನಿಯತೋಽವಸರ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ . ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಂ ಕ್ಷಚಿದಪಿ ಕದಾಚಿದಪಿ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಕೃತೇಽಹಂ ನ
ಹನಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಜಾತ್ಯಾದಿಭಿಶ್ಚತುರ್ಭಿರನವಚ್ಛಿನ್ನಾ ಭವತ್ಯಹಿಂಸಾ ಪುಷ್ಕಲಾ .
ಏವಂ ಸತ್ಯಾದಯೋಽಪ್ಯನವಚ್ಛಿನ್ನಾ ಊಹನೀಯಾಃ . ಇತ್ಥಮೇತೇ ಸರ್ವಾಸು
ಜಾತ್ಯಾದಿಷು ಭೂಮಿಷು ವಿದಿತಾಃ ಸಾರ್ವಭೌಮಾ ಮಹಾವ್ರತಮಿತ್ಯುಚ್ಯಂತ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩೧ ..

ಅಥ ನಿಯಮಾನಾಹ -

೨.೩೨. ಶೌಚಸಂತೋಷತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾನಿ ನಿಯಮಾಃ

೨.೩೨. ಶೌಚ-ಸಂತೋಷ-ತಪಃ-ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ-ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾನಿ ನಿಯಮಾಃ ..

2.32 ..

ಜನ್ಮಹೇತುನ್ಯಾಮ್ಯಧರ್ಮಾನ್ನಿವರ್ತ್ಯ ಮೋಕ್ಷಹೇತೌ ನಿಷ್ಕಾಮೇ ಧರ್ಮೇ
ನಿಯಮಯಂತಿ ಪ್ರೇರಯಂತೀತಿ ನಿಯಮಾಃ .

ಶೌಚಂ ಮೃಜ್ಜಲಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಹ್ಯಮಲನಿವೃತ್ತಿಃ, ಮೈತ್ರ್ಯಾದಿಭಾವನಯಾಂತರಸೂಯಾದಿಮಲನಿ
. ಸಂತೋಷೋ ಯಥಾಲಾಭಪರಿತುಷ್ಟಿಃ .

ತಪಃ ಕಾಯಶೋಷಣಂ, ತದುಕ್ತಂ ಯೋಗಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇ - “ವಿಧಿನೋಕ್ತೇನ
ಮಾರ್ಗೇಣ ಕೃಚ್ಛ್ರಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿಭಿಃ . ಶರೀರಶೋಷಣಂ ಪ್ರಾಹುಸ್ತಾಪಸಾಸ್ತಪ
ಉತ್ತಮಂ” ಇತಿ .

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋ ಗಾಯತ್ರೀಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಮಂತ್ರಾಣಾಮಧ್ಯಯನಂ . ತೇ ಚ
ಮಂತ್ರಾ ದ್ವಿವಿಧಾ ವೈದಿಕಾಸ್ತಾಂತ್ರಿಕಾಶ್ಚ . ವೈದಿಕಾಃ ಪ್ರಗೀತಾಪ್ರಗೀತಭೇದೇನ
ದ್ವಿವಿಧಾಃ . ತಾಂತ್ರಿಕಾಃ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪುಂಸಕಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಾಃ . ತದಲಂ
ಮಂತ್ರರಹಸ್ಯೋದ್ಗೋಷೇಣ .

ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಂ ನಾಮ ಅಭಿಹಿತಾನಾಮನಭಿಹಿತಾನಾಂ ಚ ಸರ್ವಾಸಾಂ
ಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಫಲಾನಪೇಕ್ಷತಯಾ ಸಮರ್ಪಣಂ . ತದುಕ್ತಂ -
“ಕಾಮತೋಽಕಾಮತೋ ವಾಪಿ ಯತ್ಕರೋಮಿ ಶುಭಾಶುಭಂ . ತತ್ಸರ್ವಂ ತ್ವಯಿ
ವಿನ್ಯಸ್ಯ ತ್ವತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಕರೋಮ್ಯಹಂ” ಇತಿ . ಫಲಾಭಿಸಂಧೇರುಪಘಾತಕತ್ವಮಭಿಹಿತಂ
ಮಹದ್ಭಿಃ - “ಅಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಸಂಪನ್ನಂ ಕಾಮೇನೋಪಹತಂ ತಪಃ . ನ ತುಷ್ಟಯೇ
ಮಹೇಶಸ್ಯ ಶ್ವಲೀಡಮಿವ ಪಾಯಸಂ” ಇತಿ .

ಏತಾನಿ ಶೌಚಾದೀನಿ ಪಂಚ ನಿಯಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩೨ ..

ನನು ಸತಿ ಪರಿಪಂಥಿನಿ ಜಾಗ್ರತಿ, ಕಥಂ ಯಮಾದಿಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -

೨.೩೩. ವಿತರ್ಕಬಾಧನೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭಾವನಂ

೨.೩೩. ವಿತರ್ಕ-ಬಾಧನೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ-ಭಾವನಂ .. 2.33 ..

ಏತೇಷಾಂ ಯಮನಿಯಮಾದೀನಾಂ ವಿತರ್ಕೈರ್ಹಿಂಸಾದಿಸಂಕಲ್ಪೈಃ “ಹನಿಷ್ಯಾಮ್ಯೇನಂ”,
 “ಅನ್ಯತಂ ವದಿಷ್ಯಾಮಿ” , “ಪರಸ್ವಮಾದಾಸ್ಯೇ” ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಬಾಧನೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ
 ಸತಿ, ಯಮಾದಿಪರೋ ಯೋಗೀ “ಸಂಸಾರಾಂಗಾರೇಷ್ಟಹಂ ತಪ್ಯಮಾನೋ
 ಯಮಾದಿಕಂ ಶರಣಮುಪಗತೋ ಹಿಂಸಾದಿಕಮತ್ಯಜಂ; ಪುನಸ್ತದಾದಿದಾನಃ
 ಕೌಲೇಯಕೇನ ವಾಂತಾಶಿನಾ ಸಮಃ” ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿತರ್ಕಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನ್ಭಾವಯೇದಿತ್ಯುಕ್ತಃ
 .. ೨.೩೩ ..

ಅಧುನಾ ವಿತರ್ಕಾಣಾಂ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಕಾರಕಾರಣಾವಾಂತರಭೇದಫಲಾನಿ ಪಂಚಭಿಃ
 ಪದ್ಯೈಃ ಕ್ರಮೇಣ ಕಥಯನ್ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭಾವನಂ ಸ್ಫುಟಯತಿ -
 ೨.೩೩. ವಿತರ್ಕಾ ಹಿಂಸಾದಯಃ ಕೃತಕಾರಿತಾನುಮೋದಿತಾ ಲೋಭಕ್ರೋಧಮೋಹಪೂರ್ವಕಾಃ
 ಮೃದುಮಧ್ಯಾಧಿಮಾತ್ರಾ ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾನಂತಫಲಾ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭಾವನಂ
 ೨.೩೪. ವಿತರ್ಕಾ ಹಿಂಸಾದಯಃ (ಕೃತ-ಕಾರೀತ-ಅನುಮೋದಿತಾಃ)(ಲೋಭ-ಕ್ರೋಧ-
 ಮೋಹ-ಪೂರ್ವಕಾಃ)(ಮೃದು-ಮಧ್ಯ-ಅಧಿಮಾತ್ರಾಃ)(ದುಃಖ-ಅಜ್ಞಾನ-ಅನಂತ-
 ಫಲಾಃ)ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ-ಭಾವನಂ .. 2.34 ..

ವಿತರ್ಕಾ ಹಿಂಸಾದಯ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ .
 ತತ್ರ ಹಿಂಸಾ ತ್ರಿಪ್ರಕಾರಾ - ಸ್ವಯಂ ಕೃತಾ, ಕುರ್ವಿತಿ ಕಾರಿತಾ, ಸಾಧು ಸಾಧ್ವಿತ್ಯನುಮೋದಿತಾ
 ಚೇತಿ .

ತತ್ಕೈಕಾ ಕಾರಣಭೇದಾತ್ಪುನಸ್ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ - ಧನಾದಿಲೋಭೇನ, ಅಪಕೃತಮನೇನೇತಿ
 ಕ್ರೋಧೇನ, ಧರ್ಮೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಮೋಹೇನ .

ಏವಂ ನವವಿಧಾ ಜಾತಾ ಹಿಂಸಾ . ಲೋಭಕ್ರೋಧಮೋಹಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತ್ರಿವಿಧಾ
 ಭವಂತಿ ಮೃದುಮಧ್ಯಾಧಿಮಾತ್ರತ್ವೇನ . ತತ್ಪೂರ್ವಕಾ ಹಿಂಸಾದಯೋಽಪಿ
 ಮೃದುತ್ವಾದಿನಾ ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವಂತಿ . ತಥಾ ಕೃತಾ ಕಾರಿತಾನುಮೋದಿತಾ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ
 ನವಧಾ ಭವಂತೀತಿ ಹಿಂಸಾಯಾಃ ಸಪ್ತವಿಂಶತಿಭೇದಾದಾ ಭವಂತಿ .

ಮೃದುಮಧ್ಯಾಧಿಮಾತ್ರಾ ಅಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವಂತಿ - ಮೃದುಮೃದುಮಧ್ಯಮೃದುಸ್ಥಿಮಾ
 ಮೃದುಮಧ್ಯೋ ಮಧ್ಯಮಧ್ಯಸ್ಥಿಮಧ್ಯಃ, ಮೃದುತೀವ್ರೋ ಮಧ್ಯತೀವ್ರಸ್ತೀವ್ರತೀವ್ರ
 ಇತಿ .

ಏವಂ ಲೋಭೋ ನವವಿಧಸ್ತಥಾ ಕ್ರೋಧಮೋಹಾವಿತಿ ತತ್ಪೂರ್ವಕಾ ಕೃತಾ ಹಿಂಸಾ
 ಸಪ್ತವಿಂಶತಿಭೇದಾ ಭವತಿ . ತಥಾ ಕಾರಿತಾನುಮೋದಿತಾ ಚೇತ್ಯೇಕಾಶೀತಿಭೇದಾ
 ಹಿಂಸಾ ಭವತಿ . ಏವಮನ್ಯತಾದಿಷ್ಟಪಿ ಯೋಜ್ಯಂ .

ಇತ್ಯಂಭೂತಾ ವಿತರ್ಕಾ ದುಃಖಂ ನರಕಾದಿಕಂ, ಅಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಥಾವರಾದಿಭಾವಂ,
 ಭ್ರಾಂತಿಸಂಶಯರೂಪಂ ಚ ಅನಂತಂ ಫಲಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ
 ವಿತರ್ಕಶತ್ರುಣಾಂ ಭಾವನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .

ಅನೇನ ಭಾವನೇನ ತದ್ಧಾನೇ ಸತಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನಾ ಯಮಾದಯಃ ಸಿದ್ಧಂತಿ . ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚಿತ್ತಪರಿಕರ್ಮದ್ವಾರಾ ಕೈವಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯಭಿಸಂಧಿಃ .. ೨.೩೪ ..

ಅಧುನಾ ಯಮಾದೀನಾಂ ಸಿದ್ಧಿಸೂಚಕಮವಾಂತರಫಲಂ ಕ್ರಮೇಣ ದರ್ಶಯತಿ -

೨.೩೫. ಅಹಿಂಸಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ತತ್ಸನ್ನಿಧೌ ವೈರತ್ಯಾಗಃ

೨.೩೫. ಅಹಿಂಸಾ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ತತ್-ಸನ್ನಿಧೌ ವೈರತ್ಯಾಗಃ (ತ್ಯಾಗ)(ವೈರ).. 2.35 ..

ಸತ್ಯಹಿಂಸಾಸ್ಥೈರ್ಯೇ, ತಸ್ಯಾಹಿಂಸಕಸ್ಯ ಯೋಗಿಧೌರೇಯಸ್ಯ ಸನ್ನಿಧೌ ಸ್ವಭಾವವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಗೋವ್ಯಾಘ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ವೈರತ್ಯಾಗೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ

ಏತದೇವಾಭಿಪ್ರೇಯೋಕ್ತಂ ವಾಸಿಷ್ಠೇ - “ಮಾತರೀವ ಪರಂ ಯಾಂತಿ ವಿಷಮಾಣಿ ಮೃದೂನಿ ಚ . ವಿಶ್ವಾಸಮಿಹ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಶಮಶಾಲಿನಿ” ಇತಿ .. ೨.೩೫ ..

೨.೩೬. ಸತ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಫಲಾಶ್ರಯತ್ವಂ

೨.೩೬. ಸತ್ಯ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾ-ಫಲ-ಆಶ್ರಯತ್ವಂ .. 2.36 ..

ಕ್ರಿಯಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಾ, ತಸ್ಯಾಃ ಫಲಂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಂ; ತಯೋರಾಶ್ರಯೋ ವಾಙ್ಮಾತ್ರೇಣ ದಾತಾ, ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಂ . ಯೋಗಿನಃ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲದಾತೃತ್ವಂ ವಾಙ್ಮಾತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩೬ ..

೨.೩೭. ಅಸ್ತೇಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ಸರ್ವರತ್ನೋಪಸ್ಥಾನಂ

೨.೩೭. ಅಸ್ತೇಯ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ಸರ್ವ-ರತ್ನ-ಉಪಸ್ಥಾನಂ .. 2.37 ..

ದಿವ್ಯಾನಿ ರತ್ನಾನಿ ಯೋಗಿನಃ ಪುರತ ಉಪಸ್ಥಿತಾನಿ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩೭ ..

೨.೩೮. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ವೀರ್ಯಲಾಭಃ

೨.೩೮. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಂ ವೀರ್ಯಲಾಭಃ .. 2.38 ..

ವೀರ್ಯನಿರೋಧೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ . ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ನಿರತಿಶಯಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಭವತಿ . ನಿರತಿಶಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಶಾಲಿನಾ ಯೋಗಿನಾ ಕೃತಃ ಶಿಷ್ಯೇಷೂಪದೇಶಃ ಸದ್ಯಃ ಫಲತೀತಿ ಭಾವಃ .. ೨.೩೮ ..

೨.೩೯. ಅಪರಿಗ್ರಹಸ್ಥೈರ್ಯೇ ಜನ್ಮಕಥಂತಾಸಂಬೋಧಃ

೨.೩೯. ಅಪರಿಗ್ರಹ-ಸ್ಥೈರ್ಯೇ ಜನ್ಮ-ಕಥಂತಾ-ಸಂಬೋಧಃ .. 2.39 ..

ಕಥಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಭಾವಃ ಕಥಂತಾ, ಜನ್ಮನಿ ಕಥಂತಾ ತಸ್ಯಾಃ ಸಂಬೋಧಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ, ಪೂರ್ವಜನ್ಮನಿ ಕೋಟಹಂ ಕೀದೃಶೋತಿಷ್ಠಂ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಮಕರವಮಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಸರ್ವಮನೇನ ಯೋಗಿನಾ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೩೯ ..

ಇತ್ಥಂ ಯಮಸಿದ್ಧೀರಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾ ನಿಯಮಸಿದ್ಧಿಃ ಕ್ರಮೇಣಾಭಿದಧಾತಿ -

೨.೪೦. ಶೌಚಾತ್ಸ್ವಾಂಗಜುಗುಪ್ಸಾ ಪರೈರಸಂಸರ್ಗಃ

೨.೪೦. ಶೌಚಾತ್ ಸ್ವಾಂಗ-ಜುಗುಪ್ಸಾ ಪರೈಃ-ಅಸಂಸರ್ಗಃ .. 2.40 ..

ಶೌಚಮಾಚರತೋ ಯೋಗಿನಃ ಸ್ವಾಂಗೇ ಶುದ್ಧಿಮಪಶ್ಯತೋ ಜುಗುಪ್ಸಾ ಭವತಿ .
ಅಶುಚಿಸ್ಪೃಶಾವೋಽಯಂ ಕಾಯಃ . ಅತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನವಭಿಶ್ಚಿದ್ವೈರ್ನಿರಂತರಂ ಸ್ರವತ್ಸು
ಮಲೇಷು ರೋಮಕೂಪೈರಸಂಖ್ಯಾತೈಃ ಸ್ವಿನ್ನೇ ಗಾತ್ರೇ ಕೋ ನಾಮಾಖೇದೇನ
ಪ್ರಕ್ಷಾಲಯಿತುಂ ಶಕ್ನುಯಾತ್ ? ತದುಕ್ತಂ - “ನವಚ್ಚಿದ್ರಕೃತಾ ದೇಹಾಃ
ಸ್ರವಂತಿ ಘಟಿಕಾ ಇವ . ಬಾಹ್ಯಶೌಚೈರ್ನ ಶುದ್ಧಂತಿ ನಾಂತಃ ಶೌಚಂ ತು
ವಿದ್ಯತೇ” ಇತಿ . ಏವಂ ಸ್ವಕಾಯೇ ಜುಗುಪ್ಸಾವತಃ ಪರಕಾಯಾ ಏತಾದೃಶಾ
ಇತಿ ದೋಷದರ್ಶಿನಸ್ತೈಃ ಸಂಸರ್ಗೋ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಭವತಿ . ಯದಿ
ಸ್ವಕಾಯದುರ್ಗಂಧೇನ ಜುಗುಪ್ಸಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ಕಿಂ ನಾಮೈತಸ್ಯ ನಿರ್ವೇದಕಾರಣಂ
ಭವೇತ್ ? ತದುಕ್ತಂ - “ಸ್ವದೇಹಾಶುಚಿಗಂಧೇನ ನ ವಿರಜ್ಯೇತ ಯಃ ಪುಮಾನ್ .
ವಿರಾಗಕಾರಣಂ ತಸ್ಯ ಕಿಮನ್ಯದುಪದಿಶ್ಯತೇ” ಇತಿ .. ೨.೪೦ ..

ಸಂಪ್ರತ್ಯಂತಃ ಶೌಚಸಿದ್ಧಿಮಾಹ -

೨.೪೦. ಸತ್ತ್ವ ಶುದ್ಧಿಸೌಮನಸ್ಯೈಕಾಗ್ರ್ಯೇಂದ್ರಿಯಜಯಾತ್ಮದರ್ಶನಯೋಗ್ಯತ್ವಾನಿ ಚ
೨.೪೧. (ಸತ್ತ್ವ-ಶುದ್ಧಿ)-ಸೌಮನಸ್ಯ-ಏಕಾಗ್ರ್ಯ-(ಇಂದ್ರಿಯ-ಜಯ)-(ಆತ್ಮ-ದರ್ಶನ)-
ಯೋಗ್ಯತ್ವಾನಿ ಚ .. 2.41 ..

ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಬುದ್ಧೇರಸೂರ್ಯೇಷ್ವಾದಿಮಲನಿವೃತ್ತಿಃ ಶುದ್ಧಿಃ, ತತಃ ಸೌಮನಸ್ಯಂ
ಸತ್ತ್ವೋತ್ಕರ್ಷಃ, ತತಃ ಏಕಾಗ್ರ್ಯಂ ನೈಶ್ಚಲ್ಯಂ, ತತೋ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಜಯಃ,
ತತಃ ಆತ್ಮದರ್ಶನಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಪುರುಷಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಹತ್ವಂ, ತಾನ್ಯೇತಾನಿ
ಪರಸ್ಪರಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವೇನ ಶೌಚಾದ್ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೪೧ ..

೨.೪೨. ಸಂತೋಷಾದನುತ್ತಮಸುಖಲಾಭಃ

೨.೪೨. ಸಂತೋಷಾದ್-ಅನುತ್ತಮಃ-ಸುಖ-ಲಾಭಃ .. 2.42 ..

ಸಂತುಷ್ಟಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ ಸತ್ತ್ವೋತ್ಕರ್ಷಾದಂತರ್ನಿರತಿಶಯಂ ಸುಖಮಾವಿರ್ಭವತಿ
. ನ ಕೇವಲಮೇವಂ; ಪ್ರತ್ಯುತ ವೈಷಯಿಕಂ ಸುಖಂ ವಿಷಮಿವ ಪ್ರತಿಕೂಲಂ
ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ತದುಕ್ತಂ - “ಸಂತೋಷಾಮೃತಪಾನೇನ ಯೇ ಶಾಂತಾಸ್ತಪ್ತಿಮಾಗತಾಃ
. ಭೋಗಶ್ರೀರತುಲಾ ತೇಷಾಮೇಷಾ ಪ್ರತಿವಿಷಾಯತೇ” ಇತಿ .. ೨.೪೨ ..

೨.೪೩. ಕಾಯೇಂದ್ರಿಯಸಿದ್ಧಿರಶುದ್ಧಿಕ್ಷಯಾತ್ಮಪಸಃ

೨.೪೩. ಕಾಯ-ಇಂದ್ರಿಯ-ಸಿದ್ಧಿಃ-ಶುದ್ಧಿ-ಕ್ಷಯಾತ್ ತಪಸಃ .. 2.43 ..

ಸ್ವಧರ್ಮಕೃಚ್ಛಾದಿನಾ ಕ್ಲೇಶಪಾಪಕ್ಷಯಾತ್ಮಾಯಸ್ಯಾಣಿಮಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ
ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯವಹಿತಪ್ರಕೃಷ್ಟಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೪೩ ..

೨.೪೪. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾದಿಷ್ಟದೇವತಾಸಂಪ್ರಯೋಗಃ

೨.೪೪. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾತ್-(ಇಷ್ಟ-ದೇವತಾ)-ಸಂಪ್ರಯೋಗಃ .. 2.44 ..

ಅಭಿಮತಮಂತ್ರಜಪಾದಭಿಮತದೇವತಾಯಾಃ ಸಂಭಾಷಣಾದಿಕಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೨.೪೪ ..

೨.೪೫. ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿರೀಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾತ್

೨.೪೫. ಸಮಾಧಿ-ಸಿದ್ಧಿಃ-(ಈಶ್ವರ-ಪ್ರಣಿಧಾನಾತ್).. 2.45 ..

ಈಶ್ವರೇ ಅಕಾಮನಯಾ ಸಕಲಕರ್ಮಸಮರ್ಪಣಾತ್ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಃ . ಸಮಾಧಿಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ
ಸಮಾಧಾನಂ ಪ್ರಸಾದ ಇತಿ ಯಾವತ್ .. ೨.೪೫ ..

ಇತ್ಥಂ ಸಾವಾಂತರಫಲಾನ್ಯಮನಿಯಮಾನ್ನಿರೂಪ್ಯ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಮಾಸನಂ
ತತ್ಸಾಧನಂ ತತ್ಪಲಂ ಚ ತಾವದಾಹ -

೨.೪೬. ಸ್ಥಿರಸುಖಮಾಸನಂ

೨.೪೬. ಸ್ಥಿರ-ಸುಖಂ ಆಸನಂ .. 2.46 ..

ಪದ್ಮಸ್ವಸ್ತಿಕಾದಿನಾ ಯಾದೃಶೇನ ದೇಹಸ್ಥಾಪನೇನ ಯಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯಾವಯವವ್ಯಥಾನುತ್ಪತ್ತಿಃ
ಸುಖಂ ದೇಹಚಲನರಾಹಿತೈಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಂ ಚ ಸಂಪದ್ಯತೇ, ತದೇವ
ಮುಖ್ಯಮಾಸನಂ . ಪದ್ಮಾಸನಾದಿಷ್ಟರೂಪಂ ತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ನಿರೂಪಿತಂ
- “ಊರ್ವೋರುಪರಿ ವಿಪ್ರೇಂದ್ರ ಕೃತ್ವಾ ಪಾದತಲೇ ಶುಭೇ . ಅಂಗುಷ್ಠಾ ಚ
ನಿಬದ್ಧೀಯಾದ್ಧಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ತು . ಪದ್ಮಾಸನಂ ಭವೇದೇತತ್ಸರ್ವೇಷಾಮಭಿಪೂಜಿತಂ
ಇತ್ಯಾದಿನಾ .. ೨.೪೬ ..

೨.೪೭. ಪ್ರಯತ್ನಶೈಥಿಲ್ಯಾನಂತಸಮಾಪತ್ತಿಭ್ಯಾಂ

೨.೪೭. ಪ್ರಯತ್ನ-ಶೈಥಿಲ್ಯ-ಅನಂತ-ಸಮಾಪತ್ತಿಭ್ಯಾಂ .. 2.47 ..

ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಯತ್ನಶೈಥಿಲ್ಯಂ ಲೌಕಿಕ ಉಪಾಯಃ . ಗಮನಗೃಹಕೃತ್ಯತೀರ್ಥಸ್ನಾನಾದಿವಿಷಯೋ
ಯಃ ಪ್ರಯತ್ನೋ ಮಾನಸ ಉತ್ಸಾಹಸ್ತಸ್ಯ ಶೈಥಿಲ್ಯಂ . ಅನ್ಯಥಾ ಉತ್ಸಾಹೋ
ಬಲಾದ್ದೇಹಮುತ್ಥಾಪ್ಯ ಯತ್ರ ಕಾಪಿ ಪ್ರೇರಯತಿ . ಫಣಸಹಸ್ರೇಣ ಧರಣೀಂ
ಧಾರಯಿತ್ವಾ ಸ್ಥೈರ್ಯೇಣಾವಸ್ಥಿತೋ ಯೋಽಯಮನಂತಃ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮೀತಿ
ಧ್ಯಾನಂ ಚಿತ್ತಸ್ಯಾನಂತೇ ಸಮಾಪತ್ತಿಃ . ತಯಾ ಯಥೋಕ್ತಾಸನಸಂಪಾದಕಮದೃಷ್ಟಂ
ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ . ಅತಸ್ತಾಭ್ಯಾಮಾಸನಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೪೭ ..

೨.೪೮. ತತೋ ದ್ವಂದ್ವಾನಭಿಘಾತಃ

೨.೪೮. ತತೋ ದ್ವಂದ್ವ-ಅನಭಿಘಾತಃ .. 2.48 ..

ಸಿದ್ಧೇ ಚಾಸನೇ ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖಮಾನಾವಮಾನಾದಿದ್ವಂದ್ವೈರ್ಯಥಾಪೂರ್ವಂ
ನಾಭಿಹನ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೪೮ ..

ಅಧಾಸನಾನಂತರಭಾವಿನಂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಮಾಹ -

೨.೪೯. ತಸ್ಮಿನ್ನತಿ ಶ್ವಾಸಪ್ರಶ್ವಾಸಯೋರ್ಗತಿವಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ

೨.೪೯. ತಸ್ಮಿನ್-ಸತಿ ಶ್ವಾಸ-ಪ್ರಶ್ವಾಸಯೋಃ-ಗತಿ-ವಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ .. 2.49 ..

ತಸ್ಮಿನ್ನಾಸನಸ್ಥೈರ್ಯೇ ಸತಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋ ಭವತಿ . ಸ ಚ ಶ್ವಾಸಪ್ರಶ್ವಾಸಯೋರ್ಗತಿವಿಚ್ಛೇದರೂಪಃ . ತತ್ರ ಶ್ವಾಸೋ ನಾಮ ಬಾಹ್ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರಂತರಾನಯನಂ . ಪ್ರಶ್ವಾಸಃ ಪುನಃ ಕೌಷ್ಠ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಯೋರ್ನಿಃಸರಣಂ . ತಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಸಂಚರಣಾಭಾವಃ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ .

ನನು ನೇದಂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ, ತದ್ವಿಶೇಷೇಷು ರೇಚಕಪೂರಕಕುಂಭಕಪ್ರಕಾರ ತದನುಗತೇರಯೋಗಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನೈಷ ದೋಷಃ;

ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಶ್ವಾಸಪ್ರಶ್ವಾಸಯೋರ್ಗತಿವಿಚ್ಛೇದಸಂಭವಾತ್ . ತಥಾ ಹಿ - ಕೌಷ್ಠ್ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರ್ನಿರ್ಗಮನಂ ರೇಚಕಃ, ಯಃ ಪ್ರಶ್ವಾಸರೂಪಃ . ಬಾಹ್ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರಂತರಾರ್ಧಾಂ ಪೂರಕಃ, ಯಃ ಶ್ವಾಸರೂಪಃ . ಅಂತಃ ಸ್ತಂಭವೃತ್ತಿಃ ಕುಂಭಕಃ, ಯಸ್ಮಿಂಜಲಮಿವ ಕುಂಭೇ ನಿಶ್ಚಲತಯಾ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯೋ ವಾಯುರವಸ್ಥಾಪ್ಯತೇ . ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ವಾಸಪ್ರಶ್ವಾಸಯೋರ್ಗತಿವಿಚ್ಛೇದೋಽಸ್ತೇವೇತಿ ನಾಸ್ತಿ ಶಂಕಾವಕಾಶಃ .

ನನು ಕುಂಭಕೇ ಗತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ರೇಚಕಪೂರಕಯೋರುಚ್ಚ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಗತೀ ವಿದ್ಯೇತೇ ಇತಿ ಚೇತ್, ನೈಷ ದೋಷಃ; ಅಧಿಕಮಾತ್ರಾಭ್ಯಾಸೇನ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಾಯಾಃ ಸಮಪ್ರಾಣಗತೇರ್ವಿಚ್ಛೇದಸಂಭವಾತ್ .. ೨.೪೯ ..

ತಮೇವಾಭ್ಯಾಸಮಾಹ -

೨.೫೦. ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಸ್ತಂಭವೃತ್ತಿದೇಶಕಾಲಸಂಖ್ಯಾಭಿಃ ಪರಿಧೃಷ್ಟೋ ದೀರ್ಘಸೂಕ್ಷ್ಮಃ

೨.೫೦. ಬಾಹ್ಯ-ಅಭ್ಯಂತರ-ಸ್ತಂಭ-ವೃತ್ತಿ-ದೇಶ-ಕಾಲ-ಸಂಖ್ಯಾಭಿಃ ಪರಿಧೃಷ್ಟಃ ದೀರ್ಘ-ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ .. 2.50 ..

ರೇಚಕೋ ಬಾಹ್ಯವೃತ್ತಿಃ, ಪೂರಕ ಆಭ್ಯಂತರವೃತ್ತಿಃ, ಕುಂಭಕಃ ಸ್ತಂಭವೃತ್ತಿಃ . ತತ್ಪ್ರಕೃತೋ ದೇಶಾದಿಭಿಃ ಪರಿಕ್ಷಣೇಯಃ . ತದ್ವಿಧಾ -

ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧೇ ರೇಚಕೇ ಹೃದಯಾನಿರ್ಗತ್ಯ ನಾಸಾಗ್ರಸಮ್ಪರ್ಕೇ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಪರ್ಯಂತಂ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ವಾಸಃ ಸಮಾಪ್ಯತೇ . ಅಭ್ಯಾಸೇನ ತು ಕ್ರಮೇಣ ನಾಭೇರಾಧಾರಾದ್ವಾನಿರ್ಗತ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಂಗುಲಪರ್ಯಂತೇ ಷಟ್ತ್ರಿಂಶದಂಗುಲಪರ್ಯಂತಂ ವಾ ಸಮಾಪ್ಯತೇ . ತತ್ರ ಚ ರೇಚಕಪ್ರಯತ್ನಾತಿಶಯೇ ಸತಿ ನಾಭ್ಯಾದಿಪ್ರದೇಶಕ್ಷೋಭೇಣ ತನ್ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯಂ . ಬಹಿಸ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ತೂಲಂ ದೃತ್ವಾ ತಚ್ಚಾಲನೇನ ನಿಶ್ಚೇತವ್ಯಂ . ಸೇಯಂ ದೇಶಪರಿಕ್ಷಾ .

ರೇಚಕಕಾಲೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾವೃತ್ತಯೋ ದಶ ವಿಂಶತಿಸ್ತ್ರಿಂಶದಿತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಕಾಲಪರಿಕ್ಷಾ . ಅಸ್ಮಿನ್ಮಾಸೇ ಪ್ರತಿದಿನಂ ದಶ ರೇಚಕಾ ಆಗಾಮಿಮಾಸೇ ವಿಂಶತಿರುತ್ತರಮಾಸೇ ತ್ರಿಂಶದಿತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸಂಖ್ಯಾಪರಿಕ್ಷಾ .

ಏವಂ ಪೂರಕೇಽಪಿ ಯೋಜನೀಯಂ . ಯದ್ಯಪಿ ಕುಂಭಕೇ ದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಶೇಷೋ
ನಾವಗಮ್ಯತೇ, ತಥಾಪಿ ಕಾಲಸಂಖ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿರವಗಮ್ಯತ ಏವ .

ಯಥಾ ಘನೀಭೂತಸ್ತೂಲಪಿಂಡಃ ಪ್ರಸಾರ್ಯಮಾಣೋ ದೀರ್ಘೋ ವಿರಲತಯಾ
ಸೂಕ್ಷ್ಮಶ್ಚ ಭವತಿ, ತಥಾ ಪ್ರಾಣೋಽಪಿ ದೇಶಕಾಲಸಂಖ್ಯಾಭಿರಭ್ಯಸ್ಯಮಾನೋ
ದೀರ್ಘೋ ದುರ್ಲಕ್ಷತಯಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶ್ಚ ಸಂಪದ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೫೦ ..

ಅಥ ರೇಚಕಾದಿಭ್ಯಸ್ತಿಭ್ಯೋಽನ್ಯಂ ಪ್ರಕಾರಮಾಹ -

೨.೫೧. ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರವಿಷಯಾಕ್ಷೇಪೀ ಚತುರ್ಥಃ

೨.೫೧. ಬಾಹ್ಯ-ಅಭ್ಯಂತರ-ವಿಷಯ-ಆಕ್ಷೇಪೀ ಚತುರ್ಥಃ .. 2.51 ..

ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವಾಯುಂ ವಿರೇಚ್ಯಾನಂತರಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ಬಹಿಃಕುಂಭಕಃ .

ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವಾಯುಮಾಪೂರ್ಯಾನಂತರಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋಽನ್ತಃಕುಂಭಕಃ .

ರೇಚಕಪೂರಕಾವನಾದೃತ್ಯ ಕೇವಲಕುಂಭಕೋಽಭ್ಯಸ್ಯಮಾನಃ ಪೂರ್ವತ್ರಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ
ಚತುರ್ಥೋ ಭವತಿ .

ನಿದ್ರಾತಂದ್ರಾದಿದೋಷಯುಕ್ತಾನಾಂ ರೇಚಕಾದಿತ್ರಯಂ, ತದ್ರಹಿತಾನಾಂ ಚತುರ್ಥ
ಇತಿ ವಿವೇಕಃ .. ೨.೫೧ ..

ಅಥ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಫಲಮಾಹ -

೨.೫೨. ತತಃ ಕ್ಷೀಯತೇ ಪ್ರಕಾಶಾವರಣಂ

೨.೫೨. ತತಃ ಕ್ಷೀಯತೇ ಪ್ರಕಾಶ-ಆವರಣಂ .. 2.52 ..

ಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಸತ್ತಸ್ತ್ಯಾವರಣಂ ತಮೋ ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯಾದಿಹೇತುಃ, ತಸ್ಯ ಕ್ಷಯೋ
ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೫೨ ..

ಫಲಾಂತರಮಾಹ -

೨.೫೩. ಧಾರಣಾಯೋಗ್ಯತಾ ಮನಸಃ

೨.೫೩. ಧಾರಣಾ-ಯೋಗ್ಯತಾ ಮನಸಃ .. 2.53 ..

ಫಲಾಂತರಮಾಹ - ಧಾರಣಾಸು ಚ ಯೋಗ್ಯತಾ ಮನಸಃ .. ೫೩ .. ಆಧಾರನಾಭಿಚಕ್ರಹೃದಯಾಃ

ಚಿತ್ತಸ್ತ್ಯಾವಸ್ಥಾನಂ ಧಾರಣಾ . ತತ್ರ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ರಜೋಗುಣಕಾರ್ಯಾಚ್ಛಾಂಚಲ್ಯಾತ್

ತಮೋಗುಣಕಾರ್ಯಾದಾಲಸ್ಯಾದೇಶ್ಚ ನಿವಾರಿತಂ ಮನೋ ಯೋಗ್ಯಂ
ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೫೩ ..

ಅಥ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಮಾಹ -

೨.೫೪. ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯಾಸಂಪ್ರಯೋಗೇ ಚಿತ್ತಸ್ವರೂಪಾನುಕಾರ ಇವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಃ

೨.೫೪. ಸ್ವ-ವಿಷಯ-ಅಸಂಪ್ರಯೋಗೇ ಚಿತ್ತಸ್ವರೂಪಾನುಕಾರ ಇವ-ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಃ .. 2.54 ..

ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಾದಿವಿಷಯೇಭ್ಯೋ ನಿವರ್ತಿತಾಃ ಶ್ರೋತ್ರಾದಯಶ್ಚಿತ್ತಸ್ವರೂಪಮನ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨.೫೪ ..
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಫಲಮಾಹ -
೨.೫೫. ತತಃ ಪರಮಾ ವಶ್ಯತೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ
೨.೫೫. ತತಃ ಪರಮಾ ವಶ್ಯತಾ-ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ .. 2.55 ..
ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಚಂಚಲಾನಾಂ ಪರಮಾ ವಶ್ಯತಾ ನಿಶ್ಚಲತಾ, ವಿಷಯೇಷ್ವತ್ಯಂತಮಪ್ರಸರ
ಇತಿ ಯಾವತ್ .. ೨.೫೫ ..
ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪತಂಜಲಿಪ್ರಣೀತೇ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯೋಗಸುಧಾಕರಾಭಿಧಾಯಾಂ
ವೃತ್ತೌ ಸಾಧನಪಾದಃ ಸಮಾಪ್ತಃ ..

೩. ವಿಭೂತಿಪಾದಃ .

ಯದಾರಾಧನತಃ ಸಿದ್ಧಾಃ ಸಿದ್ಧೀರಷ್ಟಾವವಾಪ್ನುವನ್ .
ತಮಪಾಯತಮೋಭಾನುಮುಮಾಪತಿಮುಪಾಸ್ಮಹೇ ..
ಇತ್ಥಂ ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ನಾದೇ ಸಮಾಧಿಪರಿಪಂಥಿಕ್ಲೇಶತನೂಕರಣಾರ್ಥಂ ಸಮಾಧಿಭಾವನಾರ್ಥಂ
ಚ ಪೃಥಕ್ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಂ ಕ್ಲೇಶತನೂಕರ್ಮತದ್ವಿಪಾಕತತ್ಪಲಜಾತ್ಯಾದೀನಾಂ
ದುಃಖತ್ವೇನ ಹೇಯತ್ವಂ ಹೇಯಹೇತುಂ ತದ್ಧಾನಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ತದುಪಾಯಭೂತಾಂ
ಪುರುಷಖ್ಯಾತಿಂ ತತ್ಸಾಧನಂ ಯಮಾದಿಪಂಚಕಂ ಬಹಿರಂಗಂ ಚ ಅಭಿಧಾಯ,
ಅಥಾಧುನಾ ಧಾರಣಾದಿತ್ರಯಮಂತರಂಗಂ ಸಂಯಮಪದವಾಚ್ಯಂ ತದವಾಂತರಫಲವಿಭು
ಚ ಆಚಕ್ಷಾಣಃ ಪ್ರಥಮಂ ಧಾರಣಾಂ ಲಕ್ಷಯತಿ -
೩.೧. ದೇಶಬಂಧಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಧಾರಣಾ
೩.೧. (ದೇಶ-ಬಂಧಃ)-ಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಧಾರಣಾ .. 3.1 ..
ಆಧಾರಾದಿದೇಶಾ ಅಧಸ್ತಾದಭಿಹಿತಾಃ . ತತ್ರಾತ್ಮನಿ ವಾ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಬಂಧಃ ಸ್ಥಾಪನಂ
ಧಾರಣೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ . ತದುಕ್ತಂ ಯೋಗಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇ
- “ಯಮಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಸ್ಯ ಮನಸಃ ಸ್ಥಿತಿರಾತ್ಮನಿ .
ಧಾರಣೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸದ್ವಿರ್ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದ್ಯೈಃ” ಇತಿ .. ೩.೧ ..
ತತ್ಸಾಧ್ಯಂ ಧ್ಯಾನಂ ಲಕ್ಷಯತಿ -
೩.೨. ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೈಕತಾನತಾ ಧ್ಯಾನಂ
೩.೨. ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯ-ಏಕತಾನತಾ ಧ್ಯಾನಂ .. 3.2 ..
ತತ್ರ ಯಥೋಕ್ತದೇಶೇ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೈಕತಾನತಾ ಏಕವಿಷಯಪ್ರವಾಹಃ, ಸ ಚ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ
ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ಜಾಯಮಾನೋ ಧ್ಯಾನಂ ಭವತಿ . ತದುಕ್ತಂ -

“ವಿಲಾಪ್ಯ ವಿಕೃತಿಂ ಕೃತ್ವಾಂ ಸಂಭವವ್ಯತ್ಯಯಕ್ರಮಾತ್ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ಸನ್ನಾತ್ರಂ ಚಿದಾನಂದಂ ವಿಚಿಂತಯೇತ್” ಇತಿ .. ೩.೨ ..

ಧ್ಯಾನಪ್ರಕರ್ಷಾತ್ಸಂತತ ಏಕವಿಷಯಪ್ರವಾಹಃ ಸಮಾಧಿಃ; ತಂ ಲಕ್ಷಯತಿ -

೩.೩. ತದೇವಾರ್ಥಮಾತ್ರನಿರ್ಭಾಸಂ ಸ್ವರೂಪಶೂನ್ಯಮಿವ ಸಮಾಧಿಃ

೩.೩. ತದ್ (ತತ್)-ಏವ-ಅರ್ಥ-ಮಾತ್ರ-ನಿರ್ಭಾಸಂ (ಸ್ವರೂಪ-ಶೂನ್ಯಂ)-ಇವ ಸಮಾಧಿಃ .. 3.3 ..

ತದೇವ ಧ್ಯಾನಮೇವ ಧ್ಯೇಯೈಕಗೋಚರತಯಾ ನಿರ್ಭಾಸಮಾನಂ ಧ್ಯಾನಸ್ವರೂಪಶೂನ್ಯಮಿ ಸ್ಥಿತಂ ಸಮಾಧಿರ್ಭವತಿ . ತದುಕ್ತಂ -

“ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾರಮನೋವೃತ್ತಿಪ್ರವಾಹೋಽಹಂಕೃತಿಂ ವಿನಾ . ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಃ ಸ್ಯಾದ್ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸಪ್ರಕರ್ಷತಃ” ಇತಿ .

ನಾತ್ರಾಂಗಾಂಗಿನೋರತ್ಯಂತಾಭೇದಃ ಶಂಕನೀಯಃ; ಈಷದ್ಭೇದಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ . ತಥಾ ಹಿ - ಕರ್ತೃಕರಣಾನುಸಂಧಾನಪುರಃಸರಂ ಜಾಯಮಾನಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಧ್ಯಾನಂ . ತದುತ್ಕರ್ಷಾತ್ಕರ್ತೃಕರಣಾನುಸಂಧಾನಮಂತರೇಣೈವ ಧ್ಯೇಯಮಾತ್ರಗೋಚರತಯಾ ನಿರ್ಭಾಸಮಾನಃ ಸಮಾಧಿಃ .

ಸ ಏವ ಅಪರವೈರಾಗ್ಯಪುರಃಸರಮಾದರನೈರಂತರ್ಯದೀರ್ಘಕಾಲಾಸೇವಿತೋ ನಿರಸ್ತರಜಸ್ತಮೋಲೇಶಸುಖಪ್ರಕಾಶಮಯಸತ್ತ್ವೋದ್ರೇಕಾದನವದ್ಯವೈಶಾರದ್ಯಪ್ರದ್ಯೋತನ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿರ್ಭವತಿ .

ಪರವೈರಾಗ್ಯಪೂರ್ವಕನಿರೋಧಪ್ರಯತ್ನೇನ ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿರೋಧೇ ಸರ್ವವೃತ್ತಿನಿರೋಧಾನ್ನಿಬೀ ಸಮಾಧಿರ್ಭವತಿ . ತದುಕ್ತಂ - “ಮನಸೋ ವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾರತಯಾ ಸ್ಥಿತಿಃ . ಯಾಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತನಾಮಾಸೌ ಸಮಾಧಿರಭಿಧೀಯತೇ” ಇತ್ಯೇಷ ವಿಭಾಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ .. ೩.೩ ..

ಇತ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪಾದೋದ್ದಿಷ್ಟಂ ಧಾರಣಾದಿತ್ರಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಲಾಘವಾಯ ಸಂಯಮಸಂಜ್ಞಾಮಾಹ -

೩.೪. ತ್ರಯಮೇಕತ್ರ ಸಂಯಮಃ ..

೩.೪. ತ್ರಯಂ-ಏಕತ್ರ ಸಂಯಮಃ .. 3.4 ..

ಏಕವಿಷಯಂ ಧಾರಣಾದಿತ್ರಯಂ ಸಂಯಮಸಂಜ್ಞಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪ ..

ತತಃ ಕಿಂ ? ಅತ ಆಹ -

೩.೫. ತಜ್ಜಯಾತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಲೋಕಃ

೩.೫. ತದ್ (ತತ್)-ಜಯಾತ್-ಪ್ರಜ್ಞಾ-ಲೋಕಃ .. 3.5 ..

ತಸ್ಯ ಸಂಯಮಸ್ಯ ಜಯಾತ್ಸ್ಥೈರ್ಯಾತ್ಸಮಾಧಿಪ್ರಜ್ಞಾಯಾ ಆಲೋಕಃ ಋತಂಭರತ್ವಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೫ ..

ನನು ಕ್ವ ವಿನಿಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಲೋಕಃ ಫಲಂ ಪ್ರಸೂತ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೩.೬. ತಸ್ಯ ಭೂಮಿಷು ವಿನಿಯೋಗಃ

೩.೬. ತಸ್ಯ ಭೂಮಿಷು ವಿನಿಯೋಗಃ .. 3.6 ..

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸವಿತರ್ಕನಿರ್ವಿತರ್ಕಸವಿಚಾರನಿರ್ವಿಚಾರಾದಿಭೂಮಿಷು ಸಂಯಮಸ್ಯ
ವಿನಿಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ . ತತ್ರ ವಿನಿಯುಕ್ತಃ ಸಂಯಮಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಭೂಮಿಜಯೇನೋತ್ಪತ್ತಿಃ
ವೈಶಾರದ್ಯೇನವದ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಖ್ಯಾತಿಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಸದ್ಭೂತಾರ್ಥಪ್ರದ್ಯೋತನರೂಪಾಂ
ಸಮಾಧಿಪ್ರಜ್ಞಾಮುತ್ಪಾದಯತೀತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ .. ೩.೬ ..

ಅತ ಏವ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಪ್ರಜ್ಞಾಯಾ ಧಾರಣಾದಿತ್ರಯಮಂತರಂಗಮಿತ್ಯಾಹ-

೩.೭. ತ್ರಯಮಂತರಂಗಂ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯಃ

೩.೭. ತ್ರಯಮ-ಅಂತರಂಗಂ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯಃ .. 3.7 ..

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಃ ಪಂಚ ಯಮಾದಯಃ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಾತ್ರಪ್ರಾಣಾದಿಮಃ
ಬಹಿರಂಗಾಣಿ ತೇಭ್ಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಷಯತಯಾ ಸಜಾತೀಯತ್ವಾದ್ಧಾರಣಾದಿತ್ರಯಮಂತರಂಗಮಿತ್ಯುಕ್ತಃ
.. ೩.೭ ..

ತದಪ್ಯಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸ್ಯಾವೃತ್ತಿಕಸ್ಯ ವಿಜಾತೀಯತ್ವಾದ್ಬಹಿರಂಗಮಿತ್ಯಾಹ -

೩.೮. ತದಪಿ ಬಹಿರಂಗಂ ನಿರ್ಬೀಜಸ್ಯ

೩.೮. ತದ (ತತ್)-ಅಪಿ ಬಹಿರಂಗಂ ನಿರ್ಬೀಜಸ್ಯ .. 3.8 ..

ವಿಜಾತೀಯತ್ವೇನಪಿ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಪ್ರಜ್ಞೋತ್ಪಾದನದ್ವಾರೋಪಕಾರಿತಯಾ ಬಹಿರಂಗತ್ವಮವಿರುದ್ಧಃ
. ತದೇವೋಪಕಾರಿತ್ವಮಧಸ್ತಾದಸೂತ್ರಯತ್ಸೂತ್ರಕಾರಃ

- “ಶ್ರದ್ಧಾವೀರ್ಯಸ್ಮೃತಿಸಮಾಧಿಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ಇತರೇಷಾಂ” ಇತಿ .. ೩.೮ ..

ನನು “ತದಪಿ ಬಹಿರಂಗಂ ನಿರ್ಬೀಜಸ್ಯ” ಇತ್ಯುಕ್ತಂ . ಕೋಸೌ ನಿರ್ಬೀಜಃ
ಸಮಾಧಿರಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೩.೯. ವ್ಯುತ್ಥಾನನಿರೋಧಸಂಸ್ಕಾರಯೋರಭಿಭವಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೌ ನಿರೋಧಲಕ್ಷಣಚಿತ್ತಾನ್ವಯಿ
ನಿರೋಧಪರಿಣಾಮಃ

೩.೯. ವ್ಯುತ್ಥಾನ-ನಿರೋಧ-ಸಂಸ್ಕಾರಯೋಃ-ಅಭಿಭವ-ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೌ ನಿರೋಧ-
ಲಕ್ಷಣ-ಚಿತ್ತ-ಅನ್ವಯಃ ನಿರೋಧ-ಪರಿಣಾಮಃ .. 3.9 ..

ವ್ಯುತ್ಥಾನಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಸಮಾಧಿವಿರೋಧಿನಃ . ತೇ ಚ ನಿರೋಧಹೇತುನಾ
ಯೋಗಿಪ್ರಯತ್ನೇನ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಚ ಅಭಿಭೂಯಂತೇ, ತದ್ವಿರೋಧಿನಶ್ಚ
ನಿರೋಧಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಂತಿ . ತಥಾ ಸತಿ ನಿರೋಧ ಏಕೈಕಸ್ಮಿನ್ಮಣೇ
ಚಿತ್ತಮನುಗಚ್ಛತಿ . ಸೋಸಯಮೀದೃಶಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ನಿರೋಧಪರಿಣಾಮೋ ನಿರ್ಬೀಜಃ
ಸಮಾಧಿರ್ಭವತಿ .. ೩.೯ ..

ನನು “ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಪರಿಣಾಮಿನೋ ಹಿ ಭಾವಾ ಋತೇ ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ” ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ
ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವದಾ ಪರಿಣಾಮಪ್ರವಾಹೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ; ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಥಿತಚಿತ್ತಸ್ಯ
ವೃತ್ತಿಪ್ರವಾಹಃ ಸ್ಫುಟಃ, ನಿರುದ್ಧಚಿತ್ತಸ್ಯ ತು ಕಥಮಿತ್ಯಾಶಂಕೋತ್ತರಮಾಹ -

೩.೧೦. ತಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಂತವಾಹಿತಾ ಸಂಸ್ಕಾರಾತ್

೩.೧೦. ತಸ್ಯ (ಪ್ರಶಾಂತ-ವಾಹಿತಾ)ಸಂಸ್ಕಾರಾತ್ .. 3.10 ..

ಯಥಾ ಸಮಿದಾಜ್ಯಾಹುತಿಪ್ರಕ್ಷೇಪೇ ವಹ್ನಿರುತ್ತರೋತ್ತರವೃದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಜ್ವಲತಿ, ಸಮಿದಾದಿಪ್ರಕ್ಷಯೇ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣೇ ಕಿಂಚಿಜ್ಜಾಮೃತಿ, ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಷಣೇ ಶಾಂತಿವರ್ಧತೇ; ತಥಾ ನಿರುದ್ಧಚಿತ್ತಸ್ಯೋತ್ತರೋತ್ತರಾಧಿಕಂ ಪ್ರಶಮಃ ಪ್ರವಹತಿ . ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಶಮಜನಿತಸಂಸ್ಕಾರ ಏವೋತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಶಮಸ್ಯ ಕಾರಣಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಶಮಪ್ರವಾಹಸಂಭವಾನ್ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ ..

೩.೧೦ ..

ಇತ್ಥಂ ನಿರೋಧಪರಿಣಾಮರೂಪಂ ನಿರ್ಬೀಜಸಮಾಧಿಮಭಿಧಾಯ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಪರಿ

೩.೧೧. ಸರ್ವಾರ್ಥತೈಕಾಗ್ರತಯೋಃ ಕ್ಷಯೋದಯೌ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸಮಾಧಿಪರಿಣಾಮಃ

೩.೧೧. ಸರ್ವಾರ್ಥತಾ-ಏಕಾಗ್ರತಯೋಃ (ಏಕಾಗ್ರತಾ)ಕ್ಷಯ-ಉದಯೌ (ಉದಯ)ಚಿತ್ತಸ್ಯ (ಸಮಾಧಿ-ಪರಿಣಾಮಃ).. 3.11 ..

ರಜೋಗುಣೇನ ಚಾಲ್ಯಮಾನಂ ಚಿತ್ತಂ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಾನ್ವದಾರ್ಥಾನ್ಗ್ರಹಾತಿ . ತಸ್ಯ ರಜೋಗುಣಸ್ಯ ನಿರೋಧಾಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇನ ಯೋಗಿನಃ ಪ್ರಯತ್ನವಿಶೇಷೇಣ ದಿನೇ ದಿನೇ ಸರ್ವಾರ್ಥತಾ ಕ್ಷೇಯತೇ, ಏಕಾಗ್ರತಾ ಚೋದೇತಿ . ತಾದೃಶಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಃ ಸಮಾಧಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ .. ೩.೧೧ ..

ನನು ಕೇಯಮೇಕಾಗ್ರತೇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೩.೧೨. ಶಾಂತೋದಿತೌ ತುಲ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೌ ಚಿತ್ತಸ್ಯೈಕಾಗ್ರತಾಪರಿಣಾಮಃ

೩.೧೨. (ಶಾಂತ-ಉದಿತೌ)ತುಲ್ಯ-ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಚಿತ್ತಸ್ಯ-ಏಕಾಗ್ರತಾ-ಪರಿಣಾಮಃ .. 3.12 ..

ಶಾಂತೋಽತೀತಃ, ಉದಿತೋ ವರ್ತಮಾನಃ, ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ . ಅತೀತಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಯಂ ಪದಾರ್ಥಂ ಗೃಹಾತಿ ತಮೇವ ಚೇದುದಿತೋಽಪಿ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್, ತದಾ ತೌ ತುಲ್ಯೌ ಭವತಃ . ತಾದೃಶಚಿತ್ತಪರಿಣಾಮ ಏಕಾಗ್ರತೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ .

ಇತ್ಥಂ ನಿರೋಧಪರಿಣಾಮಃ ಸಮಾಧಿಪರಿಣಾಮ ಏಕಾಗ್ರತಾಪರಿಣಾಮಶ್ಚೇತ್ಯಯಂ ತ್ರಿವಿಧಃ ಪರಿಣಾಮಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಧರ್ಮಪರಿಣಾಮ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ . ಏವಂ ಲಕ್ಷಣಪರಿಣಾಮೋಽಪಿ

“ನಿರೋಧಲಕ್ಷಣಚಿತ್ತಾನ್ವಯಃ” ಇತ್ಯನೇನ ಸೂಚ್ಯತೇ . ಸ ಯಥಾ - ನಿರೋಧಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಧ್ಯತ್ರಯಂ . ತತ್ರಾನಾಗತಾದ್ವಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ವರ್ತಮಾನಾದ್ವಸ್ವೀಕಾರಃ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾತೀತಾದ್ವಸ್ವೀಕಾರಃ . ಏವಂ ಕಾಲಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ನಿರೋಧಸ್ಯಾವಸ್ಥಾಪರಿ “ವ್ಯುತ್ಥಾನನಿರೋಧಸಂಸ್ಕಾರಯೋರಭಿಭವಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೌ” ಇತ್ಯನೇನ ಸಂಗೀಯತೇ . ಏವಂ ಸಮಾಧ್ಯೇಕಾಗ್ರತಾಪರಿಣಾಮಯೋರ್ಲಕ್ಷಣಾವಸ್ಥಾಪರಿಣಾಮೌ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದ್ವಿರೂಹನೀಯೌ .. ೩.೧೨ ..

(ತತಃ ಪುನಃ) ಶಾಂತೋದಿತೌ ತುಲ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೌ ಚಿತ್ತಸ್ಯೈಕಾಗ್ರತಾಪರಿಣಾಮಃ .. ೩.೧೨

..
ಇತ್ಥಮಭಿಹಿತಂ ಪರಿಣಾಮತ್ರಯಂ ಸಂಯಮಾದ್ವಿಭೂತೀರ್ವಕ್ತುಕಾಮಃ
ಸಂಯಮಲಕ್ಷ್ಯತೇನಾನ್ಯತ್ರಾದಿಶತಿ -

೩.೧೩. ಏತೇನ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾವಸ್ಥಾಪರಿಣಾಮಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ
೩.೧೩. ಏತೇನ ಭೂತ-ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ಧರ್ಮ-ಲಕ್ಷಣ-ಅವಸ್ಥಾ-ಪರಿಣಾಮಾ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ .. 3.13 ..

ಏತೇನ ತ್ರಿಧಾಭಿಹಿತೇನ ಚಿತ್ತಧರ್ಮಾದಿಪರಿಣಾಮೇನ ಭೂತೇಷು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು
ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯೇಷು ಚ ಧರ್ಮಿಷು ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾವಸ್ಥಾಪರಿಣಾಮಾ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಃ . ತತ್ರ ಮೃದ್ರುಪಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಣೋ ಘಟಾಕಾರಪರಿಣಾಮೋ
ಧರ್ಮಪರಿಣಾಮಃ . ತಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯಾನಾಗತಾದ್ವಪರಿತ್ಯಾಗೇನ
ವರ್ತಮಾನಾದ್ವಸ್ವೀಕಾರಃ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾತೀತಾದ್ವಪರಿಗ್ರಹೋ ಲಕ್ಷಣಪರಿಣಾಮಃ
. ತಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯ ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ ಪರಿಣಾಮೋಽವಸ್ಥಾಪರಿಣಾಮಃ . ಅತಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ
ಪರಿಣಾಮಿನೋ ಹಿ ಭಾವಾ ಋತೇ ಚಿತಿಶಕ್ತೇರಿತಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ .. ೩.೧೩ ..

ಧರ್ಮಸ್ಯಾಯಂ ತ್ರಿವಿಧಃ ಪರಿಣಾಮಃ; ತದ್ಧರ್ಮಿಣಂ ದರ್ಶಯತಿ -

೩.೧೪. ಶಾಂತೋದಿತಾವ್ಯಪದೇಶ್ಯಧರ್ಮಾನುಪಾತೀ ಧರ್ಮೀ

೩.೧೪. ಶಾಂತ-ಉದಿತ-ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯ-(ಧರ್ಮ-ಅನುಪಾತೀ)ಧರ್ಮೀ .. 3.14 ..

ಶಾಂತಾಃ ಕೃತವ್ಯಾಪಾರಾ ಅತೀತಾಃ, ಉದಿತಾ ಜಲಾಹರಣಾದಿವ್ಯಾಪಾರಾವಿಷ್ಟಾ
ವರ್ತಮಾನಾಃ, ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯಾಃ ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಮೃದಾದಿಷು ಧರ್ಮಿಷು ಸ್ಥಿತಾ
ಅನಾಗತಾಃ . ತಾನೇತಾನ್ಘಟೀಯಂತ್ರವದನಿಶಮಾವರ್ತಮಾನಾನ್ಯೋಽನುಪತತ್ಯನ್ವೇತಿ,
ಸೋಽಯಮನುಪಾತೀ ಧರ್ಮೀ, ಯಥಾ ಚೂರ್ಣಪಿಂಡಾದ್ಯನ್ವಿತಮೃದಾದಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೩.೧೪ ..

ನನ್ವೇಕಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಣಃ ಪರಿಣಾಮಬಹುತ್ವೇ ಕೋ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -

೩.೧೫. ಕ್ರಮಾನ್ಯತ್ವಂ ಪರಿಣಾಮಾನ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಃ

೩.೧೫. ಕ್ರಮ-ಅನ್ಯತ್ವಂ ಪರಿಣಾಮ-ಅನ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಃ .. 3.15 ..

ಮೃದಿ ಚೂರ್ಣಪಿಂಡಯೋಃ ಪಿಂಡಘಟಯೋರ್ಘಟಕಪಾಲಯೋಃ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯರೂಪಕ
ದೃಶ್ಯಮಾನಮೇಕಸ್ಯಾ ಏವ ಮೃದಃ ಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಚೂರ್ಣಾದೀನಾಂ
ಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರ್ಜ್ಞಾಕಸ್ಯ ಏವ ಮೃದಃ ಪರಿಣಾಮಾನಾಂ
ಚೂರ್ಣಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರ್ಜ್ಞಾಪಕಃ .

ಮೃದಿ ಚೂರ್ಣಪಿಂಡಯೋಃ ಪಿಂಡಘಟಯೋರ್ಘಟಕಪಾಲಯೋಃ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯರೂಪಕ
ದೃಶ್ಯಮಾನಮೇಕಸ್ಯಾ ಏವ ಮೃದಃ ಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಚೂರ್ಣಾದೀನಾಂ
ಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರ್ಜ್ಞಾಪಕಃ .

ಏವಮನಾಗತವರ್ತಮಾನಾತೀತಾದ್ವನಾಂ ಕ್ರಮಾಲ್ಲಕ್ಷಣಪರಿಣಾಮಾನ್ಯತ್ವಂ
ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಜ್ಞೇಯಂ .

ತಥಾ ಕ್ಷಣಪರಂಪರಯಾ ಘಟಾದೀನಾಂ ದುರ್ಲಕ್ಷಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಣಾಮಕ್ರಮೇಣಾವಸ್ಥಾಪರಿಣಾ
ಬೋಧ್ಯಂ .. ೩.೧೫ ..

ಇತ್ಥಂ ಸಂಯಮಲಕ್ಷ್ಯಮಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾ ಆ ಪಾದಸಮಾಪ್ತೇಃ ಸಂಯಮಸ್ಯ
ತತ್ತದ್ವಿಷಯೇ ವಶೀಕಾರಜ್ಞಾಪನಾಯ ವಿಭೂತೀರಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೩.೧೬. ಪರಿಣಾಮತ್ರಯಸಂಯಮಾದತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾನಂ

೩.೧೬. ಪರಿಣಾಮ-ತ್ರಯ-ಸಂಯಮಾದತ್ ಅತೀತ-ಅನಾಗತ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.16 ..

ಧರ್ಮಿಣ್ಯೇತೇ ಧರ್ಮಾಃ, ತೇಷ್ವನಾಗತಾದಯ ಏತೇಽಧ್ವಾನಃ, ಏತಾ ಅವಸ್ಥಾಃ, ಇತಿ
ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾವಸ್ಥಾರೂಪಪರಿಣಾಮತ್ರಯೇ ಸಂಯಮಾದ್ಯೋಗಿನೋಽತೀತಾನಾಗತವಸ್ತು
ಭವತಿ . ಚಿತ್ತಸತ್ತ್ವಂ ಹಿ ನಿರ್ವರ್ತತಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರದ್ಯೋತನಸ್ವಭಾವಂ ರಜಸ್ತಮೋಮಲಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ
ಸಂಯಮೇನ ಪ್ರಕ್ಷಯೇ ಸತಿ ಪ್ರಮಾಣಮನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವಂ ಜಾನಾತೀತಿ ಭಾವಃ ..

೩.೧೬ ..

೩.೧೭. ಶಬ್ದಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮಿತರೇತರಾಧ್ಯಾಸಾತ್ಸಂಕರಸ್ತತ್ಪ್ರವಿಭಾಗಸಂಯಮಾತ್ಸರ್ವಂ

೩.೧೭. ಶಬ್ದ-ಅರ್ಥ-ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ-ಇತರೇತರ-ಅಧ್ಯಾಸಾತ್ ಸಂಕರಃ-ತತ್-
ಪ್ರವಿಭಾಗ-ಸಂಯಮಾತ್-ಸರ್ವ-ಭೂತ-ರುತ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.17 ..

ಗೌರಿತಿ ಶಬ್ದೋ ಗೌರಿತ್ಯರ್ಥೋ ಗೌರಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯಾಬಾಲಪಂಡಿತಂ
ಶಬ್ದಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮಿತರೇತರಾ-ಭೇದಾಧ್ಯಾಸಾತ್ಸಂಕರಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ . ತೇಷಾಂ
ವರ್ಣವ್ಯಂಗ್ಯಂ ಪದಂ ಪದವ್ಯಂಗ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ಶಕ್ತ್ಯಾದಿವೃತ್ತ್ಯಾ ಬೋಧಕಮಿತಿ
ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ; ಅರ್ಥೋ ದ್ರವ್ಯಾದಿವಾಚ್ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥತತ್ತ್ವಂ; ಶಬ್ದಜನ್ಮೋಽರ್ಥವಿಷಯ
ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಂ; ಇತಿ ಯಃ ಪ್ರವಿಭಾಗಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ
ಸಿದ್ಧಸ್ತಸ್ಮಿನ್ಸಂಯಮಾತ್ಸರ್ವಶಬ್ದಾದಿವಶೀಕಾರಸೂಚಕಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ
ಪಕ್ಷ್ಯಾದೀನಾಂ ರುತಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿ, ಇಮಮರ್ಥಮೇತೇ ಸಂಗಿರಂತ ಇತಿ ಸಂಯಮೀ
ಜಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೧೭ ..

೩.೧೮. ಸಂಸ್ಕಾರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣಾತ್ಪೂರ್ವಜಾತಿಜ್ಞಾನಂ

೩.೧೮. ಸಂಸ್ಕಾರ-ಸಾಕ್ಷಾತ್-ಕಾರಣಾತ್-(ಪೂರ್ವ-ಜಾತಿ-ಜ್ಞಾನಂ).. 3.18 ..

ಅನುಭವಕ್ಷೇಶಜಾಃ ಸ್ಮೃತಿಕ್ಷೇಶಹೇತವಃ, ಕರ್ಮಜಾಃ ಸುಖದುಃಖಹೇತವಃ, ಇತಿ
ದ್ವಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರಾಶ್ಚಿತ್ತಧರ್ಮಾಃ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಪರಂಪರಾಸಂಚಿತಾಃ ಸಂತಿ .
ತೇಷು ಶ್ರುತೇಷ್ವನುಮಿತೇಷು ಚ ಸಂಯಮೇನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೇಷು ತದ್ಧೇತುತ್ವೇನ
ಸ್ವೀಯಪರಕೀಯಪೂರ್ವಜನ್ಮಪರಂಪರಾಯಾಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಭವತಿ . ನ
ಚ ಸಂಸ್ಕಾರಸಂಯಮಾತ್ಕಥಂ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಇತಿ ಶಂಕನೀಯಂ;

ಸಾನುಬಂಧಸಂಸ್ಕಾರಸಂಯಮಾದನುಬಂಧತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋತ್ಪತ್ತೇಃ
ಸಂಭವಾದಿತಿ ಸಮಂಜಸಂ .. ೩.೧೮ ..

ಸಿದ್ಧಾಂತರಮಾಹ -

೩.೧೯. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪರಚಿತ್ತಜ್ಞಾನಂ

೩.೧೯. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪರ-ಚಿತ್ತ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.19 ..

ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪರಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸಂಯಮಾತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೧೯ ..

ನನು ಸಂಸ್ಕಾರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾತ್ತದನುಬಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತ್ಕಿಂ ಪರಚಿತ್ತಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾದಾಲಂಬನ
ಭವತಿ ? ನೇತ್ಯಾಹ -

೩.೨೦. ನ ಚ ತತ್ಸಾಲಂಬನಂ ತಸ್ಯಾವಿಷಯೀಭೂತತ್ವಾತ್

೩.೨೦. ನ ಚ ತತ್-ಸಾಲಂಬನಂ ತಸ್ಯ-(ಅವಿಷಯೀ-ಭೂತತ್ವಾತ್).. 3.20 ..

ಪರಚಿತ್ತಮಾತ್ರಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯತೇ; ಸಾಲಂಬನಂ ಸವಿಷಯಂ ತು ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯತೇ,
ತಸ್ಯಾಲಂಬನಸ್ಯಾಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್ . ನ ಹಿ ಲಿಂಗಾದಿನಾಜ್ಞಾತೇ ಸಂಯಮಪ್ರವೃತ್ತಿಃ
ಸಮಸ್ತಿ . ಯದಿ ಪರಚಿತ್ತಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸಂಯಮೇನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯಾಸ್ಯೇದಾನೀಂ
ಕಿಮಾಲಂಬನಮಿತಿ ಸ್ವಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಣಿಧತೇ, ತದಾ ತತ್ಕಾಲೀನಮಾಲಂಬನಂ ಜಾನಾತಿ .
ರಾಗಾದಿವೃತ್ತಯಸ್ತು ಚಿತ್ತಾಭೇದಾತ್ಸದಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯಂತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ .. ೩.೨೦ ..

ಸಿದ್ಧಾಂತರಮಾಹ -

೩.೨೧. ಕಾಯರೂಪಸಂಯಮಾತ್ಸದ್ಯಾಹ್ಯಶಕ್ತಿಸ್ತಂಭೇ ಚಕ್ಷುಃಪ್ರಕಾಶಾಸಂಪ್ರಯೋಗೇಽನ್ತರ್ಧಾನ್

೩.೨೧. ಕಾಯ-ರೂಪ-ಸಂಯಮಾತ್-ತದ್-ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಶಕ್ತಿ-ಸ್ತಂಭೇ ಚಕ್ಷುಃ-ಪ್ರಕಾಶ-
ಅಸಂಪ್ರಯೋಗೇ-ಅಂತರ್ಧಾನಂ .. 3.21 ..

ಕಾಯಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷುಷತಾಪ್ರಯೋಜಕಂ ಯದ್ರೂಪಮಸ್ತಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಂಯಮಾತ್ಸಸ್ಯ
ರೂಪಸ್ಯ ಪರಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತಾನುಕೂಲಾಯಾಃ ಶಕ್ತೇಃ ಸ್ತಂಭೇ ಪ್ರತಿಬಂಧೇ ಸತಿ
ಪರಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಾವಿಷಯತ್ವೇ ಜಾತೇ, ಅಂತರ್ಧಾನಂ ಯೋಗಿದೇಹಸ್ಯಾಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಂ
ಯಥಾಕಾಮಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೨೧ ..

ಉಕ್ತಮನ್ಯತ್ರಾತಿಶಯಿತಿ -

೩.೨೨. ಏತೇನ ಶಬ್ದಾದ್ಯಂತರ್ಧಾನಮುಕ್ತಂ

೩.೨೨. ಏತೇನ ಶಬ್ದ-ಆದಿ-ಅಂತರ್ಧಾನಂ-ಉಕ್ತಂ .. 3.22 ..

ಏತೇನ ಸ್ವೀಯಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಾನಾಂ ಸಂಯಮಾಚ್ಛೇತ್ರಾದ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರುಕ್ತಾ
ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ .. ೩.೨೨ ..

೩.೨೩. ಸೋಪಕ್ರಮಂ ನಿರುಪಕ್ರಮಂ ಚ ಕರ್ಮ ತತ್ಸಂಯಮಾದಪರಾಂತಜ್ಞಾನಂ

೩.೨೩. ಸೋಪಕ್ರಮಂ ನಿರುಪಕ್ರಮಂ ಚ ಕರ್ಮ ತತ್-ಸಂಯಮಾತ್-ಅಪರಾಂತ-
ಜ್ಞಾನಂ .. 3.23 ..

ಸೋಪಕ್ರಮಂ ಶೀಘ್ರವಿಪಾಕಂ ಕರ್ಮ, ನಿರುಪಕ್ರಮಂ ಚ ಚಿರವಿಪಾಕಂ ಕರ್ಮ
ಯತ್, ತತ್ತೋಭಯತ್ರ ಸಂಯಮೇನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾತ್ತದ್ವಿಪಾಕಸ್ಯಾಯುಷೋಽಪರಾಂತೋಽಮ
ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮಮುಷ್ಮಿದೇಶೇಽಮುಕಕಾಲೇ ಮಮ ಕಾಯವಿಯೋಗ ಇತಿ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಭವತಿ .. ೩.೨೩ ..

ಪ್ರಸಂಗಾತ್ಸಾಧಾರಣಂ ಮರಣಸೂಚಕಮಾಹ -

೩.೨೪. ಅರಿಷ್ಟೇಭ್ಯೋ ವಾ

೩.೨೪ ಅರಿಷ್ಟೇಭ್ಯಃ ವಾ .. 3.24 ..

ಅರಿವತ್ತಾಸಯಂತೀತ್ಯರಿಷ್ಟಾನಿ ತ್ರಿವಿಧಾನ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾದೀನಿ ಮರಣಲಿಂಗಾನಿ,
ತೇಭ್ಯೋ ವಾ ಮರಣಜ್ಞಾನಂ ಭವತ್ಯಯೋಗಿನೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೨೪ ..

೩.೨೫. ಮೈತ್ಯಾದಿಷು ಬಲಾನಿ

೩.೨೫. ಮೈತ್ರೀ-ಆದಿಷು ಬಲಾನಿ .. 3.25 ..

ಮೈತ್ಯಾದಿಷು ಸಂಯಮೇನ ತೇಷಾಂ ಬಲಾನಿ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಭವಂತಿ,
ಯೈರ್ಯೋಗೀ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸುಖಕರಃ ಸುಹೃದ್ಭವತಿ, ದುಃಖಾದುದ್ಧರ್ತಾ
ಭವತಿ . ಉಪೇಕ್ಷಾ ತ್ವದಾಸೀನ್ಯಮಾತ್ರಂ . ನ ತಸ್ಯ ಬಲಂ ಕಿಂಚಿತ್ಸಮಸ್ತಿ,
ಸಂಯಮಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೨೫ ..

೩.೨೬. ಬಲೇಷು ಹಸ್ತಿಬಲಾದೀನಿ

೩.೨೬. ಬಲೇಷು ಹಸ್ತಿ-ಬಲಾದೀನಿ .. 3.26 ..

ಹಸ್ತಿಹನುಮದಾದೀನಾಂ ಬಲೇಷು ತದ್ಭಾವೇನ ಸಂಯಮಾತ್ತಾನಿ ಬಲಾನಿ
ಯೋಗಿನಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಂತಿ, ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸರ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೨೬ ..

೩.೨೭. ಪ್ರವೃತ್ತಾಽಲೋಕನ್ಯಾಸಾತ್ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯವಹಿತವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಜ್ಞಾನಂ

೩.೨೭. ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಆಲೋಕ-ನ್ಯಾಸಾತ್-ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ವ್ಯವಹಿತ-ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.27 ..

ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕತೀ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಧಸ್ತಾದಭಿಹಿತಾ . ತಸ್ಯಾ ಯೋಽಯಮಾಲೋಕೋ
ಜ್ಯೋತಿರಾಲಂಬನಂ ನಿರ್ಮಲಬುದ್ಧಿಸತ್ತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಪರಮಾಣ್ವಾದೌ
ಭೂಮಿವ್ಯವಹಿತೇ ನಿಧ್ಯಾದೌ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟೇ ಮೇರ್ವಂತರ್ವರ್ತಿಸಾಯನಾದೌ ಚ
ನ್ಯಾಸಾತ್ಪಕ್ಷೇಪಾತ್ತೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಭವತಿ; ಸೌರಾಲೋಕಸಂಪ್ರಯೋಗಾತ್ಸೂಟ
.. ೩.೨೭ ..

೩.೨೮. ಭುವನಜ್ಞಾನಂ ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಯಮಾತ್

೩.೨೮. ಭುವನ-ಜ್ಞಾನಂ ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಯಮಾತ್ .. 3.28 ..

ಸುಷುಮ್ನಾದಿಸಹಸ್ರಮಯೂಖಮಾಲಿನಿ ದಿವಿ ದ್ಯೋತಮಾನೇ ಮಾರ್ತಂಡಮಂಡಲೇ
ಸಂಯಮಾದ್ಭ್ರಾಭಿನ್ನಂ ಚಿತ್ತಂ ಚತುರ್ದಶ ಭೂವನಾನಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ

. ಅಯಮೇವ ಸಕಲಭುವನಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಽಸ್ಮಿಷ್ಠಾಸ್ತೇ ಮಧುಮತೀ
ಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ .. ೩.೨೮ ..

೩.೨೮. ಚಂದ್ರೇ ತಾರಕಾವ್ಯೂಹಜ್ಞಾನಂ

೩.೨೮. ಚಂದ್ರೇ ತಾರಕಾ-ವ್ಯೂಹ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.29 ..

೩.೨೮. ಚಂದ್ರೇ ತಾರಾ-ವ್ಯೂಹ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.29 ..

ನಕ್ಷತ್ರಪತೌ ತುಷಾರಕರಬಿಂಬೇ ಸಂಯಮಾನ್ವಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ಸನ್ನಿವೇಶವಿಶೇಷಂ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೋತಿ . ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಾಭಿಭಾವಕತ್ವಾತ್ತರಸಂಯಮಾತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ
ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ .. ೩.೨೯ ..

೩.೩೦. ಧ್ರುವೇ ತದ್ಗತಿಜ್ಞಾನಂ

೩.೩೦. ಧ್ರುವೇ ತದ್ (ತತ್)-ಗತಿ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.30 ..

ಧ್ರುವೇ ಸಂಯಮಾತ್ತಾಸಾಂ ತಾರಕಾಣಾಂ ಗತಿಂ ಜಾನಾತಿ - ಅಸೌ ತಾರಕಾಮುನಾ
ಗ್ರಹೇಣ ಸಾಕಮನಯಾ ಸೃಷ್ಟೌ ತಾವಂತಮನೇಹಸಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ .. ೩.೩೦ ..

ಇತ್ಥಂ ಬಾಹ್ಯಸಿದ್ಧೀರಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಸಿದ್ಧೀರಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೩.೩೧. ನಾಭಿಚಕ್ರೇ ಕಾಯವ್ಯೂಹಜ್ಞಾನಂ

೩.೩೧. (ನಾಭಿ-ಚಕ್ರೇ)ಕಾಯ-ವ್ಯೂಹ-ಜ್ಞಾನಂ .. 3.31 ..

ಕಾಯಸ್ಯ ಮಧ್ಯಭಾಗೇ ಯನ್ನಾಭಿಚಕ್ರಂ ಮಣಿಪೂರಕಾಖ್ಯಂ ದಶದಲಂ,
ತಸ್ಮಿನ್ನಂಯಮಾದ್ಧೇಹಸ್ಯ ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಸನ್ನಿವೇಶವಿಶೇಷಂ ಜಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ ..

೩.೩೧ ..

೩.೩೨. ಕಂಠಕೂಪೇ ಕ್ಷುತ್ತಿಪಾಸಾನಿವೃತ್ತಿಃ

೩.೩೨. ಕಂಠ-ಕೂಪೇ ಕ್ಷುತ್-ಪಿಪಾಸಾ-ನಿವೃತ್ತಿಃ .. 3.32 ..

ಜಿಹ್ವಾತಂತೋರಧಸ್ತಾತ್ಕಂಠಸ್ಯ ಕೂಪಾಕಾರಃ ಪ್ರದೇಶೋಽಸ್ಮಿ ಯತ್ರ ಪ್ರಾಣಾದೇಃ
ಸಂಘರ್ಷಣಾತ್ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೇ ಭವತಃ . ತತ್ರ ಸಂಯಮಾತ್ತನ್ನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ..

೩.೩೨ ..

೩.೩೩. ಕೂರ್ಮನಾಡ್ಯಾಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಂ

೩.೩೩. (ಕೂರ್ಮ-ನಾಡ್ಯಾಂ)ಸ್ಥೈರ್ಯಂ .. 3.33 ..

ಕಂಠಕೂಪಾದಧಸ್ತಾದ್ವಕ್ಷಸಿ ಕೂರ್ಮಾಕಾರಾ ಕಾಚಿನ್ನಾಡ್ಯಸ್ಮಿ . ತತ್ರ ಸಂಯಮಾತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟಸ್ಯ
ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸ್ಥೈರ್ಯಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೩೩ ..

೩.೩೪. ಮೂರ್ಧಜ್ಯೋತಿಷಿ ಸಿದ್ಧದರ್ಶನಂ

೩.೩೪. (ಮೂರ್ಧ-ಜ್ಯೋತಿಷಿ)(ಸಿದ್ಧ-ದರ್ಶನಂ).. 3.34 ..

ಶಿರಃಕಪಾಲಯೋಶ್ಛಿದ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಾಖ್ಯಂ ಸುಷುಮ್ನಾಯೋಗಾದ್ಭಾಸ್ವರಂ
ಮೂರ್ಧಜ್ಯೋತಿಃ . ತತ್ರ ಸಂಯಮಾತ್ತೇನ ನಿಸೃತಾ ದೇಹಸ್ಥಾ ಚಿತ್ತಮಣಿಪ್ರಭಾ
ಸಿದ್ಧಾನದೃಶ್ಯಾನಪಿ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೩೪ ..

೩.೩೫. ಪ್ರಾತಿಭಾದ್ವಾ ಸರ್ವಂ

೩.೩೫. ಪ್ರಾತಿಭಾತ್-ವಾ ಸರ್ವಂ .. 3.35 ..

ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿರ್ಹಿ ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾನಂ ಸಂಸಾರತಾರಕಂ . ತದರ್ಥಂ ಸಂಯಮೇ
ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾನೋದಯಸೂಚಕಂ ಪ್ರತಿಭಯಾ ಉಹಮಾತ್ರೇಣ
ಜಾತಂ ಪ್ರಾತಿಭಂ ಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿ . ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಯೋಗೀ ಸರ್ವಂ ಜಾನಾತಿ .
ಯಥಾ ಸೂರ್ಯೋದಯಸೂಚಕಾರುಣಪ್ರಭಯಾ ಸರ್ವಂ ಲೋಕಃ ಪಶ್ಯತಿ,
ತದ್ವದಿಯತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೩೫ ..

೩.೩೬. ಹೃದಯೇ ಚಿತ್ತಸಂವಿತ್

೩.೩೬. ಹೃದಯೇ (ಚಿತ್ತ-ಸಂವಿತ್).. 3.36 ..

ಅಧೋಮುಖೇ ಹೃತ್ಪದ್ಮೇ ಚಿತ್ತಸ್ಥಾನೇ ಸಂಯಮಾತ್ಸವಾಸನಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸಂವಿಧ್ವವತೀತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೩.೩೬ ..

೩.೩೭. ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಯೋರತ್ಯಂತಾಸಂಕೀರ್ಣಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಿಶೇಷೋ
ಭೋಗಃ ಪರಾರ್ಥತ್ವತ್ವತ್ಯರ್ಥಸಂಯಮಾತ್ಪುರುಷಜ್ಞಾನಂ

೩.೩೭. ಸತ್ತ್ವ-ಪುರುಷಯೋಃ-ಅತ್ಯಂತ-ಅಸಂಕೀರ್ಣಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯ-ಅವಿಶೇಷಃ
ಭೋಗಃ ಪರಾರ್ಥತ್ವತ್-ಸ್ವಾರ್ಥ-ಸಂಯಮಾತ್-(ಪುರುಷ-ಜ್ಞಾನಂ).. 3.37 ..

ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನೋರ್ಭೋಗ್ಯಭೋಕ್ತೃತ್ವೇನಾತ್ಯಂತಭಿನ್ನಯೋರ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಿಶೇಷೋ
ಬುದ್ಧಿಪರಿಣಾಮೈಃ ಸುಖದುಃಖಮೋಹಪ್ರತ್ಯಯೈಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗ್ರಾಹಿಭಿರವಿಶೇಷಃ
ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ್ವಾರಾ ಯಃ ಸುಖಾದ್ಯಾರೋಪಃ, ಸ ಭೋಗೋ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥೋ
ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್ಪರಾರ್ಥಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೋಕ್ತುಃ ಶೇಷಭೂತಃ . ತಸ್ಮಾತ್ಪರಾರ್ಥಾದ್ಭೋಗಾಜ್ಞತಾದನ್ಯತ್ವೇ
ಸ್ವಾರ್ಥೋಪನನ್ಯಶೇಷಃ ಪುರುಷಃ . ತತ್ರ ಸಂಯಮಾತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ
ಭವತಿ . ತಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಪಿ ಪುರುಷೋ ಜಾನಾತಿ . ನ ಪುನರ್ಜ್ಞಾತಾ ಜ್ಞೇಯಃ,
ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯತ್ವಯೋರತ್ಯಂತವಿರೋಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ .. ೩.೩೭ ..

ಅಧುನಾಸ್ಯೈವ ಸಂಯಮಸ್ಯ ಪುರುಷಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾಃ ಸಿದ್ಧಿರುಪದರ್ಶಯತಿ

೩.೩೮. ತತಃ ಪ್ರಾತಿಭಶ್ರಾವಣವೇದನಾದರ್ಶಸ್ವಾದವಾರ್ತಾ ಜಾಯಂತೇ

೩.೩೮. ತತಃ ಪ್ರಾತಿಭ-ಶ್ರಾವಣ-ವೇದನಾ-ಆದರ್ಶ-ಆಸ್ವಾದ-ವಾರ್ತಾ ಜಾಯಂತೇ ..
3.38 ..

೩.೩೮. ತತಃ ಪ್ರಾತಿಭಃ-ಶ್ರಾವಣ-ವೇದನಾ-ಆದರ್ಶ-ಆಸ್ವಾದ-ವಾರ್ತಾ ಜಾಯಂತೇ ..
3.38 ..

ದಿವ್ಯಶಬ್ದಗ್ರಾಹಕಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಯದಾಸ್ಯ ಯೋಗಿನೋ ಭವತಿ ತದಾ ತಸ್ಯ
ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರಾವಣಮಿತಿ ತಾಂತ್ರಿಕೇ ಸಂಜ್ಞಾ ಭವತಿ . ಏವಂ ಘ್ರಾಣಸ್ಯ ವಾರ್ತೇತಿ

ಸಂಜ್ಞೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ಯಂ .. ೩.೩೮ ..

ತರ್ಹ್ಯಯಂ ಯೋಗೀ ಕೃತಕೃತ್ಯಃ; ಕಿಂ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಮಸ್ತೀತ್ಯಾಶಂಕಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ

೩.೩೯. ತೇ ಸಮಾಧಾವುಪಸರ್ಗಾ ವ್ಯುತ್ಥಾನೇ ಸಿದ್ಧಯಃ

೩.೩೯. ತೇ ಸಮಾಧೌ-ಉಪಸರ್ಗಾಃ ವ್ಯುತ್ಥಾನೇ ಸಿದ್ಧಯಃ .. 3.39 ..

ತೇ ಪ್ರಾತಿಭಾದಯಃ ಸಮಾಧಾವಪವರ್ಗಫಲೇ ಉಪಸರ್ಗಾ ವಿಘ್ನಾ ಭವಂತಿ . ಅತೋ ಮೋಕ್ಷಮಾಕಾಂಕ್ಷತಾ ತೇ ತಾವದುಪೇಕ್ಷಣೀಯಾಃ . ಯದಿ ತತ್ರಾಪೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ಮೋಕ್ಷಾದ್ಭ್ರಷ್ಟಃ ಕಥಂ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾಮಿಯಾತ್ ? ನ ಹ್ಯಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಮಂತರೇಣ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ ಸಮಸ್ತಿ . ನ ಚೈತೇ ಸ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಉಪಕೃರ್ವಂತಿ . ಅಪಿ ತು ವ್ಯುತ್ಥಾನೇ ಸಿದ್ಧಯೋ ಭವಂತಿ . ಏತದೇವಾಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಂ - “ದ್ರವ್ಯಮಂತ್ರಕ್ರಿಯಾಕಾಲಶಕ್ತಯಃ ಸಾಧು ಸಿದ್ಧಿದಾಃ . ಪರಮಾತ್ಮಪದಪ್ರಾಪ್ತೌ ನೋಪಕುರ್ವಂತಿ ಕಾಶ್ಚನ .. ಸರ್ವೇಚ್ಛಾಲಾಭಸಂಶಾಂತಾವಾತ್ಮಲಾಭೋದಯೋ ಹಿ ಯಃ . ಸ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧಿವಾಂಛಾಯಾಂ ಮಗ್ನಚಿತ್ತೇನ ಲಭ್ಯತೇ” ಇತಿ .. ೩.೩೯ ..

ತದೇವಂ ಸಂಯಮಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರೂಪಾತ್ಮದರ್ಶನಾಂತಾಂ ವಿಭೂತಿಮಭಿಧಾಯ ಅಥ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಮಾಹ -

೩.೪೦. ಬಂಧಕಾರಣಶೈಥಿಲ್ಯಾತ್ಪ್ರಚಾರಸಂವೇದನಾಚ್ಚ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪರಶರೀರಾವೇಶಃ

೩.೪೦. ಬಂಧ-ಕಾರಣ-ಶೈಥಿಲ್ಯಾತ್-ಪ್ರಚಾರ-ಸಂವೇದನಾತ್-ಚ ಚಿತ್ತಸ್ಯ (ಪರ-ಶರೀರ-ಆವೇಶಃ).. 3.40 ..

ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತೀಲಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಶರೀರಮಾತ್ರೇ ಸಂಕೋಚೇನ ಸ್ಥಿತಿರ್ಬಂಧಃ . ತಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ . ತಯೋಃ ಸಂಯಮೇನ ಯಚ್ಛೈಥಿಲ್ಯಂ ಭವತಿ; ಪ್ರಚರತ್ಯನೇನ ಚಿತ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಚಾರೋ ನಾಡಿಸಂಘಃ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಯಮೇನ ಯದ್ವೇದನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಭವತಿ; ತಾಭ್ಯಾಂ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪರಕಾಯೇ ಮೃತೇ ಜೀವತಿ ವಾ ಪ್ರವೇಶೋ ಭವತಿ . ಚಿತ್ತಮನ್ವಿಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಪಿ ವಿಶಂತಿ ಮಕ್ಷಿಕಾ ಮಧುಕರರಾಜಮಿವೇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೦ ..

೩.೪೧. ಉದಾನಜಯಾಜ್ವಲಪಂಕಕಂಟಕಾದಿಷ್ಟಸಂಗ ಉತ್ಪಾಂತಿಶ್ಚ

೩.೪೧. ಉದಾನ-ಜಯಾತ್-ಜಲ-ಪಂಕ-ಕಂಟಕ-ಆದಿಷು-ಅಸಂಗ ಉತ್ಪಾಂತಿಃ ಚ .. 3.41 ..

ಸಮಸ್ತೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಯುಗಪತ್ತೂಲಜ್ವಾಲಾವದುತ್ಪನ್ನಾ ಯಾ ವೃತ್ತಿರ್ಜೀವಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ, ಸಾ ಕ್ರಿಯಾಭೇದೇನ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಸಂಜ್ಞಾಭಿವ್ಯಾಪದಿಶ್ಯತೇ . ತತ್ರೋದಾನಸ್ಯ ಆ ನಾಸಾಗ್ರಾದಾ ಶಿರೋವೃತ್ತೇಃ ಸಂಯಮೇನ ಜಯಾಜ್ವಲಾದಿಷ್ಟಸಕ್ತೋ ಯೋಗೀ ಲಘುತ್ವಾದುಪರಿ ಗಚ್ಛತಿ, ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಮರಣಂ ಚ ಲಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೧ ..

೩.೪೨. ಸಮಾನಜಯಾಜ್ವಲನಂ

೩.೪೨. ಸಮಾನ-ಜಯಾತ್-ಜ್ವಲನಂ .. 3.42 ..

ಆ ಹೃದಯಾದಾನಾಭಿ ಸ್ಥಿತಃ ಸಮಾನಃ . ತಸ್ಯ ಪಶೀಕಾರಾನ್ನಾಭಿನಿಕಟಸ್ಥಾಗ್ನೇರ್ಜ್ವಲನಂ
ಭವತಿ . ಯೇನಾಸೌ ಯೋಗೀ ಜ್ವಲನ್ನಿವ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೨ ..

೩.೪೩. ಶ್ರೋತ್ರಾಕಾಶಯೋಃ ಸಂಬಂಧಸಂಯಮಾದ್ವಿವ್ಯಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ

೩.೪೩. ಶ್ರೋತ್ರ-ಆಕಾಶಯೋಃ ಸಂಬಂಧ-ಸಂಯಮಾತ್-ದಿವ್ಯಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ .. 3.43 ..

ಆಹಂಕಾರಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯಾಕಾಶೇನಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವಃ ಸಂಬಂಧೋಽಸ್ತಿ .
ತತ್ರ ಸಂಯಮಾದ್ವಿವ್ಯಂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಂ ಭವತಿ . ತೇನ ದಿವ್ಯಶಬ್ದಾನ್ಯುಗಪಜ್ಞಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೩.೪೩ ..

೩.೪೪. ಕಾಯಾಕಾಶಯೋಃ ಸಂಬಂಧಸಂಯಮಾಲ್ಲಘುತೂಲಸಮಾಪತ್ತೇಶ್ಚಾಕಾಶಗಮನಂ

೩.೪೪. ಕಾಯ-ಆಕಾಶಯೋಃ ಸಂಬಂಧ-ಸಂಯಮಾತ್-ಲಘು-ತೂಲ-ಸಮಾಪತ್ತೇಃ-

ಚ-ಆಕಾಶ-ಗಮನಂ .. 3.44 ..

ತಯೋಃ ಸಂಯೋಗಂ ಜಿತ್ವಾ ಲಘುತೂಲಾದೌ ವಾ ತದ್ಭಾವೇನ ಸಮಾಧಿನಾ
ಲಘುಕಾಯೋ ಭೂತ್ವಾ ಆಕಾಶೇ ವಿಹರತಿ, ತತಃ ಉರ್ಣಾತಂತುಷು, ಪಶ್ಚಾನ್ಮಾತಂಢಮಯುಃ
ತತೋ ಯಥೇಚ್ಛಂ ಗಗನೇ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೪ ..

೩.೪೫. ಬಹಿರಕಲ್ಪಿತಾ ವೃತ್ತಿರ್ಮಹಾವಿದೇಹಾ ತತಃ ಪ್ರಕಾಶಾವರಣಕ್ಷಯಃ

೩.೪೫. ಬಹಿಃ-ಅಕಲ್ಪಿತಾ ವೃತ್ತಿಃ-(ಮಹಾ-ವಿದೇಹಾ)ತತಃ ಪ್ರಕಾಶ-ಆವರಣ-ಕ್ಷಯಃ ..

3.45 ..

ಶರೀರೇಽಹಂಭಾವೇ ಸತಿ ಮನಸೋ ಯಾ ಬಹಿರ್ವೃತ್ತಿಃ ಸಾ ಕಲ್ಪಿತಾ ವಿದೇಹಾಖ್ಯಾ .
ಯದಾ ದೇಹೇಽಹಂಭಾವಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಸತಿ ಸ್ವತಃ ಏವ ಯಾ ಮನಸೋ ಬಹಿರ್ವೃತ್ತಿಃ
ಸೇಯಮಕಲ್ಪಿತಾ ಮಹಾವಿದೇಹಾಖ್ಯಾ . ತತ್ರ ಸಂಯಮಾತ್ಪ್ರಕಾಶಶೀಲಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ಯ
ಕ್ಷೇಶಾದಿಮಲಾಃ ಸರ್ವೇ ಕ್ಷೇಯಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೫ ..

೩.೪೬. ಸ್ಥೂಲಸ್ವರೂಪಸೂಕ್ಷ್ಮಾನ್ವಯಾರ್ಥವತ್ತ್ವಸಂಯಮಾದ್ಭೂತಜಯಃ

೩.೪೬. ಸ್ಥೂಲ-ಸ್ವರೂಪ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ಅನ್ವಯ-ಅರ್ಥವತ್ತ್ವ-ಸಂಯಮಾದ್ (ಭೂತ-
ಜಯಃ).. 3.46 ..

ಸ್ಥೂಲಂ ಚ ಸ್ವರೂಪಂ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಚಾನ್ವಯಶ್ಚಾರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಚ ಪಂಚೈತಾನಿ
ಪಂಚಭೂತಾನಾಂ ರೂಪಾಣಿ .

ತತ್ರ ಕ್ರಮೇಣೈಕೈಕಸ್ಯೂನ್ಯೈಃ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಸ್ಥೂಲಂ .

ಕ್ರಮೇಣ ಕಾರಿನ್ಯನ್ನೇಹೌಷ್ಣ್ಯಪ್ರೇರಣಾಸರ್ವಗತತ್ವಲಕ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪಂ .

ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ . ಸ್ವಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣತ್ವೇನಾನ್ವೇತೀತ್ಯನ್ವಯೋ
ಗುಣತ್ರಯಂ .

ಭೋಗಾಪವರ್ಗಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಗುಣನಿಷ್ಕಮರ್ಥವತ್ತ್ವಂ .

ತೇಷು ಪಂಚರೂಪೇಷು ಸ್ಥೂಲಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಸಂಯಮಾದ್ಭೂತಾನಿ ಯೋಗಿಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರಿ
ಭವಂತಿ ಧೇನವೋ ವತ್ಸಾನುಸಾರಿಣ್ಯ ಇವೇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೬ ..

ನನ್ನಸ್ತು ಭೂತಜಯಃ; ಕಿಂ ತತ ಇತ್ಯತ್ರಾಹ -

೩.೪೭. ತತೋಽಣಿಮಾದಿಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ ಕಾಯಸಂಪತ್ತದ್ಧರ್ಮಾನಭಿಘಾತಶ್ಚ

೩.೪೭. ತತಃ-(ಅಣಿಮಾ-ಆದಿ)-ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ (ಕಾಯ-ಸಂಪತ್)-ತದ್-ಧರ್ಮ-
ಅನಭಿಘಾತಃ-ಚ .. 3.47 ..

ತತೋ ಭೂತಜಯಾದ್ಯೋಗಿನೋಽಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಮಹಾಸಿದ್ಧಯಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಂತಿ
. ಪರಮಾಣುತುಲ್ಯತ್ವಮಣಿಮಾ . ವಿಭುತ್ವಂ ಮಹಿಮಾ . ತೂಲಪಿಂಡವಲ್ಲಘುತ್ವಂ
ಲಘಿಮಾ . ಮೇರುವದ್ಗುರುತ್ವಂ ಗರಿಮಾ . ಅಂಗುಲ್ಯಾ ಚಂದ್ರಸ್ಪರ್ಶನಂ
ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ . ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಂ ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯಂ . ಭೂತನಿಯಂತ್ಯತ್ವಂ ವಶಿತ್ವಂ .
ಭೂತಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಮೀಶಿತ್ಯತ್ವಂ . ಇತ್ಯಷ್ಟೈಶ್ಚರ್ಯಾಣಿ . ಅತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಂತಾನಿ
ಸ್ಥೂಲಸಂಯಮಾತ್ಸಿದ್ಧಂತಿ . ಸ್ವರೂಪಸಂಯಮಾತ್ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯಂ . ಅವಶಿಷ್ಟಮವಶಿಷ್ಟತ್ರಯಸಂ
ವಿಭಾಗಃ . ಕಾಯಸಂಪದ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಲಕ್ಷಣಾ, ತದ್ಧರ್ಮೈಸ್ತಸ್ಯ ಕಾರಿನ್ಯಾದಿಭೂತಧರ್ಮೈರನಭಿ
ಯೋಗಿನೋ ಭೂತಜಯಾತ್ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೭ ..

ಕಾಯಸಂಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಾಹ -

೩.೪೮. ರೂಪಲಾವಣ್ಯಬಲವಜ್ರಸಂಹನನತ್ವಾನಿ ಕಾಯಸಂಪತ್

೩.೪೮. ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯ-ಬಲ-ವಜ್ರ-ಸಂಹನನತ್ವಾನಿ (ಕಾಯ-ಸಂಪತ್).. 3.48 ..

ಚಕ್ಷುಃಪ್ರಿಯಂ ರೂಪಂ . ಸರ್ವಾಂಗಸೌಂದರ್ಯಂ ಲಾವಣ್ಯಂ . ವೀರ್ಯಂ ಬಲಂ .
ವಜ್ರಸ್ಯೇವ ಸಂಹನನಮವಯವವ್ಯೂಹೋ ಯಸ್ಯ ತದ್ಭಾವೋ ವಜ್ರಸಂಹನನತ್ವಂ;
ತಚ್ಚ ಹನುಮತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ .. ೩.೪೮ ..

ಇತ್ಥಂ ಸಸಾಧನಫಲಂ ಭೂತಜಯಮಭಿಧಾಯ ಸೋಪಾಯಫಲಮಿಂದ್ರಿಯಜಯಮಭಿಧಾ

೩.೪೯. ಗ್ರಹಣಸ್ವರೂಪಾಸ್ಮಿತಾನ್ವಯಾರ್ಥವತ್ತ್ವ ಸಂಯಮಾದಿಂದ್ರಿಯಜಯಃ

೩.೪೯. ಗ್ರಹಣ-ಸ್ವರೂಪ-ಅಸ್ಮಿತಾ-ಅನ್ವಯ-ಅರ್ಥವತ್ತ್ವ-ಸಂಯಮಾದ್-
(ಇಂದ್ರಿಯ-ಜಯಃ).. 3.49 ..

ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಮಸ್ಮಿತಾನ್ವಯೋಽರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಚ ಪಂಚೈತಾನಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ
ರೂಪಾಣಿ . ತತ್ರ ಶಬ್ದಾದಿಗೋಚರಾ ವೃತ್ತಯೋ ಗ್ರಹಣಂ . ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಂ
. ಅಸ್ಮಿತಾ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಃ . ಅನ್ವಯಾರ್ಥವತ್ತ್ವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇ . ತೇಷು
ಪಂಚಸ್ವಿಂದ್ರಿಯರೂಪೇಷು ಸಂಯಮಾದಿಂದ್ರಿಯಜಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೪೯
..

ತತಃ ಕಿಂ ? ಅತ ಆಹ -

೩.೫೦. ತತೋ ಮನೋಜವಿತ್ವಂ ವಿಕರಣಭಾವಃ ಪ್ರಧಾನಜಯಶ್ಚ

೩.೫೦. ತತಃ ಮನೋಜವಿತ್ವಂ (ವಿಕರಣ-ಭಾವಃ)ಪ್ರಧಾನ-ಜಯಃ-ಚ .. 3.50 ..
ಮನೋಜವಿತ್ವಂ ಕಾಯಸ್ಯ ಮನೋವದನುತ್ತಮೋ ಗತಿಲಾಭಃ . ವಿಕರಣಭಾವಃ
ಕಾಯನಿರಪೇಕ್ಷಾಣಾಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಮಭಿಮತದೇಶಕಾಲವಿಶೇಷಾಪೇಕ್ಷೋ
ವೃತ್ತಿಲಾಭಃ . ಪ್ರಧಾನಜಯಃ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರೇಷು ವಶಿತ್ವಂ . ಏತಾಃ ಸಿದ್ಧಯಃ
ಕರಣಪಂಚಕಸ್ವರೂಪಜಯಾದ್ಯೋಗಿನಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ . ಏತಾ
ಅಣಿಮಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಧಾನಜಯಾಂತಾಃ ಸಿದ್ಧಯೋಽಸ್ಮಿಷ್ಠಾಸ್ತೇ ಮಧುಪ್ರತೀಕಾಃ
ಸಂಗೀಯಂತೇ . ಯಥಾ ಮಧುನ ಏಕದೇಶೋಽಪಿ ಸ್ವದತೇ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇತಾಃ
ಸಿದ್ಧಯಃ ಸ್ವದಂತ ಇತಿ ಮಧುಪ್ರತೀಕಾಃ, ಮಧುತುಲ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೫೦ ..
ಸಂಯಮಾದಿ

ಇತ್ಥಂ ಸಂಯಮಾಚ್ಛದ್ಧಾದ್ವಾರಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತ್ಯರ್ಥಾ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿರಭಿಧಾಯ
ಅಧುನಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇರವಾಂತರಸಿದ್ಧಿರಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೩.೫೧. ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಾನ್ಯತಾಖ್ಯಾತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸರ್ವಭಾವಾಧಿಷ್ಠಾತ್ಯತ್ವಂ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಯತ್ವಂ
ಚ

೩.೫೧. ಸತ್ತ್ವ-ಪುರುಷ-ಅನ್ಯತಾ-(ಖ್ಯಾತಿ-ಮಾತ್ರಸ್ಯ)-(ಸರ್ವ-ಭಾವ-ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯತ್ವಂ)-(ಸರ್ವ-
ಜ್ಞಾತ್ಯತ್ವಂ)ಚ .. 3.51 ..

ಪೂರ್ವೋದೀರಿತಸ್ವಾರ್ಥಸಂಯಮೇನ ನಿರಸ್ತರಜಸ್ತಮೋಮಲಸ್ಯ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಜಯೇ
ವಶೀಕಾರಸಂಜ್ಞಾರೂಪಾ ಪರವೈರಾಗ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಯೋರ್ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಃ
ಸಮುತ್ಪದ್ಯತೇ . ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ ಸರ್ವಭಾವಾಧಿಷ್ಠಾತ್ಯತ್ವಂ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ವ್ಯವಸಾಯವ್ಯವಸೇಯಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಗುಣಪರಿಣಾಮರೂಪಾಣಾಂ
ಸ್ವಾಮಿವದಾಕ್ರಮಣಂ . ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಯತ್ವಂ ತೇಷಾಮೇವ ಶಾಂತೋದಿತಾವ್ಯಪದೇಶ್ಯಧರ್ಮಿತ್ವೇನ
ಸ್ಥಿತಾನಾಂ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಂ ಚ ಸಿದ್ಧತಿ . ಏಷಾ ವಿಶೋಕಾ ನಾಮ ಸಿದ್ಧಿಃ .. ೩.೫೧ ..

ಅಧುನಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇರ್ಮುಖ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧಿಮಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೩.೫೨. ತದ್ವೈರಾಗ್ಯಾದಪಿ ದೋಷಬೀಜಕ್ಷಯೇ ಕೈವಲ್ಯಂ

೩.೫೨. ತದ್-ವೈರಾಗ್ಯಾತ್-ಅಪಿ (ದೋಷ-ಬೀಜ)-ಕ್ಷಯೇ ಕೈವಲ್ಯಂ .. 3.52 ..

ತಸ್ಯಾಂ ವಿಶೋಕಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧೌ ವೈರಾಗ್ಯಾತ್ಪ್ರದೇಶ್ಯತುಭೂತವಿವೇಕಖ್ಯಾತಾವಪಿ ಪರಂ
ವೈರಾಗ್ಯಂ ಭವತಿ . ತತಃ ಸರ್ವಪ್ರತಿಪತ್ಯಸ್ತಮಯೇ ಪರಂ ವೈರಾಗ್ಯಮಾಶ್ರಿತಸ್ಯ
ಪುರುಷಧೌರೇಯಸ್ಯ ಕ್ಲೇಶಬೀಜಾನಿ ದಗ್ಧಶಾಲಿಕಲ್ಪಾನಿ ಮನಸಾ ಸಾರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಂ
ಗಚ್ಛಂತಿ . ಪ್ರಕ್ಷೀಣೇಷು ತೇಷು ದೃಢಭೂಮಾವಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಪದವೇದನೀಯೇ
ಸಂಸ್ಕಾರಶೇಷತಾವ್ಯಪದೇಶ್ಯೇ ನಿರ್ಬೀಜಸಮಾಧೌ ಲಭ್ಯೇ, ಶುದ್ಧಾಯಾಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇಃ
ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾರೂಪಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ . ಇಯಂ ಸಂಸ್ಕಾರಶೇಷಾಖ್ಯಾ
ಸಿದ್ಧಿಃ .. ೩.೫೨ ..

ಅಧುನಾತ್ರಾಂತರಾಯೋತ್ಪತ್ತೌ ತನ್ನಿರಾಕರಣಕಾರಣಮಾಹ -

೩.೫೩. ಸ್ಥಾನ್ಯುಪಮಂತ್ರಣೇ ಸಂಗಸ್ಮಯಾಕರಣಂ ಪುನರನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗಾತ್

೩.೫೩. ಸ್ಥಾನಿ-ಉಪಮಂತ್ರಣೇ ಸಂಗ-ಸ್ಮಯ-ಅಕರಣಂ ಪುನಃ-ಅನಿಷ್ಟ-ಪ್ರಸಂಗಾತ್

.. 3.53 ..

೩.೫೩. ಸ್ಥಾನಿ-ಉಪನಿಮಂತ್ರಣೇ ಸಂಗಸ್ಮಯಾಕರಣಂ ಪುನರನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗಾತ್ ..

3.53 ..

ಚತ್ವಾರಃ ಖಲ್ವಮೀ ಯೋಗಿನಃ ಪ್ರಥಮಕಲ್ಪಿಕೋ ಮಧುಭೂಮಿಕಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಜ್ಯೋತಿರತಿಕ್ರಾಂತಃ

. ತತ್ರಾದ್ಯಃ ಸಂಯಮೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೋ ನ ಕಿಂಚಿಜ್ಞಾನಾತಿ . ಸಂಯಮೇನ

ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯ ತಜ್ಜಿಗೀಷುದ್ವಿತೀಯಃ . ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಜಯೇ

ಪುರುಷಮಾಚಿಖ್ಯಾಸುಸ್ತುತೀಯಃ . ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಪುರುಷಖ್ಯಾತೌ ಪರವೈರಾಗ್ಯಸಂಪನ್ನಶ್ಚತುರ್ಥಃ

. ಸೋಽಸೌ ಭಗವಾನ್ಮಹಾನುಭಾವೋ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೋ ವಿಘ್ನಶಂಕಾಕಲಂಕಶೂನ್ಯಃ

. ತೃತೀಯೋ ಜಿತಭೂತೇಂದ್ರಿಯತ್ವಾನ್ಮಹೇಂದ್ರಾದಿಭಿರಕ್ಷೋಭ್ಯಃ . ಆದ್ಯಸ್ತು

ದೇವನಿಮಂತ್ರಣಾಯೋಗ್ಯಃ . ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾದ್ವಿತೀಯಃ ಸ್ಥಾನಿಭಿಃ ಶಕ್ರಾದಿಭಿಃ

ಶಕ್ಯತೇ ಪ್ರಾರ್ಥಯಿತುಂ - “ಭೋ ಯೋಗಿನ್, ಇಹಾಸ್ಯತಾಂ . ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸ್ಥಾನೇ

ರಮ್ಯತಾಂ . ಕಮನೀಯೇಯಂ ಕನ್ಯಾ . ದಿವ್ಯೋಽಯಂ ಭೋಗಃ . ರಸಾಯನಮಿದಂ

ಜರಾಮೃತ್ಯುನಿವಾರಣಂ . ಇದಂ ಕಾಮಗಂ ಯಾನಂ” ಇತಿ . ಏವಂ ಪ್ರಾರ್ಥನೇ

ಸಂಗ ಆಸಕ್ತಿಃ, “ಅಹೋ ಮಮ ಯೋಗಪ್ರಭಾವಃ” ಇತಿ ಸ್ಮಯಶ್ಚ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ;

ಕಿಂ ತ್ವಿತ್ಥಂ ತತ್ರ ದೋಷಂ ಭಾವಯೇತ್ - “ಘೋರೇಷು ಸಂಸಾರಾಂಗಾರೇಷ್ಟಹಂ

ಪಾಪಚ್ಯಮಾನಃ ಕಥಂಚಿತ್ಲೇಶಾದಿಧ್ವಾಂತದ್ವಂಸಕಂ ಯೋಗಪ್ರದೀಪಮಲಭೇ

. ತಸ್ಯೈತೇ ತೃಷ್ಣಾಯೋನಯೋ ವಿಷಯವಾಯವಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಃ . ಸ ಖಲ್ವಹಂ

ಲಬ್ಧಾಲೋಕಃ ಕಥಮೇತೈರ್ವಂಚಿತಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರದೀಪ್ತಸ್ಯ ಸಂಸಾರಹುತಭುಜಃ

ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಿಂಧನೀಕುರ್ಯಾಂ ? ಅತಃ ಸ್ವಸ್ತಿ ವಃ ಸ್ವಪ್ನಸಮೇಭ್ಯಃ ಕೃಪಣಜನಪ್ರಾರ್ಥನೀಯೇ

ವಿಷಯೇಭ್ಯಃ” ಇತಿ . ಏವಂ ನಿಶ್ಚಿತಮತಿಃ ಪುರುಷಧಾರೇಯಃ ಸಮಾಧಿಂ

ಭಾವಯೇತ್ . ಯದಿ ತತ್ರ ಸಂಗಸ್ಮಯೌ ಭವೇತಾಂ, ತದಾಸ್ಯ ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟಸ್ಯ

ಪುನರನಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಸಜ್ಜೇತ . ತಸ್ಮಾತ್ಸಂಗಸ್ಮಯಯೋರಕರಣಂ ಕೈವಲ್ಯಾಂತರಾಯನಿವಾರಣಕಾ

.. ೩.೫೩ ..

ಅಧಸ್ತಾತ್ಸಾರ್ಥಸಂಯಮಾತ್ಪುರುಷಜ್ಞಾನಂ ಭವತೀತ್ಯಭಿಹಿತಂ . ಅಧುನಾ

ತದೇವಾನ್ಯಸಂಯಮಾತ್ಪಾವೃದ್ಧವತೀತ್ಯಾಹ -

೩.೫೪. ಕ್ಷಣತತ್ತ್ವಮಯೋಃ ಸಂಯಮಾದ್ವಿವೇಕಜಂ ಜ್ಞಾನಂ

೩.೫೪. (ಕ್ಷಣ-ತತ್ತ್ವಮಯೋಃ)ಸಂಯಮಾತ್-ವಿವೇಕಜಂ ಜ್ಞಾನಂ .. 3.54 ..

ಅಭೇದ್ಯಃ ಕಾಲವಿಭಾಗಃ ಸತ್ಯಃ ಕ್ಷಣಃ . ಅನ್ಯೇ ತು ಮುಹೂರ್ತಾದಯಃ

ಕಾಲವಿಭಾಗಾಃ ಕ್ಷಣಸಮೂಹರೂಪಾ ಅಸತ್ಯಾಃ . ನ ಹಿ ಕ್ಷಣಾನಾಂ ಸಮೂಹೋ

ವಸ್ತುಸನ್ . ತತ್ರಾಯಮಸ್ಮಾತ್ಪೂರ್ವಃ ಕ್ಷಣಃ ಅಯಮುತ್ತರಃ ಕ್ಷಣ ಇತಿ
ಕ್ಷಣಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಕ್ರಮಸ್ಯ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸಂಯಮಾದತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಾಂ
ಭೇದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ವಿವೇಕೋ ಭವತಿ . ತೇನ ಯುಗಪದ್ವಿಯದಾದಿಪುರುಷಾಂತಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ
ಜಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೫೪ ..

ಅಧುನಾಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ವಿಷಯವಿಶೇಷಮಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೩.೫೫. ಜಾತಿಲಕ್ಷಣದೇಶೈರನ್ಯತಾನವಚ್ಛೇದಾತ್ ತುಲ್ಯಯೋಸ್ತತಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ

೩.೫೫. (ಜಾತಿ-ಲಕ್ಷಣ-ದೇಶೈಃ)-(ಅನ್ಯತಾ-ಅನವಚ್ಛೇದಾತ್)ತುಲ್ಯಯೋಃ-ತತಃ
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ .. 3.55 ..

ಲೋಕೇ ಹಿ ಭಾವಾನಾಂ ತ್ರಯೋ ಭೇದನಿಶ್ಚಯಹೇತವಃ . ತತ್ರ ದೇಶೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ
ಚ ತುಲ್ಯಯೋರ್ಗೋಗವಯಯೋರ್ಜಾತ್ಯಾ ಭೇದಧೀಃ . ದೇಶಜಾತಿಭ್ಯಾಂ
ತುಲ್ಯಯೋರ್ಗವೋಃ ಕೃಷ್ಣಶ್ವೇತಾದಿಲಕ್ಷಣೇನ ಭೇದಧೀಃ . ಜಾತಿಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯಾಂ
ತುಲ್ಯಯೋರಾಮಲಕಯೋಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾದಿದೇಶಭೇದಾದ್ಭೇದನಿಶ್ಚಯಃ .
ಯದಾ ಪುನರ್ಯೋಗಿನೋ ಜ್ಞಾನಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಕೇನಚಿತ್ಪೂರ್ವದೇಶಸ್ಥಮಾಮಲಕಮುತ್ತರಾ
ವಿನ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಾಮಲಕಮನ್ಯವ್ಯಾಸಕ್ತೇ ಯೋಗಿನ್ಯಪಹೃತಂ, ತಯೋರಾಮಲಕಯೋರಾಮಲ
ರೂಪಪರಿಮಾಣಾದಿಲಕ್ಷಣೇನ ದೇಶೇನ ಚ ತುಲ್ಯಯೋರ್ಜಾತ್ಯಾದಿಭಿರನ್ಯತಾಯಾ
ಅನವಚ್ಛೇದಾದನಿಶ್ಚಯಾತ್ತತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಕ್ಷಣಸಂಯಮಜವಿವೇಕಜ್ಞಾನಾದೇವಾನ್ಯತ್ವಪ್ರತೀತಿಯಿ
ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೫೫ ..

ಇತ್ಥಂ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಶೇಷಮಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾ ತಸ್ಯ ಸಪ್ರಕಾರಂ
ವಿಷಯಸಾಮಾನ್ಯಮಭಿಧಾತುಮಾಹ -

೩.೫೬. ತಾರಕಂ ಸರ್ವವಿಷಯಂ ಸರ್ವಥಾವಿಷಯಮಕ್ರಮಂ ಚೇತಿ ವಿವೇಕಜಂ
ಜ್ಞಾನಂ

೩.೫೬. ತಾರಕಂ (ಸರ್ವ-ವಿಷಯಂ)(ಸರ್ವಥಾ-ವಿಷಯಂ)-ಅಕ್ರಮಂ ಚ-ಇತಿ
ವಿವೇಕಜಂ ಜ್ಞಾನಂ .. 3.56 ..

ಕ್ಷಣಸಂಯಮಜಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವಿಷಯಂ ಸರ್ವಥಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರವಿಷಯಂ
ಪುರುಷತತ್ತ್ವವಗಾಹಿತ್ವಾತ್ಸಂಸಾರಸಾಗರಂ ತಾರಯತೀತಿ ತಾರಕಸಂಜ್ಞಂ ಅಕ್ರಮಂ
ಯುಗಪದೇವ ಕರತಲಾಮಲಕವತ್ಸರ್ವಸಮೂಹಾಲಂಬನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೩.೫೬ ..

ಅಧುನಾ ತಸ್ಯ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಫಲಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಾಹ -

೩.೫೭. ಸತ್ತ್ವಪುರುಷಯೋಃ ಶುದ್ಧಿಸಾಮ್ಯೇ ಕೈವಲ್ಯಂ

೩.೫೭. ಸತ್ತ್ವ-ಪುರುಷಯೋಃ ಶುದ್ಧಿ-ಸಾಮ್ಯೇ ಕೈವಲ್ಯಂ (ಇತಿ) .. 3.57 ..

ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತರಜಸ್ತಮೋಮಲಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತ್ಯಾ ಸಂಸ್ಕಾರಶೇಷಸ್ಯ
ಸರ್ವವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯತ್ವಂ ಶುದ್ಧಿಃ . ಪುರುಷಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಸ್ಯ ತದಾ ಕಲ್ಪಿತಭೋಗಶೂನ್ಯತ್ವಂ

ಶುದ್ಧಿಃ . ಏವಂ ಚ ತಯೋಃ ಶುದ್ಧಿಸಾಮ್ಯೇ ಸತಿ ಕೈವಲ್ಯಂ ಪುರುಷಖ್ಯಾತ್ಯುತ್ಪನ್ನಪರವೈರಾಗ್ಯೇಣ
ಸಕಲವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೌ ತತ್ಕೃತಭೋಗನಿವೃತ್ತೇಃ ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯಶುದ್ಧಾನಂತಾಯಾಶ್ಚಿತಶಕ್ತೇಃ
ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾಲಕ್ಷಣಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯರ್ಥಃ . ಯೇನ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣೋತ್ಪನ್ನಯಾ
ಪುರುಷಖ್ಯಾತ್ಯಾ ಪರವೈರಾಗ್ಯದ್ವಾರಾ ಪರಮಪದಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ
ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯಂ .. ೩.೫೭ ..

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪತಂಜಲಿಪ್ರಣೀತೇ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯೋಗಸುಧಾಕರಾಭಿಧಾಯಾಂ
ವೃತ್ತೌ ವಿಭೂತಿಪಾದಃ ಸಮಾಪ್ತಃ ..

೪. ಕೈವಲ್ಯಪಾದಃ .

ವೀರಾಸನೇ ಸಮಾಸೀನಂ ಸಂವಿನ್ಮುದ್ರಾಲಸತ್ಕರಂ .

ಕೈವಲ್ಯಾನಂದದಂ ಕಂಚಿಜ್ಞೋತಿರ್ಧಾತುಮುಪಾಸ್ಮಹೇ ..

ಇತ್ಥಂ ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ನಾದೇ ಸಮಾಧೇರಂತರಂಗಂ ಸಂಯಮಸಂಜ್ಞಂ ಧಾರಣಾದಿತ್ರಯಂ
ಸಂಯಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಭೂತಾನ್ವರಿಣಾಮಭೇದಾಞ್ಶುದ್ಧಾದ್ವಾರಾ ಕೈವಲ್ಯಫಲಕಪುರುಷಖ್ಯಾತ್ಯುತ್ಪನ್ನ
ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾರೂಪಾಃ ಸಿದ್ಧೀಶ್ಚಾಭಿಧಾಯ,

ಅಧುನಾ ಕೈವಲ್ಯಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಕಾಮಃ ಪ್ರಥಮಂ
ತಾವತ್ಸಿದ್ಧಿಪಂಚಕಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ -

೪.೧. ಜನ್ಮೋಷಧಿಮಂತ್ರತಪಃಸಮಾಧಿಜಾಃ ಸಿದ್ಧಯಃ

೪.೧. ಜನ್ಮ-ಔಷಧಿ-ಮಂತ್ರ-ತಪಃ-ಸಮಾಧಿಜಾಃ ಸಿದ್ಧಯಃ .. 4.1 ..

ಜನ್ಮನಾ ಪಕ್ಷ್ಯಾದೀನಾಮಾಕಾಶಗಮನಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ . ಓಷಧೀರಸಾಯನಾದಿಃ
ತತ್ಸೇವಯಾ ಮಾಂಡವ್ಯಾದೀನಾಂ ಕಾಯಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ . ಮಂತ್ರಸ್ತೃಪುರಾದಿಃ
ತಜ್ಜಪೇನ ಕೇಷಾಂಚಿದಣಿಮಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ . ಶರೀರಶೋಷಣಾದಿಕಂ ತಪಃ; ತೇನ
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದೀನಾಂ ಸಿದ್ಧಿಃ . ಸಮಾಧಿಜಾಸ್ತ್ವಧಸ್ತಾದಭಿಹಿತಾಃ .. ೧ ..

ನನು ಪರಮೇಶ್ವರಸಮಾರಾಧನಾದಿತಪಃಪ್ರಭಾವೇಣೈವ ನಂದೀಶ್ವರೋ
ಮನುಷ್ಯದೇಹೇನ ದೇವತ್ವಮಗಮದಿತ್ಯುಪಾಖ್ಯಾಯತೇ; ತತ್ಕಥಂ, ಮನುಷ್ಯದೇಹಸ್ಯ
ದೇವಶರೀರಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣಾಮಾಯೋಗಾದಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ -

೪.೨. ಜಾತ್ಯಂತರಪರಿಣಾಮಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರಾತ್

೪.೨. ಜಾತಿ-ಅಂತರ-ಪರಿಣಾಮಃ ಪ್ರಕೃತಿ-ಆಪೂರಾತ್ .. 4.2 ..

ಪ್ರಧಾನಾದಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಂತಾಃ ಪ್ರಕೃತಯಃ . ತಾನಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನತಯಾ
ನರಾದಿದೇಹಾವಯವೇಷ್ವಾಪೂರಾರ್ಥಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಾನುರೋಧೇನಾವಯವಾನುಪ್ರವೇಶಾ
ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨ ..

ನನು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರೋ ಧರ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಮಪೇಕ್ಷತೇ ಚೇತ್ತಸ್ಯೈವಾಸ್ತು
ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಂ; ಕಿಂ ತೇನ ? ನ ಚೇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತಾಪಾತಾದಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ -
೪.೩. ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ರಯೋಜಕಂ ಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ವರಣಭೇದಸ್ತು ತತಃ ಕ್ಷೇತ್ರಿಕವತ್
೪.೩. ನಿಮಿತ್ತಂ-ಅಪ್ರಯೋಜಕಂ ಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ವರಣ-ಭೇದಃ-ತು ತತಃ ಕ್ಷೇತ್ರಿಕವತ್
.. 4.3 ..

ನಿರೀಶ್ವರನಾಂಖ್ಯೇಽಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಏವಾನಾಗತಃ ಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ಪ್ರವರ್ತಕಃ
. ಸೇಶ್ವರಾಣಾಂ ನಸ್ತು ತದುದ್ದೇಶೇನೇಶ್ವರಃ ಪ್ರವರ್ತಕ ಇತ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯತಯಾ
ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಪ್ರವರ್ತಕ ಇತಿ ರಾದ್ಧಾಂತಃ . ಅತಃ ಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ
ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ಪ್ರವರ್ತಕಂ, ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ . ಅಪಿ ತು ತತೋ ನಿಮಿತ್ತಾದ್ವರಣಸ್ಯ
ಪ್ರತಿಬಂಧಸ್ಯ ಭೇದೋ ನಾಶೋ ಭವತಿ . ಧರ್ಮೇಣಾಧರ್ಮನಿರಾಸೇ ಪ್ರಕೃತಯಃ
ಸ್ವಯಮೇವ ದೇವಾದಿಪರಿಣಾಮೇ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ . ಯಥಾ ಕ್ಷೇತ್ರಿಕಃ ಕೃಷೀವಲೋ
ಜಲಸ್ಯೋನ್ನತದೇಶಾದಿವರಣಭೇದಮಾತ್ರಂ ಕರೋತಿ, ತತಃ ಪಾಥಃ ಸ್ವತ ಏವ
ಕೇದಾರಾತ್ಮೇದಾರಾಂತರೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ತದ್ವದಿತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೩ ..

ಯದಾ ಯೋಗೀ ಯುಗಪದ್ಯೋಗಾರ್ಥಂ ಬಹುನ್ಯಾಯಾನ್ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ ತದಾ
ತೇಷು ಕನ್ಮಾಚ್ಚಿತ್ತಾನಿ ಭವಂತೀತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೪. ನಿರ್ಮಾಣಚಿತ್ತಾನ್ಯಸ್ಮಿತಾಮಾತ್ರಾತ್

೪.೪. ನಿರ್ಮಾಣ-ಚಿತ್ತಾನಿ-(ಅಸ್ಮಿತಾ-ಮಾತ್ರಾತ್).. 4.4 ..

ಯೋಗಪ್ರಭಾವಾನ್ನಿರ್ಮೀಯಂತ ಇತಿ ನಿರ್ಮಾಣಾನಿ ಚಿತ್ತಾನಿ ಯೋಗಿಸಂಕಲ್ಪಾದೀನಪ್ರಕೃತ್ಯಾ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೪ ..

ತರ್ಹಿ ಚಿತ್ತಾನಾಂ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯತ್ವಾದ್ಯೋಗಿನೋ ಭೋಗಾಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೫. ಪ್ರವೃತ್ತಿಭೇದಪ್ರಯೋಜಕಂ ಚಿತ್ತಮೇಕಮನೇಕೇಷಾಂ

೪.೫. (ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಭೇದೇ)-ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಚಿತ್ತಂ-ಏಕಮ-ಅನೇಕೇಷಾಂ .. 4.5 ..

ನಿರ್ಮಿತಚಿತ್ತಾನಾಂ ನಾಯಕಂ ಚಿತ್ತಮೇಕಂ ಯೋಗೀ ಸ್ವಭೋಗಾನುಕೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಶೇಷನಿ

ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ; ತೇನ ಭೋಗಸ್ತದನುಸಂಧಾನಂ ಚ ಯುಜ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೫ ..

ಇತ್ಥಂ ಜನ್ಮಾದಿಭಿಃ ಸಿದ್ಧಿಪಂಚಕಪ್ರಪಂಚನಪುರಃಸರಂ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನಾಂ ಪಂಚವಿಧಾನಿ
ಚಿತ್ತಾನ್ಯಭಿಹಿತಾನಿ . ಅಧುನಾ ತೇಷ್ಟಪರ್ವರ್ಗಭಾಗೀಯಂ ಚಿತ್ತಂ ನಿರ್ಧಾರಯಿತುಮಾಹ

೪.೬. ತತ್ರ ಧ್ಯಾನಜಮನಾಶಯಂ

೪.೬. ತತ್ರ ಧ್ಯಾನಜಂ-ಅನಾಶಯಂ .. 4.6 ..

ತತ್ರ ತೇಷು ಜನ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಚಿತ್ತೇಷು ಯತ್ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಚಿತ್ತಂ, ತದನಾಶಯಂ
ಕ್ಷೇಶಕರ್ಮವಿಪಾಕಾಶಯಶೂನ್ಯಮಪರ್ವರ್ಗಯೋಗ್ಯಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೬ ..

ಇತ್ಥಮಸ್ತು ಯೋಗಿನಶ್ಚಿತ್ತಂ, ತತ್ಕರ್ಮ ಕೀದೃಶಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೪.೭. ಕರ್ಮಾಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಂ ಯೋಗಿನಸ್ತ್ರಿವಿಧಮಿತರೇಷಾಂ

೪.೭. (ಕರ್ಮ-ಅಶುಕ್ಲ-ಅಕೃಷ್ಣಂ)ಯೋಗಿನಃ-ತ್ರಿವಿಧಂ-ಇತರೇಷಾಂ .. 4.7 ..

ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ವಿಹಿತತ್ವಾಚ್ಛುಕ್ಲಂ . ನಿಷಿದ್ಧಂ ಕೃಷ್ಣಂ . ಮಿಶ್ರಂ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಂ . ತದೇತತ್ತ್ವಯಮಿತರೇಷಾಮಯೋಗಿನಾಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ . ತಚ್ಚ ತ್ರಿವಿಧಂ ಜನ್ಮ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ . ತದುಕ್ತಂ - “ಶುಭೈರಾಪ್ನೋತಿ ದೇವತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧೈರ್ನಾರಕೀಂ ಗತಿಂ . ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಭ್ಯಾಂ ಮಾನುಷ್ಯಂ ಲಭತೇಽವಶಃ” ಇತಿ . ಅಥ ಯೋಗಸ್ಯಾನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾದಕೃಷ್ಣತ್ವೇಽಪಿ ವಿಹಿತತ್ವಾಚ್ಛುಕ್ಲತ್ವಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಂ; ಅಕಾಮ್ಯತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ . ಅತಶ್ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷೈಕಫಲಕಮಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಂ ಯೋಗಿನಃ ಕರ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೭ ..

ಅಧುನಾ ಪ್ರಸಂಗಾದ್ವಿಪಾಕಾಶಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತೇಃ ಕರ್ಮಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿನಿದಾನತ್ವಮಭಿಧಾತುಮಾಹ-

೪.೮. ತತಸ್ತದ್ವಿಪಾಕಾನುಗುಣಾನಾಮೇವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಾಸನಾನಾಂ

೪.೮. ತತಃ-ತದ್-(ವಿಪಾಕ-ಅನುಗುಣಾನಾಂ)-ಏವ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಃ-ವಾಸನಾನಾಂ .. 4.8 ..

ತತೋ ಯಥೋದೀರಿತತ್ರಿವಿಧಾತ್ಮಕಕರ್ಮಣೋರನಂತರಂ ವಿಪಾಕದಾನಾಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ತದ್ವಿಪಾಕಾನುಗುಣಾನಾಮೇವ ವಾಸನಾನಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ಭವತಿ, ನ ವಿರುದ್ಧಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ . ದೇವತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚ ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರಸುಪ್ತಾ ಏವ ನರಭೋಗವಾಸನಾ ಭವಂತಿ, ತಾಸಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತೌ ದಿವ್ಯಭೋಗಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ .. ೮ ..

ನನ್ವೇತಾ ನರಭೋಗವಾಸನಾ ದೇವತ್ವಾದಿಜನ್ಮಸಹಸ್ರವ್ಯವಧಾನಾನಂತರಂ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಪುನರ್ನರಜನ್ಮನ್ಯಭಿವ್ಯಕ್ಯಂತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಹ -

೪.೯. ಜಾತಿದೇಶಕಾಲವ್ಯವಹಿತಾನಾಮಪ್ಯಾನಂತರ್ಯಂ ಸ್ಮೃತಿಸಂಸ್ಕಾರಯೋರೇಕರೂಪತ್ವಾತ್

೪.೯. ಜಾತಿ-ದೇಶ-ಕಾಲ-ವ್ಯವಹಿತಾನಾಂ-ಅಪಿ-ಆನಂತರ್ಯಂ-ಸ್ಮೃತಿ-ಸಂಸ್ಕಾರಯೋಃ-ಏಕರೂಪತ್ವಾತ್ .. 4.9 ..

ಅನಾದೌ ಸಂಸಾರೇ ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಯಸ್ಮಿಂಜನ್ಮನಿ ಭೋಗೈಃ ಸಂಚಿತಾ ಯಾ ವಾಸನಾಸ್ತಾಸಾಂ ಜನ್ಮಕೋಟ್ಯಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿದೇಶೇನ ಕಲ್ಪಶತೇನ ಚ ವ್ಯವಹಿತಾನಾಮಪಿ ತಜ್ಜಾತೀಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ತಸ್ಮಿಂಜನ್ಮನಿ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತಿ ತೇನೈವ ಕರ್ಮಣಾ ಜನ್ಮನಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತಾನಾಮಾನಂತರ್ಯಂ ಸ್ಮೃತಿದ್ವಾರಾ ಭೋಗಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಭವತಿ . ಕುತಃ ? ಸ್ಮೃತಿಸಂಸ್ಕಾರಯೋರೇಕರೂಪತ್ವಾತ್ . ಕ್ರಿಯಾ ಜ್ಞಾನಮನ್ಯದ್ವಾ ರಾಗಾದಿಕಂ ಯಚ್ಛಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಂ ಸ ಸಂಸ್ಕಾರಃ . ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಸಂಸ್ಕಾರಃ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಃ, ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರಃ ಸ್ಮತ್ಯಾತ್ಮನಾ, ಅನ್ಯಸಂಸ್ಕಾರೋಽನ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತ ಇತ್ಯೇವಂ ಸ್ಮೃತಿಸಂಸ್ಕಾರಯೋರಭೇದೇನೈಕವಿಷಯ

ಚೈಕರೂಪತ್ವಾದಾನಂತರ್ಯಶಬ್ದಿತಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ಸಜಾತೀಯಯೋಃ
ಸಂಭವತಿ, ನ ವಿಜಾತೀಯಯೋಃ . ನ ಹಿ ವ್ಯವಧಾನಂ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯ
ವಿರೂಪಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಮಾಪಾದಯತಿ; ತಥಾತ್ವೇ ಘಟಾನುಭವಜಸಂಸ್ಕಾರಾದನಂತರಮನ
.. ೪.೯ ..

ಇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ -

ನನು ಜನ್ಮಾಂತರಿತವಾಸನಾ ನ ಸಂತೀತಿ ವದಂತಂ ಚಾರ್ವಾಕಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -

೪.೧೦. ತಾಸಾಮನಾದಿತ್ವಂ ಚಾಶಿಷೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್

೪.೧೦. ತಾಸಾಂ-ಅನಾದಿತ್ವಂ ಚ-ಆಶಿಷೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ .. 4.10 ..

ನ ಕೇವಲಂ ತಾಸಾಂ ವಾಸನಾನಾಮಾನಂತರ್ಯಂ, ಕಿಂ ತ್ವನಾದಿತ್ವಮಪೀತಿ ಚಾರ್ಥಃ .

“ಸದಾಹಂ ಭೂಯಾಸಂ” ಇತ್ಯಾಶಿಷೋ ಮರಣತ್ರಾಸಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ಸರ್ವಜನೇಷ್ಟವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿ

.. ೧೦ ..

ನನು ವಾಸನಾನಾಮನಾದಿತಯಾ ಕಥಂ ತದುಚ್ಛೇದಃ ? ತತ್ರಾಹ -

೪.೧೧. ಹೇತುಫಲಾಶ್ರಯಾಲಂಬನೈಃ ಸಂಗೃಹೀತತ್ವಾದೇಷಾಮಭಾವೇ ತದಭಾವಃ

೪.೧೧. ಹೇತು-ಫಲ-ಆಶ್ರಯ-ಆಲಂಬನೈಃ ಸಂಗೃಹೀತತ್ವಾತ್-ಏಷಾಂ-ಅಭಾವೇ
ತದಭಾವಃ (ತದ್-ಅಭಾವಃ).. 4.11 ..

ನೈತಾಃ ಪುರುಷವದನಾದಯಃ, ಕಿಂ ತು ಕಾರ್ಯಾ ಏವ ಪ್ರವಾಹಾನಾದಯಃ . ಅತಃ
ಕಾರಣೋಚ್ಛೇದಾದುಚ್ಛೇದಃ ಸಂಭವತಿ . ತಥಾ ಹಿ -

ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಲಕ್ಷಣಾವಿದ್ಯಾ ಹ್ಯಸ್ಮಿಂತಾಹೇತುಃ . ಸಾ ಚ ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ
ಮಮೇದಮಿಷ್ಟಮನಿಷ್ಟಮಿತಿ ಭ್ರಮಹೇತುಃ . ಸೋಽಪಿ ರಾಗದ್ವೇಷಯೋಃ
. ತೌ ಚ ಪರನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಾದಿದ್ವಾರಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ . ತೌ ಚ
ಭೋಗೇ . ಸೋಽಪಿ ವಾಸನಾಸು . ತಾಃ ಪುನರ್ಭ್ರಮಾದಿಷು . ಇತ್ಯನಾದಿ
ಸಂಸಾರಚಕ್ರಮನಿಶಮಾವರ್ತತೇ . ತತ್ರ ವಾಸನಾನಾಂ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮಾಣಿ ಹೇತವಃ,
ಜಾತ್ಯಾಯುರ್ಭೋಗಾಃ ಫಲಂ, ಚಿತ್ತಮಾಶ್ರಯಃ, ಶಬ್ದಾದಿಕಮಾಲಂಬನಂ; ತೈಃ
ಸಂಗೃಹೀತತ್ವಾತ್ ಆದರನೈರಂತರ್ಯಸತ್ಕಾರಾನುಬಂಧ್ಯಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಜಾವಿಫ್ಲವವಿವೇಕಖ
ಲುಚ್ಛೇದೇ ಸತಿ ಕಾರಣಾನಾಮಭಾವಾದುಚ್ಛೇದೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೧೧ ..

ನನ್ವಾಸ್ತಾಂ ತಾವದಾಸಾಂ ವಾಸನಾನಾಮುಚ್ಛೇದಃ, ಕಿಮುತ್ಪತ್ತಿರಸತೀನಾಂ ಸತೀನಾಂ
ವಾ ? ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ, ಅಸಂಭವಾತ್; ನ ಹ್ಯಸತಃ ಶಶವಿಷಾಣಸ್ಯ ಸಾಸ್ತಿ; ನಾಪಿ
ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಂಭವಾದೇವ; ನ ಹಿ ಸದ್ರೂಪಾಯಾಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇರುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಂಭವತಿ
ಯೇನ ತಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಸ್ವಪ್ರಕೃತೌ ವಿದ್ಯಮಾನಾನಾಮೇವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರುತ್ಪ

-

೪.೧೨. ಅತೀತಾನಾಗತಂ ಸ್ವರೂಪತೋಽಸ್ತದ್ವಿಭೇದಾದಧರ್ಮಾಣಾಂ

೪.೧೨. ಅತೀತ-ಅನಾಗತಂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಸ್ತಿ-ಅದ್ವ-ಭೇದಾತ್-ಧರ್ಮಾಣಾಂ .. 4.12

..
ಅತೀತಾನಾಗತಂ ಧರ್ಮಜಾತಂ ಧರ್ಮಿಣಿ ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣಾಸ್ತೇವ . ಅತಸ್ತಸ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪದವೇಣಾ
. ನನು ತರ್ಹಿ ವಾಸನಾದಿಬಂಧಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ
ಚೇತ್, ನ; ಧರ್ಮಾಣಾಮನಾಗತಾದ್ಯದ್ವನಾಂ ಭೇದಾತ್ . ವರ್ತಮಾನಾದ್ವನಿ
ದುಃಖಾದಿವಾಸನಾಚಿತ್ತಂ ಸಾಧಿಕಾರಮಸಂಖ್ಯೇಯಪರಿಣಾಮಶೀಲಂ ಚಿತ್ತಂ
ಭೋಗ್ಯತಾಮಾಪನ್ನಂ ಬಂಧ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ . ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ನಿರಧಿಕಾರಮತೀತಾದ್ವನಿ
ಪ್ರವೇಶಿತಂ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸದಪಿ ಪುನರ್ವ್ಯುತ್ಥಾನಬೀಜಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ
ಕೃತತ್ವಾನ್ನ ಪುನರಾವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೧೨ ..

ನನು ಸ್ವರೂಪತೋಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಂ; ಕಿಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪಮಿತ್ಯತ್ರಾಹ -

೪.೧೩. ತೇ ವ್ಯಕ್ತಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುಣಾತ್ಮಾನಃ

೪.೧೩. ತೇ ವ್ಯಕ್ತ-ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಗುಣಾತ್ಮಾನಃ (ಗುಣ-ಆತ್ಮಾನಃ).. 4.13 ..

ವ್ಯಕ್ತಾ ವರ್ತಮಾನಾಧ್ವಾನಃ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಅತೀತಾನಾಗತಾಧ್ವಾನಃ; ತೇ ಮಹದಾದಯೋ
ಘಟಾದಿವಿಶೇಷಾಂತಾ ಗುಣಾತ್ಮಾನಃ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಃಸ್ವರೂಪಾಸ್ತತ್ಪ್ರಕೃತಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೪.೧೩ ..

ನನು ಮಹದಾದೀನಾಂ ಗುಣತ್ರಯಪರಿಣಾಮತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇಕತ್ವಂ ನ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ -

೪.೧೪. ಪರಿಣಾಮೈಕತ್ವಾದ್ವಸ್ತುತತ್ತ್ವಂ

೪.೧೪. ಪರಿಣಾಮ-ಏಕತ್ವಾದ್-ವಸ್ತು-ತತ್ತ್ವಂ .. 4.14 ..

ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಬಹುನಾಮೇಕಃ ಪರಿಣಾಮಃ, ಯಥಾ ತೈಲವರ್ತಿವಹ್ನೀನಾಮೇಕಃ
ಪ್ರದೀಪಪರಿಣಾಮಃ . ನ ಚ ತರ್ಹಿ ಮೃತ್ನುವರ್ಣಕ್ಷೀರಾಣಾಮೇಕಃ ಪರಿಣಾಮಃ
ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ತೇಷಾಮಂಗಾಂಗಿಭಾವಾಭಾವಾತ್ . ಗುಣಾನಾಂ ತ್ವಂಗಾಂಗಿಭಾವೇನ
ತತ್ಪರಿಣಾಮಸ್ಯೈಕತ್ವಾದ್ವಸ್ತುನೋ ಮಹದಾದೇಸ್ತತ್ತ್ವಮೇಕತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೪.೧೪ ..

ನನು ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಚಿತ್ತಾತಿರಿಕ್ತಂ ವಸ್ತು ನಾಸ್ತೇವೇತಿ ವದಂತಂ ಬೌದ್ಧಂ
ಪ್ರತ್ಯಾಹ -

೪.೧೫. ವಸ್ತುಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಚಿತ್ತಭೇದಾತ್ತಯೋರ್ವಿಭಕ್ತಃ ಪಂಥಾಃ

೪.೧೫. ವಸ್ತು-ಸಾಮ್ಯೇ-ಅಪಿ ಚಿತ್ತ-ಭೇದಾತ್-ತಯೋಃ-ವಿಭಕ್ತಃ ಪಂಥಾಃ .. 4.15 ..

ತಯೋರ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಚಿತ್ತವಸ್ತುನೋರ್ವಿಭಕ್ತಃ ಪಂಥಾ ಭಿನ್ನೋ ಮಾರ್ಗಃ . ಕುತಃ
? ವಸ್ತುತಃ ಸ್ತ್ರೀಪಿಂಡಾದೇಃ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಚಿತ್ತಾನಾಂ ಭೇದಾತ್ . ಯಥೈಕಸ್ಯಾಂ
ನಾರ್ಯಾಂ ಪತ್ನುಃ ಸುಖವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ದುಃಖವಿಜ್ಞಾನಂ ಕಾಮುಕಸ್ಯ

ತದಲಾಭಾನೋಹೇ ವಿಷಾದವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿಷ್ಕಾಮಸ್ಯೋಪೇಕ್ಷಾವಿಜ್ಞಾನಂ;
ಸರ್ವೇಷಾಂ “ಯಾ ತ್ವಯಾ ದೃಷ್ಟಾ ಸಾ ಮಯಾಪಿ ದೃಷ್ಟಾ” ಇತ್ಯಬಾಧಿತವಿಷಯಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ
ವಸ್ತು ನೇಕಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ತಯೋರ್ಭೇದಃ . ಅತೋ ನ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಂ ಸರ್ವಂ
ವಸ್ತು; ಕಿಂ ತು ತಸ್ಮಾದ್ಭಿನ್ನಂ ಗುಣತ್ರಯಪರಿಣಾಮ ಇತಿ ದಿಕ್ .. ೧೫ ..
ನನ್ನಸ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಾದನ್ಯದ್ವಸ್ತು; ತಚ್ಚೈಕವಿಜ್ಞಾನಾಧೀನಾಮಿತಿ ವದಂತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -
೪.೧೬. ನ ಚೈಕಚಿತ್ತತಂತ್ರಂ ವಸ್ತು ತದಪ್ರಮಾಣಕಂ ತದಾ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ?
೪.೧೬. ನ ಚ (ಏಕ-ಚಿತ್ತ)-ತಂತ್ರಂ ವಸ್ತು ತದ್-ಅಪ್ರಮಾಣಕಂ ತದಾ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ..

4.16 ..

ಯದೈಕಚಿತ್ತಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಘಟವಸ್ತು, ತದಾ ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ತೇ ಪಟಾದಿಷು ವ್ಯಗ್ರೇ ತದ್ವಸ್ತು
ಅಪ್ರಮಾಣಕಂ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ? ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ . ನ ಚೇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ, ಪುನಸ್ತದ್ವರ್ತನೇ
ಸೋಽಯಮಿತ್ಯಬಾಧಿತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ವ್ಯಗ್ರತ್ವೇಽಪ್ಯನ್ಯೇನ ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ವಾಚ್ಚ
ತಸ್ಮಾನ್ನೈಕಚಿತ್ತತಂತ್ರಂ ವಸ್ತು, ಕಿಂ ತು ಚಿತ್ತಾತಿರಿಕ್ತಂ ಸ್ವತಂತ್ರಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಂ ..
ನನು ಚಿತ್ತಸ್ಯಾಹಂಕಾರಿಕತ್ವೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಂ ಜ್ಞಾಯೇತೇತ್ಯತ ಆಹ

೪.೧೭. ತದುಪರಾಗಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ವಸ್ತು ಜ್ಞಾತಾಜ್ಞಾತಂ

೪.೧೭. ತದ್-ಉಪರಾಗ-ಅಪೇಕ್ಷಿತ್ವಾತ್-ಚಿತ್ತಸ್ಯ ವಸ್ತು ಜ್ಞಾತ-ಅಜ್ಞಾತಂ .. 4.17 ..

ಸರ್ವಗತತ್ವೇಽಪಿ ಚಿತ್ತಂ ಯತ್ರ ಶರೀರೇ ವೃತ್ತಿಮತ್ತೇನ ಶರೀರೇಣ ಸಹ ಸಂಬಂಧೋ
ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಸ್ತತ್ತ್ವವ ಜ್ಞಾನಂ ನೇತರತ್ರ . ಏವಂ ಚೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಣಾಡಿಕಯಾ
ಚಿತ್ತಂ ಯೇನ ವಸ್ತುನೋಪರಕ್ತಂ ತದ್ವಸ್ತು ಜ್ಞಾತಂ, ಯದುಪರಕ್ತಂ ನ ಭವತಿ
ತದಜ್ಞಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ . ಅನೇನ ಚಿತ್ತಂ ಪರಿಣಾಮಿ ಜ್ಞಾತಾಜ್ಞಾತವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಛೋತ್ರಾದಿವದಿತಿ
ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವೇನುಮಾನಮುಕ್ತಂ ಭವತೀತ್ಯಭಿನಂದಿಃ .. ೧೭ ..

ನನ್ನಿತ್ಯಮಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೧೮. ಸದಾ ಜ್ಞಾತಾಶ್ಚಿತ್ತವೃತ್ತಯಸ್ತತ್ಪ್ರಭೋಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾಪರಿಣಾಮಾತ್

೪.೧೮. ಸದಾ ಜ್ಞಾತಾಃ-ಚಿತ್ತ-ವೃತ್ತಯಃ-(ತತ್-ಪ್ರಭೋಃ)ಪುರುಷಸ್ಯ-ಅಪರಿಣಾಮಾತ್

.. 4.18 ..

ಪುರುಷೋಽಪರಿಣಾಮೀ ಸದಾ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾತ್ ನ ಯದೇವಂ ನ ತದೇವಂ ಯಥಾ
ಚಿತ್ತಂ . ತಥಾ ಯದ್ಯಸೌ ಪುರುಷಃ ಪರಿಣಾಮೀ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ಪರಿಣಾಮಸ್ಯ
ಕಾದಾಚಿತ್ಯತ್ವಾತ್ತಾಸಾಂ ಚಿತ್ತವೃತ್ತೀನಾಂ ಸದಾ ಜ್ಞಾತತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ . ಅತಃ ಸದಾ
ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದಪರಿಣಾಮೀ ಪುರುಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೧೮ ..

ನನು ಕ್ಷಣಿಕಂ ಚಿತ್ತಮೇವ ಸ್ವಪರಾವಭಾಸಕಮಸ್ತು, ಕಿಂ ಪುರುಷೇಣೇತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೧೯. ನ ತತ್ತ್ವಾಭಾಸಂ ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್

೪.೧೯. ನ ತತ್-ಸ್ವಾಭಾಸಂ (ಸ್ವ-ಆಭಾಸಂ)ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್ .. 4.19 ..

“ಘಟೋಽಯಂ ರೂಪವಾನ್” ಇತಿವತ್ “ಸುಖ್ಯಹಂ” “ಕ್ರುದ್ಧೋಽಹಂ” “ಶಾಂತಂ ಮೇ ಮನಃ” ಇತಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಿತ್ತಂ ಸ್ವಭಾಸಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಂ ನ ಭವತಿ; ಕಿಂ ತು ಸ್ವಾತಿರಿಕ್ತದ್ರಷ್ಟೃಕಂ ನ ಕ್ಷಣಿಕಂ, “ಸೋಽಹಂ” ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ .. ೧೯ ..
ಕಿಂ ಚ -

೪.೨೦. ಏಕಸಮಯೇ ಚೋಭಯಾನವಧಾರಣಂ

೪.೨೦. ಏಕ-ಸಮಯೇ ಚ-ಉಭಯ-ಅನವಧಾರಣಂ .. 4.20 ..

ಯದಿ ಚಿತ್ತಂ ಸ್ವಪರಾವಭಾಸಕಂ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ತಯೋಶ್ಚಿತ್ತಾರ್ಥಯೋರ್ಜನ್ಯಜನಕಭಾವೇನ ಚಿತ್ತಕ್ಷಣೇಽರ್ಥಸ್ಯ ಅರ್ಥಕ್ಷಣೇ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಚಾಸತ್ವಾ ದೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಕ್ಷಣೇ ತಯೋರುಭಯೋರವನ ಸ್ಯಾತ್ . ತಸ್ಮಾತ್ತುರುಷ ಏವ ಚಿತ್ತಾರ್ಥಯೋರವಭಾಸಕೋ ನ ಚಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ..

೪.೨೦ ..

ನನು ಮಾ ನಾಮ ಭೂಚ್ಚಿತ್ತಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಂ; ಚಿತ್ತಾಂತರೇಣ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತಾಂ; ಕಿಂ ಪುರುಷೇಣೇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯಾಹ -

೪.೨೧. ಚಿತ್ತಾಂತರದೃಶ್ಯತ್ವೇ ಬುದ್ಧಿಬುದ್ಧೇರತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಮೃತಿಸಂಕರಶ್ಚ

೪.೨೧. ಚಿತ್ತಾಂತರ-ದೃಶ್ಯತ್ವೇ ಬುದ್ಧಿ-ಬುದ್ಧೇಃ-(ಅತಿ-ಪ್ರಸಂಗಃ)ಸ್ಮೃತಿ-ಸಂಕರಃ-ಚ .. 4.21 ..

ಯದಿ ನೀಲಾದಿಗೋಚರಂ ಚಿತ್ತಂ ಚಿತ್ತಾಂತರೇಣ ದೃಶ್ಯತ, ತದಾ ತದಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಚಿತ್ತಮನ್ಯಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಾಪ್ಯನ್ಯಯೇತ್ಯತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್ . ಕಿಂ ಚಾನಂತಚಿತ್ತಾನಾಮನುಭವೇ ಸತ್ಯನಂತಚಿತ್ತಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಸಂಕರಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ . ಅತಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತಿಭಾಸ್ಯಂ ಚಿತ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಂ .. ೪.೨೧ ..

ನನು ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯಾಯಾಶ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇಶ್ಚಿತ್ತೇನ ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕಸಂಪ್ರಯೋಗಾಸಂಭವಾತ್ಕಥಂ ತತ್ತಯಾ ಭಾಸ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೨೨. ಚಿತೇರಪ್ರತಿಸಂಕ್ರಮಾಯಾಸ್ತದಾಕಾರತಾಪತ್ತೌ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಸಂವೇದನಂ .. ೨೨ ..

೪.೨೨. ಚಿತೇಃ-ಅಪ್ರತಿಸಂಕ್ರಮಾಯಾಃ-ತದ್-(ಆಕಾರತಾ-ಆಪತ್ತೌ)(ಸ್ವ-ಬುದ್ಧಿ)-ಸಂವೇದನಂ .. 4.22 ..

೪.೨೨. ಚಿತೇಃ-ಅಪ್ರತಿಸಂಕ್ರಮಾಯಾಃ-ತದ್-(ಆಕಾರ-ಆಪತ್ತೌ)(ಸ್ವ-ಬುದ್ಧಿ)-ಸಂವೇದನಂ .. 4.22 ..

ಯಥಾ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾದ್ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಯಾ ಘಟಾದೌ ಸಂಪ್ರಯೋಗಃ ಸಮಸ್ತಿ, ನ ತಥಾ ಚಿತಿಶಕ್ತೇರ್ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವೇ ಪ್ರತಿಸಂಕ್ರಮಃ ಸಂಪ್ರಯೋಗಃ ಅಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾತ್ . ಅಪಿ ತು ಸವಿತುಃ ಸಲಿಲೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಚ್ಚಿತಿಶಕ್ತೇರ್ಬುದ್ಧೌ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ಸತಿ ತಸ್ಯಾ ಬುದ್ಧೇಶ್ಚಿದಾಕಾರತಾಪತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಸ್ವಭೋಗ್ಯಬುದ್ಧಿಸಂವೇದನಂ

ಭವತಿ . ಚಿಚ್ಛಾಯಾಗ್ರಾಹಿತ್ವಸಂಬಂಧೇನ ಚಿದುಪರಕ್ತಂ ಚಿತ್ತಂ ಚಿದ್ಭಾಸ್ಯಮಿತ್ಯನವದ್ಯಂ .. ೪.೨೨ ..

ನನು ತರ್ಹಿ ಕೇಷಾಂಚಿಚ್ಛಿತ್ತಮೇವ ಚಿದಾತ್ಮೇತಿ ಭ್ರಮಃ ಕಥಮಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ತೇಷಾಂ ಭ್ರಮಬೀಜಮಾಹ -

೪.೨೩. ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯೋಪರಕ್ತಂ ಚಿತ್ತಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಂ

೪.೨೩. ದ್ರಷ್ಟೃ-ದೃಶ್ಯ-ಉಪರಕ್ತಂ ಚಿತ್ತಂ (ಸರ್ವ-ಅರ್ಥಂ).. 4.23 ..

ಸರ್ವೋ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯರೂಪೋಽರ್ಥೋ ವಿಷಯೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ಸರ್ವಾರ್ಥಂ . ತತ್ರ ಚಿತ್ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾಚ್ಛಿದ್ರೂಪತಾಮಿವ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದ್ರಷ್ಟೃಪರಕ್ತಂ ದ್ರಷ್ಟೃವಿಷಯಂ ಭವತಿ . ಇಂದ್ರಿಯಾದಿದ್ವಾರಾ ದೃಶ್ಯೋಪರಕ್ತಂ ತದಾಕಾರಂ ಭವತಿ . ತಥಾ ಚ ಭೋಗ್ಯಶಬ್ದಾದ್ಯಾಕಾರಂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಪರಿಣಾಮಲಕ್ಷಣಭೋಗಾತ್ಮಕಂ ಚಿತ್ತಂ ದೃಶ್ಯಮಪಿ ಚಿತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾಭೇದಾದಾತ್ಮೇತಿ ಸೌಗತಾನಾಂ ಭ್ರಮಃ . ತತ್ರವಿವೇಕಿನಾ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಭೋಗ್ಯತಯಾ ತಸ್ಮಾದನ್ಯೋ ಭೋಕ್ತಾ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ .. ೪.೨೩ .. ಅತಶ್ಚಾನ್ಯೋ ಭೋಕ್ತಾ ಚಿತ್ತಾದಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -

೪.೨೪. ತದಸಂಖ್ಯೇಯವಾಸನಾಭಿಶ್ಚಿತ್ತಮಪಿ ಪರಾರ್ಥಂ ಸಂಹತ್ಯಕಾರಿತ್ವಾತ್

೪.೨೪. ತದ್-ಅಸಂಖ್ಯೇಯ-ವಾಸನಾಭಿಃ-ಚಿತ್ತಂ-ಅಪಿ ಪರಾರ್ಥಂ (ಪರ-ಅರ್ಥಂ)(ಸಂಹತ್ಯ-ಕಾರಿತ್ವಾತ್).. 4.24 ..

ಯದ್ಯಪಿ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮವಿಪಾಕವಾಸನಾಭಿರನಂತಾಭಿಶ್ಚಿತ್ತಂ ಸುಖಾದ್ಯಾಶ್ರಯತಯಾ ಭೋಕ್ತೃಕಲ್ಪಂ ಚಿತ್ತಂ, ತಥಾಪಿ ಪರಸ್ಯ ನಿರುಪಚರಿತಚಿತ್ಸ್ವಭಾವಸ್ಯಾರ್ಥಾ ಭೋಗಾಪವರ್ಗಾ ಸಾಧಯತೀತಿ ಪರಾರ್ಥಂ ಭೋಗ್ಯಮೇವ ನ ಭೋಕ್ತಾ . ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಸಂಹತ್ಯ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸಹಕಾರಿಭಿರ್ಮಿಲಿತ್ವಾ ಭೋಗಾದಿಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಾತ್ . ಯನ್ನಿಲಿತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ತತ್ಪರಾರ್ಥಂ ಯಥಾ ಗೃಹಾದಿ ದೇವದತ್ತಾರ್ಥಂ . ತಸ್ಮಾಚ್ಛಿತ್ತಾದನ್ಯಶ್ಚಿದಾತ್ಮಾ ಭೋಕ್ತಾಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಂ .. ೪.೨೪ ..

ಇತ್ಥಂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯ ಅಧುನಾ ಕೈವಲ್ಯಂ ನಿರೂಪಯಿತುಂ ತದ್ಭೋಗ್ಯಮಧಿಕಾರಿಣಂ ದರ್ಶಯತಿ -

೪.೨೫. ವಿಶೇಷದರ್ಶಿನ ಆತ್ಮಭಾವಭಾವನಾವಿನಿವೃತ್ತಿಃ

೪.೨೫. (ವಿಶೇಷ-ದರ್ಶಿನ)(ಆತ್ಮ-ಭಾವ)-ಭಾವನಾ-ವಿನಿವೃತ್ತಿಃ .. 4.25 ..

ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿವೇಕೇನ ಬುದ್ಧೇರನ್ಯಶ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋಽಹಮಿತಿ ವಿಶೇಷದರ್ಶಿನ ಆತ್ಮಭಾವೇ ತತ್ತ್ವೇ ಭಾವನಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿನಿವರ್ತತೇ, ಜ್ಞಾತೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯೋಗಾತ್ . ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸುಕೃತಪರಿಪಾಕೇಣ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಜಾಯತೇ, ಸೋಽಧಿಕಾರೀತಿ ಭಾವಃ .. ೪.೨೫ ..

ನನು ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೋರ್ವಿಶೇಷದರ್ಶನಾನಂತರಂ ಚಿತ್ತಂ ಕೇದೃಶಂ ಭವತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾ

೪.೨೬. ತದಾ ವಿವೇಕನಿಮ್ಮಂ ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ಕಾರಂ ಚಿತ್ತಂ

೪.೨೬. ತದಾ (ವಿವೇಕ-ನಿಮ್ಮಂ)(ಕೈವಲ್ಯ-ಪ್ರಾಪ್ಕಾರಂ)ಚಿತ್ತಂ .. 4.26 ..

ಪೂರ್ವಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಾವಾತ್ಮತ್ವಭ್ರಮದಶಾಯಾಂ ಯಚ್ಚಿತ್ತಂ ವಿಷಯನಿಮ್ಮಂ ಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ಕಾರಮಾಸೀತ್, ತದಿದಾನೀಂ ನಿವೃತ್ತಭ್ರಮಸ್ಯ ಯೋಗಿನಶ್ಚಿತ್ತಂ ವಿವೇಕನಿಮ್ಮಂ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಯೋರ್ವಿವೇಕೋ ನಿಮ್ಮಮಾಲಂಬನಭೂಮಿಯಸ್ಯ ತತ್, ವಿವೇಕನಿಷ್ಠಮಿತಿ ಯಾವತ್ . ಅತ ಏವ ಕೈವಲ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಕಾರೋಪಧಿಯಸ್ಯ ತತ್ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ಕಾರಂ ಕೈವಲ್ಯಫಲಾವಸಾನಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೨೬ ..

ಯದ್ಯೇವಂ ತದಾಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಥಾನಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕುತೋ ಭವಂತೀತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೨೭. ತಚ್ಛಿದ್ರೇಷು ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರಾಣಿ ಸಂಸ್ಕಾರೇಭ್ಯಃ

೪.೨೭. ತತ್-ಶಿದ್ರೇಷು (ಪ್ರತ್ಯಯ-ಅಂತರಾಣಿ)ಸಂಸ್ಕಾರೇಭ್ಯಃ .. 4.27 ..

ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಪರಸ್ಯಾನುಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷೀಯಮಾಣೇಭ್ಯೋ ವ್ಯುತ್ಥಾನಸಂಸ್ಕಾರೇಭ್ಯೋ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಚ್ಛಿದ್ರೇಷುಭಿವ್ಯಕ್ತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರಾಣಿ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೨೭ ..

..

ನನು ಕೋಽಯಮೇತೇಷಾಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾಣಾಂ ಹಾನೋಪಾಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಹ -

೪.೨೮. ಹಾನಮೇಷಾಂ ಕ್ಲೇಶವದುಕ್ತಂ

೪.೨೮. ಹಾನಂ-ಏಷಾಂ (ಕ್ಲೇಶವತ್-ಉಕ್ತಂ).. 4.28 ..

ಯಥಾವಿದ್ಯಾದಿಕ್ಲೇಶಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತ್ಯಾ ದಗ್ಧಾಃ ಪುನಃ ಸಂಸ್ಕಾರಂ ನ ಪ್ರಸುವತೇ, ತಥಾ ವ್ಯುತ್ಥಾನಸಂಸ್ಕಾರಾ ಅಪಿ ಪುರುಷಖ್ಯಾತಿದಗ್ಧಾ ಅಪ್ರಸವಧರ್ಮಾಣೋ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨೮ ..

ಅಥ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇರಪಿ ವ್ಯುತ್ಥಾನರೂಪತಯಾ ತನ್ನಿರೋಧೋಪಾಯಮುಪದರ್ಶಯಿತುಮ್

-

೪.೨೯. ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾನೇಽಪ್ಯಕುಸೀದಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇರ್ಧರ್ಮಮೇಘಃ ಸಮಾಧಿಃ

೪.೨೯. ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾನೇ-ಅಪಿ-ಅಕುಸೀದಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ವಿವೇಕ-ಖ್ಯಾತೇಃ-(ಧರ್ಮ-ಮೇಘಃ)ಸಮಾಧಿಃ .. 4.29 ..

ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿರೇವ ವಿಶೋಕರೂಪಾವಾಂತರಫಲೋನ್ಮುಖೀ ಸತೀ ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ

. ತತ್ರಾಪಿ ಅಕುಸೀದಸ್ಯ, ಕುತ್ಸಿತೇಷು ವಿಷಯೇಷು ಸೀದತೀತಿ ಕುಸೀದೋ ರಾಗಃ, ತದ್ರಹಿತಸ್ಯ ವಿರಕ್ತಸ್ಯ, ಅತ ಏವ ಸರ್ವಥಾ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತೇಃ ಯೋಗಿನಃ ಅಶುಕ್ಲಕ್ಷಣಂ ಧರ್ಮಂ ಕೈವಲ್ಯಫಲಂ ಮೇಹತಿ ಸಿಂಚತೀತಿ ಧರ್ಮಮೇಘಾಖ್ಯಃ ಸಮಾಧಿಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೨೯ ..

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -

೪.೩೦. ತತಃ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಃ

೪.೩೦. ತತಃ ಕ್ಲೇಶ-ಕರ್ಮ-ನಿವೃತ್ತಿಃ .. 4.30 ..

ತತೋ ಧರ್ಮಮೇಘಾತ್ಸವಾನಕ್ಷೇಶತನ್ಮೂಲಕರ್ಮಣಾಂ ನಿವೃತ್ತಿಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೪.೩೦ ..

ತದಾ ಕಿಂ ಭವತೀತ್ಯತ್ರಾಹ -

೪.೩೧. ತದಾ ಸರ್ವಾವರಣಮಲಾಪೇತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಂತ್ಯಾಜ್ಞೇಯಮಲ್ಪಂ

೪.೩೧. ತದಾ (ಸರ್ವ-ಆವರಣ-ಮಲ-ಅಪೇತಸ್ಯ)ಜ್ಞಾನಸ್ಯ-ಆನಂತ್ಯಾತ್-ಜ್ಞೇಯಂ-
ಅಲ್ಪಂ .. 4.31 ..

ಆವೃಣ್ಣಂತಿ ಚಿತ್ತಮಿತ್ಯಾವರಣಾ ರಜಸ್ತಮೋಮಯಾಃ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮರೂಪಾ
ಮಲಾಃ . ಸರ್ವೇ ಚ ತೇ ಆವರಣಮಲಾಃ, ತೈರ್ದರ್ಮಮೇಘೇಣಾಪೇತಸ್ಯ
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಶುದ್ಧಬುದ್ಧ್ಯಾಲೋಕಸ್ಯಾನಂತ್ಯಾಜ್ಞೇಯಂ ಸರ್ವಂ ಗಗನೇ
ಖದ್ಯೋತವದಲ್ಪಮೇವ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೩೧ ..

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ್ರಾಹ -

೪.೩೨. ತತಃ ಕೃತಾರ್ಥಾನಾಂ ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮಸಮಾಪ್ತಿಗುಣಾನಾಂ

೪.೩೨. ತತಃ ಕೃತಾರ್ಥಾನಾಂ (ಪರಿಣಾಮ-ಕ್ರಮ)-ಸಮಾಪ್ತಿಃ ಗುಣಾನಾಂ .. 4.32 ..

ತತೋ ಧರ್ಮಮೇಘಫಲೀಭೂತಪರವೈರಾಗ್ಯಾತ್ಮಕಾನಂತಜ್ಞಾನಾನಂತರಂ
ವಿವೇಕಖ್ಯಾತೌ ನಿರುದ್ಧಾಯಾಂ, ಕೃತಾರ್ಥಾನಾಂ ಕೃತೋ ನಿಷ್ಪಾದಿತೋಽರ್ಥೋ
ಭೋಗಾಪವರ್ಗರೂಪಃ ಪುರುಷಾರ್ಥೋ ಯೈಸ್ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಸ್ತೇಷಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ
ಮಹದಾದ್ಯಹಂಕಾರಕ್ರಮೇಣ ಯಃ ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮಃ ತಸ್ಯ ಸಮಾಪ್ತಿಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ
.. ೪.೩೨ ..

ಕೋಽಸೌ ಕ್ರಮ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ -

೪.೩೩. ಕ್ಷಣಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಪರಿಣಾಮಾಪರಾಂತನಿರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ಕ್ರಮಃ

೪.೩೩. ಕ್ಷಣ-ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಪರಿಣಾಮ-ಅಪರಾಂತ-ನಿರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ಕ್ರಮಃ .. 4.33 ..

ಕ್ಷಣಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಕ್ರಮ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ . ಕ್ಷಣೌ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೌ
ನಿರೂಪಕೌ ಯಸ್ಯ ಸ ಕ್ಷಣಪ್ರತಿಯೋಗೀ . ಏವಂ ಕ್ಷಣಿಕಪರಿಣಾಮಕ್ರಮೋ
ಮಂತವ್ಯಃ . ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪರಿಣಾಮಾಪರಾಂತನಿರ್ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ . ಮೃದಿ
ಪಿಂಡಘಟಕಪಾಲಚೂರ್ಣಕಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಪೂರ್ವಾಂತಃ
ಪಿಂಡಃ ಅಪರಾಂತಃ ಕಣ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಗ್ರಹಣೇನ ಕ್ರಮೋ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ಗ್ರಾಹ್ಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ .. ೪.೩೩ ..

ಗುಣಾನಾಂ ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮಸಮಾಪ್ತೌ ಕಿಂ ಫಲಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ್ರಾಹ -

೪.೩೪. ಪುರುಷಾರ್ಥಶೂನ್ಯಾನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವಃ ಕೈವಲ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾ
ವಾ ಚಿತಿಶಕ್ತಿರಿತಿ

೪.೩೪. (ಪುರುಷಾರ್ಥ-ಶೂನ್ಯಾನಾಂ)ಗುಣಾನಾಂ (ಪ್ರತಿ-ಪ್ರಸವಃ)ಕೈವಲ್ಯಂ (ಸ್ವರೂಪ-
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಾ (ಚಿತಿ-ಶಕ್ತಿಃ)-ಇತಿ .. 4.34 ..

ಕೃತಭೋಗಾಪವರ್ಗಾಣಾಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಾತ್ಮನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಪ್ರಧಾನೇ
ಪ್ರತಿಪ್ರಸವಃ ಪ್ರಲಯಃ ಕೈವಲ್ಯಂ, ಚಿತಿಶಕ್ತಿಃ ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯಾ ಶುದ್ಧಾನಂಗಚಿತ್ತ್ವಭಾವಾ
ಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪುನರ್ಬುದ್ಧಾದಿಸಂಬಂಧವಿಧುರಾ ವಾ ಕೈವಲ್ಯಂ
ಭವತೀತ್ಯತಿಶೋಭನಂ . ಇತಿಶಬ್ದಃ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಸಮಾಪ್ತಿದ್ಯೋತನಾರ್ಥಃ .. ೪.೩೪

..
ಯತ್ಕೃತಪೂರ್ವತಮಾಸಾದ್ಯ ಸಮುತ್ತೀರ್ಣೋ ಭವಾರ್ಣವಾತ್ .

ನಮೋಽಸ್ತು ತಸ್ಮೈ ಗುರವೇ ಸ್ವಾವಿದ್ಯಾಧ್ವಾಂತಭಾನವೇ .. ೧ ..

ಕ್ಷಾಹಂ ಕ್ಷ ಯೋಗಸರಣಿರ್ಗಹನಾರ್ಥ ತಥಾಪ್ಯಹಂ .

ಶ್ರೀಗುರೋಃ ಕೃಪಯಾಕಾರ್ಷಂ ವೃತ್ತಿಂ ಯೋಗಸುಧಾಕರಂ .. ೨ ..

ಘಣೀಂದ್ರಸೂತ್ರಗ್ರಥಿತಾ ಮದ್ವಾಜ್ಞಾಕ್ತಿಕಮಾಲಿಕಾ .

ಸಮರ್ಪ್ಯತೇ ಮಯಾ ಶ್ರೀಮದ್ಗುರೋಶ್ಚರಣಪಂಕಜೇ .. ೩ ..

ಇತಿ ಶ್ರೀಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯಶ್ರೀಪರಮಶಿವೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀಪಾದಾಬ್ಜಸೇವಾಪ

ಶ್ರೀಸದಾಶಿವೇಂದ್ರಸರಸ್ವತ್ಯಾ ವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪತಂಜಲಿಪ್ರಣೀತೇ

ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಾಂಖ್ಯಪ್ರವಚನಾಪರನಾಮಧೇಯೇ ಯೋಗಸುಧಾಕರಾಭಿಧಾಯಾಂ

ವೃತ್ತೌ (ಚತುರ್ಥಃ)ಕೈವಲ್ಯಪಾದಃ ಸಮಾಪ್ತಃ ..

ಓಂ ತತ್ ಸತ್ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಮಸ್ತು .

ಹರಿಃ ಓಂ .

Proofread by Sujal

Yogasudhakaro Nama Yogasutravrittih

pdf was typeset on October 9, 2026

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

